

OSKAR DANNHOLM.

GEOGRAFI

FÖR

FOLKSKOLOR OCH ANDRA LÄROINRÄTTNINGAR

ÄFVEN SOM

TILL SJÄLFSTUDIUM.

HELSINGFORS,
K. E. HOLMS FÖRLAG.

OSKAR DANNHOLM.

GEOGRAFI

FÖR

FOLKSKOLOR OCH ANDRA LÄROINRÄTTNINGAR

ÄFVEN SOM

TILL SJÄLFSTUDIUM.

ANDRA, FÖRBÄTTRADE UPPLAGAN.

MED 35 ILLUSTRATIONER.

HELSINGFORS,
K. E. HOLMS FÖRLAG.

Finnes äfven på finska.

HELSINGFORS,
Hufvudstadsbladets Nya Tryckeri, 1895.

Förord.

I denna upplaga är innehållet i alla väsentliga delar rättadt enligt de nyaste inhemska och utländska källor. Uppgifterna rörande de fysiska förhållandena äro noga jämförda med E. Debes' stora handatlas af år 1895. Den politiska delen grundar sig på uppgifter i Finlands officiella statistik samt Almanach de Gotha, 1895.

Ortografin öfverensstämmer i det närmaste med Svenska akademins ordlista, 6:te upplagan, hvilken blifvit föreskrifven att följas vid skolundervisningen i landet.

Under arbetets tryckning har, tyvärr, en och annan stil brustit och några bokstäfver därigenom framträdt mindre tydliga, men torde dock utan svårighet kunna förstås. Helsingfors i september 1895.

Författaren.

Inledning.

Jorden är ofantligt stor. Den är rund, nästan som ett klot. På dess yta finnas vatten, land, bärg och andra höjder samt slätter. På jordens yta bo äfven vi menniskor, och dessutom lefva här många slags djur och växter.

Geografin lär oss känna jorden med dess land och haf, dess innebyggare, djur och växter m. m.

Jordens hela yta upptages ungefär till en fjärdedel af land, men däremot till tre fjärdedelar af vatten. De största landmassorna på jorden kallas fastland, de mindre kallas öar. Jordens största vattenmassor sammanflyta med hvarandra till ett enda stort världshaf, som omgifver landmassorna på alla sidor.

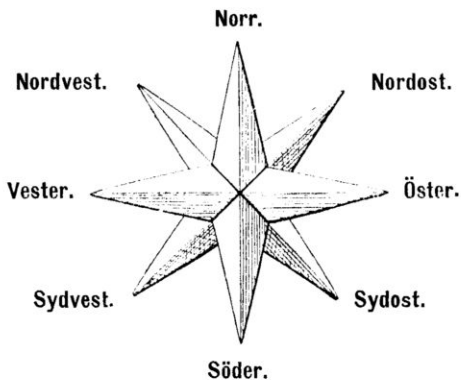
Landmassorna på jorden indelas i *5 världsdelar*. Dessa äro: **Europa, Asien, Afrika, Australien, Amerika.**

Jordens största vattenmassor indelas i *5 världshaf* (*oceaner*), hvilka äro: **Stora oceanen**, äfven kallad **Stilla hafvet**, **Atlantiska hafvet**, **Indiska hafvet**, **Norra ishafvet**, **Södra ishafvet**.

Väderstrecken.

För att kunna bestämma den riktning, i hvilken ett ställe ligger från ett annat, begagnar man väderstreck. Hufvudväderstrecken äro fyra, nämligen: *söder, norr, öster, vester*. Söder är i den riktning, hvarest solen befinner sig kl. 12 på dagen. Midt emot söder är norr. Ställer man sig med ryggen mot söder och ansiktet mot norr, så har man vester till venster och öster till höger. Emellan dessa fyra väderstreck ligga ännu flere andra, af hvilka de viktigaste äro: *sydost*, midt emellan söder och öster; *sydvest*, midt emellan söder och vester; *nordost*, midt emellan norr och öster; *nordvest*, midt emellan norr och vester. Alla dessa väderstreck kunna för öfrigt ses af följande

Vindstjärna.

På en väggkarta är norr uppåt, söder nedåt, vester till vänster, öster till höger o. s. v.

EUROPA.

Gränser. Europa gränsar i norr till **Norra ishafvet**, i vester till **Atlantiska hafvet**, i söder till tvenne innanhaf, af hvilka det större kallas **Medelhafvet**, det mindre **Svarta hafvet**. Sydost om Europa ligger **Kaspiska hafvet**. I öster och till en del äfven i söder sammanhänger Europa med **Asien**.

Halföar. Europas kuster bilda många utlöpande halföar, och emellan dem intränger hafvet och bildar särskilda hafsvikar. Europas förnämsta halföar äro: **Skandinaviska halfön** i nordvest, **Danska halfön**, äfven kallad **Jylland**, söder om den Skandinaviska, **Pyreneiska halfön** i sydvest samt **Italienska** och **Grekiska** (eller **Balkán**) **halföarna**, hvardera i söder.

Hafsvikar. De omgifvande hafven bilda på Europas kuster, såsom redan sagdt, en mängd vikar, hvilka göra Europa mycket tillgängligt för sjöfart. De förnämsta bland dessa äro: **Hvita hafvet**, som intränger i norr från **Norra ishafvet**. **Atlantiska hafvet** bildar **Nordsjön**, från hvilken flere vikar intränga åt öster, såsom **Skagerrak** och **Kattegat** emellan de **Danska** och **Skandinaviska halföarna**. Från **Kattegat** leda tre sund: **Öresund**, **Stora Bält**, **Lilla Bält** in i **Östersjön**. Denna hafsvik bildar ytterligare tre stora vikar: **Bottniska viken** åt norr, **Finska viken** åt öster samt **Riga viken** åt sydost. — I sydvest sammanhänger **Nordsjön** genom **Sundet vid Calais** (läses: kalä') och **Engelska kanalen** med **Atlantiska hafvet**. I sydvestra delen af Europa intränger **Biskaya viken** från **Atlantiska hafvet**. — Söder om **Pyreneiska halfön** leder **Sundet vid Gibraltar** (sjiibraltår) in i **Medelhafvet**, som är

en ofantligt stor hafsvik. Mindre delar af Medelhafvet äro **Tyrreniska hafvet**, **Joniska hafvet**, **Adriatiska hafvet**, alla invid Italienska halfön, samt **Arkipelagen** eller **Ägäiska hafvet** öster om Grekiska halfön. Från sistnämnda haf leda **Sundet vid Dardanellerna**, **Marmora sjön** samt **Bosporen** in i **Svarta hafvet**. Från detta haf kommer man genom **Sundet vid Krim** till **Asowska sjön**.

Yta. Mera än hälften af hela Europas yta utgöres af *lågland*. Störst är den **Östeuropeiska slätten** i öster. Den fortsättes af det **Mellaneuropeiska låglandet**, som omfattar kustländerna vid Östersjön, Nordsjön och Biskaya viken. Dessutom finnas här och där flere mindre, men likväl betydande lågland. — *Höglandet* intager däremot hela södra och sydvästra delen af Europa äfvensom betydande områden i nordväst. I öster ligga de metallrika **Urál bergen**, i Mellaneuropa uppstiga de skyhöga **Alperna**, de dystra **Karpaterna** samt flere andra betydande bärg. De stora halföarna i Sydeuropa äro äfven till större delen uppfyllda af väldiga bärg och bärgskedjor.

Vattendrag. Europas *floder* flyta hufvudsakligen antingen åt nordväst eller sydöst. Denna omständighet beror därpå, att g nom hela Europa, från mellersta delen af Urál bergen intill sundet vid Gibraltar, löper en höjdsträckning, som sålunda är Europas stora vattendelare. — *Sjöar* finnas mest i nordvästra delen af Europa, såsom i Finland, på Skandinaviska halfön och i norra Tyskland. Mellan Alperna finnas äfven flera natursköna alpsjöar.

Öar. Europas viktigaste öar äro följande: **Novaja Semljä**, **Spetsbergen** samt **Lofotenöarna**, alla i Norra ishafvet. I Atlantiska hafvet finnas de **Brittiska öarna**, **Färöarna** samt **Island**. Emellan Kattegat och Östersjön ligga de **Danska öarna**. I Östersjön finnas **land**, **Gotland**, **Åland**, **Dagö** och **Ösel**. — I Medelhafvet äro de närmsta öarna **Korsika**, **Sardinien**, **Sicilien** och **Kandia**. Dessutom finnes här och där en mängd mindre öar.

FINLAND.

(Storfurstendöme.)

Gränser. Finland är på flere sidor omgifvet af naturliga gränser*). Så gränsar det i söder till **Finska viken**, i sydväst till **Östersjön** och i vester till **Bottniska viken**. Naturliga gränser äro äfven **Torne elf** och dess biflod **Muonio elf**, hvilka i vester åtskilja Finland från Sverige, äfvensom **Maanselkä** och **Tana elf**, hvilka i norr bilda gräns mot Norge. Däremot går gränsen på östra sidan, mot Norge och Ryssland, genom skogar och ödemarker från en bärgstopp till en annan, här och där äfven utmed någon å eller öfver en insjö, ett kärr o. s. v. I sydost går gränsen nästan midt öfver den stora sjön **Ladoga** och därifrån vidare utmed några mindre åar och bäckar till Finska viken.

Storlek. Finlands största längd utgör omkring 1,100 kilometer (= *km*) och dess största bredd 600 *km*. Landets hela yta upptager ungefär 370 tusen kvadratkilometer (= □ *km*.)

Finland är sålunda ett ganska stort land. Det finnes i Europa endast 6 riken, som till vidden äro större än Finland, nämligen: Ryssland, Tyskland, Frankrike, Österrike-Ungern, Spanien och Sverige. Alla öfriga länder i denna världsdel äro mindre.

Kuster. Finlands kuster utgöra ungefär en tredjedel af landets hela omkrets. Kusten är likväl ingensstädes rak, utan böjer sig i många bukter och bildar än i landet inträngande vikar, än i hafvet utlöpande halföar och uddar, af hvilka **Hangöudd**, Finlands sydligaste spets, är den förnämsta. Nästan öfverallt utanför Finlands kuster ser man en mängd öar, holmar, klippor och skär, hvilka tillsammans bilda större eller mindre skärgårdar. De största bland dessa äro **Ålands skärgård**, söder om Bottniska viken, och **Kvarkens skärgård** invid midten af samma hafsvik. Emellan öarna och holmarna bildar hafvet många smala sund eller utbreder det sig

*) Naturliga gränser äro haf, vikar, floder, sjöar och bärg.

Hangö fyrbåk.

till vida och stora fjärdar, genom hvilka ångbåtar, segelfartyg och andra farkoster färdas fram. På många ställen vid Finlands kuster och skärgårdar finnas emellertid undervattensgrund och stenar, hvilka äro farliga för sjöfarten och stundom äfven förorsaka skeppsbrott. Till sjöfarandes vägledning äro därför farleder utprickade samt angifna genom sjömärken. På viktigare ställen finnas äfven fyrbåkar, som under den mörka delen af dygnet lysa med olika sken så länge hafvet är öppet.

Hafsvattnet i Östersjön och dess vikar innehåller något salt, men ej på långt när så mycket, som vattnet i de yttre hafven. Hafsvattnet vid Finlands kuster står icke alltid fullkomligt i samma höjd, utan stiger och sjunker emellanåt något, beroende af vindarna. Äfven har man funnit, att landet småningom höjer sig ur hafvet, på samma gång detta allt mera drager sig tillbaka. Denna landets höjning är mest märkbar i norr, men är likväl icke betydlig under kortare tid, men väl under århundradens lopp.

Bärg och höjder. Invid kusterna är Finland öfverallt ett *lågland*, men inåt landet höja sig marken och bergen allt mera. I södra delen af landet är höjningen dock icke betydlig, men i norra delen är den ganska anseelig.

De största höjderna utgöras af bärg, hvilka på många ställen äro kala, men på andra ställen åter skogbeväxta. Mångenstädes utgöras höjderna äfven af sandlager, hvilka vanligen äro beväxta med barrträd samt ljung. Här och där äro bergen och höjderna enstaka, på några ställen bilda de långa landryggar, som löpa genom en stor del af landet, på andra ställen fortgå höjderna i en rad af kullar o. s. v.

Den högsta bärgstoppen i Finland heter **Haldefjäll** och är belägen ytterst i nordvest, på gränsen mot Norge.

Den har en höjd af 1,250 m*) öfver hafsytan, hvilket gör mera än höjden af 20 kyrktorn, ställda ofvanpå hvarandra. Äfven många andra höga bärgstoppar finnas i norra Finland.

Från Haldefjäll sträcker sig inåt Finland en ansenlig landrygg. Först går denna mot sydost utmed gränsen mot Norge samt därefter mot öster intill **Talkunaoaivi**. Här vänder sig bärgsryggen, som kallas **Maanselkä**, mot söder och fortlöper i många buktar, men blir allt lägre söderut. Slutligen vänder den sig åt sydost inåt Ryssland, där den blir allt lägre. Från norra delen af Maanselkä utgår åt söder **Ounasselkä**. Från mellersta delen af densamma sträcka sig **Kivaloselkä** och **Kainunselkä** åt sydväst. Längre söderut utgå från Maanselkä äfven tvenne andra landryggar: **Suomenselkä** (finska landryggen) och **Salpausselkä** (stängselåsen). Den förra af dessa sträcker sig nästan midt igenom landet först mot vester och sedan mot sydväst; den senare går från öster till vester i en stor båge, som löper i riktning med landets sydkust. Mellan Suomenselkä och Salpausselkä gå från norr till söder fyra landryggar: **Satakunnanselkä** (Satakunta landryggen), hvars norra del kallas **Hämeen kangas** (Tavastmon) samt **Hämeenselkä** (Tavastländska landryggen), **Savonselkä** (Savolakska landryggen) och **Karjalanselkä** (Karelska landryggen). Från Salpausselkä utgå **Lohjanselkä** (Lojo åsen) åt sydväst till Hangöudd och **Äyräpäanselkä** åt sydost inåt Ryssland.

Af enstaka bärg har **Aavasaksa** invid Torne elf blifvit namnkunnigt och besökt af resande, som där vid midsommartiden få se solen dygnet om lysa på himmelen.

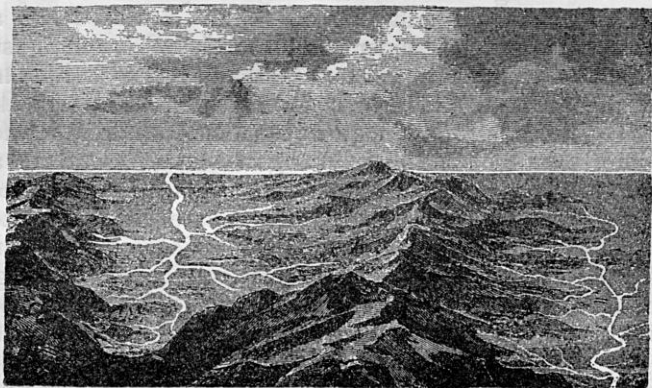
Landets utseende. Finland är ganska ojämnt. Endast kustlandet vid nordöstra delen af Bottniska viken är ett slättland. För öfrigt omväxla höjder af bärg, sandåsar och kullar med dalar och sluttningar. Af Finlands hela yta upptages omkring två tredjedelar af fastland och öar samt en tredjedel af insjöar, vattendrag, kärr och mossar. Största delen af fastlandet och öarna är beväxt med skog, men äfven ganska betydliga sträckor äro uppodlade till åkrar och ängar, isynnerhet kustlandet i söder och vester. En resa genom Finland är en färd från dal till dal. I dess djupaste ställen framrinner en flod eller finnes en insjö, vid hvars strand ofta

*) m betyder meter.

står en kyrka, omgifven af spridda byar. Afståndet mellan byarna upptages af åkrar och ängar, och längre borta utmärker den mörka skogsranden den odlade bygdens gränser åt alla håll.

Vattendrag. Finland har så mycket insjöar och vattendrag, att det blifvit kalladt „de tusen sjöars land“. Det är också det vattenrikaste land i Europa.

De landryggar, som gå genom Finland, ha stor betydelse för delningen af vattnen i landet. De ha därför äfven blifvit kallade *vattendelare*. Från sluttningarna af

Vattendelare.

högre belägna delar i landet söker sig vattnet väg till de lägre trakterna och sålunda bildas bäckar, åar och floder eller elfvar, hvilka här och där bilda brusande forsar och vattenfall. Där det finnes fördjupningar i marken, samla sig vattnen och bilda träsk och insjöar. På många ställen flyter vattnet från en sjö till en annan, antingen genom ett sund eller en å, samt därifrån vidare till en tredje och fjärde sjö o. s. v. Dessa sålunda sammanflytande vatten bilda en *stråt*. Till sådana stråtar förena sig de flesta vattnen i södra delen af landet. Genom landryggarna delas landet i *fem stora vattenområden*. Dessa äro följande:

1. Norra och nordöstra vattenområdet är beläget i nordliga delen af landet, norr och öster om Maan-

selkä. Detta område sluttar mot norr och öster. Dess vatten utflyta därför i Norra ishafvets vikar. Inom detta område finnas många sjöar, af hvilka **Enare** (*Inarijärvi*) är den största. Till denna sjö flyter från sydvest **Ivalo-joki**, som blifvit allmänt känd genom den guldsand, som man fått från dess botten. Från Enare utflyter **Paats-joki**, hvilken inom Norge utmynnar i Norra ishafvet. **Tana elf** (*Tenojoki*) utgör gränsflod mot Norge. Den upprinner på Maanselkä och utflyter, likaledes inom Norge, i Norra ishafvet. **Kuusamo stråten** öster om Maanselkä har sitt utlopp i Hvita hafvet.

2. Nordvestra vattenområdet. Detta område begränsas i norr och öster af Maanselkä, i söder och sydost af Suomenselkä samt sluttar mot Bottniska vikens norra del, dit alla dess vatten utflyta. De förnämsta vattendragen inom detta område äro följande: **Torne elf** (*Torniojoki*) och dess biflod **Muonio** (*Muoniojoki*), hvilka hvardera bilda gräns mot Sverige; **Kemi elf** (*Kemijoki*), Finlands längsta flod, hvilken genomflyter **Kemi träsk** (*Kemijärvi*) samt upptager flere stora bifloder såsom **Ounas-joki** m. fl.; **Ule elf** (*Oulujoki*), som kommer från **Ule träsk** (*Oulujärvi*), hvilket upptager **Hyrnsalmi stråten** från nordost och **Sotkamo stråten** från öster. Dessutom finnas längs kusten många andra betydande floder, såsom **Sii-kajoki**, **Pyhäjoki**, **Nykarleby elf** (*Lapuanjoki*), **Kyrö elf** (*Kyrönjoki*) m. fl. De nordliga floderna, som flyta genom höglandet, ha många strida forsar. I de större floderna fångas årligen en stor myckenhet lax och sik, hvaraf befolkningen i dessa trakter har en betydlig inkomst.

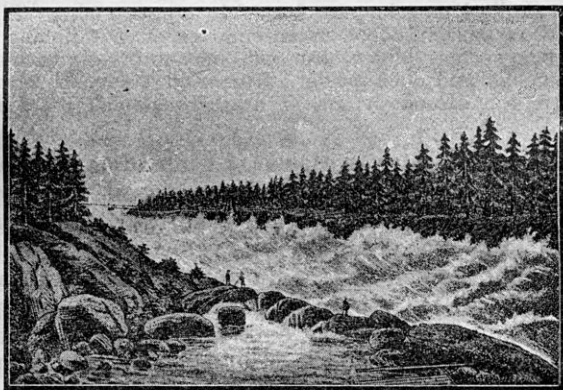
3. Sydvestra vattenområdet begränsas i norr af Suomenselkä, i öster af Hämeenselkä, i sydost af Lohjanselkä. Vatten här ha sitt utlopp i södra delen af Bottniska viken samt Östersjön. Största sjön inom detta område är **Näsijärvi**, hvilken från norr upptager tre stråtar: **Atsäri stråten**, **Pihlajavesi stråten** och **Keuru stråten**. Från Näsijärvi flyter vattenmassan åt söder genom **Tammerfors** till sjön **Pyhäjärvi**. Till denna sjö inkommer äfven från södra sidan vatten genom tre stråtar, hvilkas vatten upprinna öster eller nordost om Pyhäjärvi, nämligen: **Längelmäki stråten**, **Hauho stråten** och **Vånå** (*Va-*

naja) **stråten**. Från Pyhäjärvi utflyter vattnet åt vester till den långsträckt sjön **Kulovesi**, hvilken dessutom från norr upptager **Kyrösjärvi stråten**, hvars vatten nedstörtar genom det namnkunniga **Kyröskoski vattenfallet**, innan det inkommer i Kulovesi. Från denna sjö flyter vattnet vidare genom **Kumo elf** (*Kokemäenjoki*) till Bottniska viken. Inom detta område finnas ännu många andra sjöar och floder, bland hvilka **Aura å** (*Aurajoki*), som flyter genom Åbo stad, omtalas i historien.

4. Mellersta vattenområdet. Detta område gränsar i norr till Suomenselkä, i öster till Savonselkä, i vester till Hämeenselkä och Lohjanselkä. Dess vatten ha sitt utlopp i Finska viken. Största sjön inom detta område är den omkring 130 *km* långa sjön **Päijänne**, hvilken från norr upptager **Rautalampi stråten**, **Viitasaari stråten** med den 85 *km* långa sjön **Keitele** äfvensom **Saarijärvi stråten**. Från öster inkommer i Päijänne den stora **Sysmä stråten**, hvars största sjö är **Puulavesi**. Från vester inflyta äfven några mindre stråtar, och på sydsidan är Päijänne genom kanal förenad med sjön **Vesijärvi**. Från Päijännes sydöstra del söker sig den stora vattenmassan sedan ut och flyter genom flere strömmar och sjöar samt upptager vidare från norr **Mäntyharju stråten**, som tager sin början från Puulavesi. Hela denna vattenmassa afledes af **Kymmene elf** (*Kymijoki*) i Finska viken. Före utloppet delar sig denna flod i två större och flere mindre mynningsarmar.

5. Sydöstra vattenområdet. Detta område är beläget söder om Suomenselkä och öster om Savonselkä samt har sitt utlopp i Ladoga. Den förnämsta sjön inom detta område är **Saima**, Finlands största insjö. Saimas tillflöden börja i norr vid Suomenselkä. Där uppkomma **Idensalmi** (*Iisalmi*) **stråten** och **Nilsjä stråten**, hvilka hvardera utflyta i den vackra sjön **Kallavesi**. Därifrån flyter den förenade vattenmassan åt söder genom **Kallavesi stråten** till sjön **Haukivesi**. Denna sjö upptager från nordost den stora **Pielis stråten**, hvars största sjö är **Pielisjärvi**, omkr. 100 *km* i längd. Pielisjärvi utflyter genom **Pielis elf** (*Pielisjoki*) i **Pyhäselkä**, hvilken från norr upptager **Höytiäinen**. Pyhäselkäs vatten står genom flere

sund i förening med **Orivesi** sjö och denna genom **Ori-virta** ström med Haukivesi. Genom särskilda sund står Haukivesi i förbindelse med Saima, som genom sina många vackra holmar, uddar och vikar är särdeles naturskön. I nordost sammanhänger Saima med sjön **Puruvesi**. Mellan Saima och Puruvesi höjer sig den genom sin vackra utsikt namnkunniga *Punkaharju-åsen*. Från sydöstra delen af Saima bryter sig den ofantliga vattenmassan öfver Salpausselkä och bildar **Imatra** världsbe-

Imatra fors.

römda fors, hvars dån höres på mera än en half mils afstand. Därefter flyter vattenmassan under namn af **Vuoksen** (*Vuoksi*) genom flere sjöar samt utgjuter sig genom tvenne stora afloppsarmar i Ladoga. För sjöfartens befordrande äro Saima-vattnen förenade med Finska viken genom **Saima kanal**, som är den största i landet och leder från sjön Saima till Viborgska viken.

Insjöarnas vattenyta står öfverallt i landet högre än hafvets, på många ställen till och med rätt betydligt. De särskilda sjöarnas djuplek är äfven mycket olika, men om man kunde bereda alla vatten i det inre landet fritt aflopp till hafvet, skulle de allra flesta af dem fullkomligt torka ut; endast några få skulle finnas kvar, men äfven de blifva mycket mindre, än de nu äro.

På de större sjöarna och vattendragen i landet röra sig sommartid en mängd ångbåtar och andra farkoster, med hvilka resande samt fraktgoods befordras från ett ställe till ett annat. Utmed vattendragen nedflottas äfven stora mängder af stockar från de inre skogsbygderna till hafs kusterna, därifrån de sedan, försågade till plankor och bräder, utskeppas till främmande länder.

På många ställen äro sjöar och floder emellertid besvärade af forsar och vattenfall samt blifva därigenom antingen farliga eller alldeles omöjliga att befara med farkoster, men sådana forsar och vattenfall äro däremot till stor nytta genom den *drifkraft* de lemna en mängd kvarnar, sågverk, bruk, fabriker o. dyl.

Här och där har man mellan sjöarna gräft kanaler för att fartygen skulle kunna komma fram från ett vattendrag till ett annat. Sådana kanaler finnas redan omkring ett par tiotal i landet.

Mångenstädes blifva sjöar och kärr uttorkade antingen genom människohand eller genom naturens invärkan, då vattnet får ett aflopp, och sålunda vinnas hvarje år nya fält för odlingen i vårt land.

Klimatet (årsväderleken) i Finland är ganska kallt, emedan Finland är beläget långt norrut från jordens varma trakter. Kallast är det i norr, där termometern vintertid stundom visar mera än 40 grader *) kallt, medan däremot kölden vid södra kusten endast sällan går ned till 30 grader. I norra delen af landet äro vattendragen vanligen isbelagda omkring 7 månader af året, men i södra delen endast 5 månader. Sommarvärmen är däremot ungefär lika öfver hela landet, men i norra delen är sommarn mycket kortare än i den södra. Likväl är klimatet i Finland betydligt mildare än i många andra lika nordligt belägna länder. Endast på Skandinaviska halfön är det ännu mildare än här. — Med sommarvärmen följer äfven ljuset, med vinterkölden mörkret. Den längsta sommardagen är i södra Finland omkring 18 $\frac{1}{2}$ tim. lång, men längre mot norr äro sommarns dagar ännu längre och i nordligaste delen af landet går solen under ett par veckors tid icke alls ned, utan där är då beständig dag. Den kortaste vinterdagen är i södra delen af landet endast 5 $\frac{1}{2}$ tim. lång, längre norrut ännu kortare och allra nordligast går solen alls icke upp under ett par veckor om vintern. I dessa trakter måste man då komma till rätta med månljus och

*) Enligt *Celsii* termometer, som är den allmännaste i Finland.

norrskan. — Nederbörden af regn och snö är medelmåttig och lagom både för växtligheten och för andra behof.

Sommartid inträffa ännu ofta *nattfroster*, som göra stor skada åt säden och andra växter. I forna tider voro de dock mycket allmännare än nu och förorsakade stundom sådan missväxt i landet, att folket måste äta barkbröd. Af dylik onaturlig föda uppkommo sedan sjukdomar och härjande farsoter, hvilka borttryckte många tusen människor.

5 å 7 månader af året är marken snöbetäckt samt sjöar och floder tillfrusna, så att man då åker med häst och släde öfver mark och sjö. Om våren smälta dessa snö- och ismassor åter, och sedan kommer sommarn, då Finland likasom står klädt i grönskande högtidsskrud och fröjdas åt sommarens ljus och värme.

Växt- och djurvärlden. Växt- och djurvärlden i ett land beror till största delen af klimatet, d. v. s. om detta är varmt eller kallt, torrt eller fuktigt, men äfven af marken, d. v. s. om denna är lågländ och jämn eller högländ och bärgig äfvensom af jordmånen o. s. v. Ut i de varma länderna äro såväl växter som djur talrikare och mera utvecklade än uti länder med kallt klimat. Likväl är Finland ingalunda fattigt hvarken på växter eller djur.

De allmännaste trädslagen i Finlands skogar äro tall, gran och björk. Af öfriga trädslag påträffas därjämte al, asp, rönn, hägg och sälg samt i södra Finland ek m. fl. trädslag. Sädesslag, som allmänt odlas i Finland, äro: råg, korn och hafre, i södra delen af landet äfven något hvete. Andra allmänt odlade växter äro potäter samt i södra delen af landet ärter, lin och hampa. Dessutom odlas här och där äfven åtskilliga slags trädgårdsväxter. Af trädfrukter förekomma i södra delen äpplen och päron m. m. Skogarna äro rika på vilda bär, såsom lingon, blåbär, smultron, hjortron m. fl. sorter. Nordligare aftaga fruktträden, men däremot tilltaga de vilda bären där desto mera. I forna tider odlades här rofvor mycket mera än nu, och de utgjorde då en allmän föda, men sedan potäterna för mera än hundra år tillbaka blefvo införda i landet, lemnades rofvorna alltmera bort. Utom alla dessa växter finnes det i Finland hundratals andra, hvilka sommartid kläda våra ängar,

skogar, lundar och backar gröna och hvilkas blommor och vällukt förljufva sommarnaturen.

Skogarna ha fordom varit rika på mångahanda slags djur, men ju mera landet blifvit odladt och befolkadt, dess mera ha de vilda djurens antal minskats, så att somliga djur, såsom elgarne, numera äro ganska sällsynta, och andra, t. ex. bäfrarne, blifvit alldeles utrotade. Där- emot finnes det ännu i landet björnar här och där i större skogar äfvensom räfvar, vargar och lodjur. Af dessa ha isynnerhet vargarne förr varit en svår lands- plåga, men på senare tider ha de blifvit alltmera utrotade. Af nyttigt villebråd finnes det i skogarna harar, ekor- rar och skogsfågel. I insjöarna förekomma siklöjor (muikkor), i elfvarna lax och sik, i hafvet strömming och hvassbuk samt öfverallt i Finlands vattendrag ab- borrar, gäddor, braxnar och många andra sorters fisk. I södra Finlands insjöar och floder finnas äfven kräftor.

Till landets djurvärld höra också husdjuren, hvilka af människan underhållas och användas i hennes tjenst. De viktigaste af dessa äro hästar, nötkreatur, får, svin och höns samt i norra och nordöstra delarna af landet renar.

Befolkning. Finland har omkring 2 $\frac{1}{2}$ milj. in- byggare. Af dessa äro ungefär sex sjundedelar *finnar*, hvilka i forntiden hit inkommit från öster och nu be- folka större delen af landet, samt en sjundedel härstam- mande af *svenskar*, hvilka i länge sedan förgångna tider inkommit i landet från vester, öfver hafvet, och nu bo längs mellersta delen af Bottniska vikens samt utmed vestliga delen af Finska vikens kuster äfvensom i Ålands skärgård. Dessutom finnes ännu ett ringa antal *lappar* längst i norr samt ett fåtal *ryssar*, *tyskar* och andra främ- lingar, mest i städerna. — Finlands inbyggare ha många århundraden igenom troget bevarat sina förfäders språk, och därför talas i Finland ännu skilda tung. mål, nämligen *svenska* i flere kusttrakter och i skärgårdarna, *finska* i de inre delarna af landet samt *lappska* af ett ringa an- tal inbyggare längst borta i norra delen af landet.

Finland är icke lika tätt befolkadt öfverallt. I norra delen är det ytterst glest bebygdt, söderut tilltar folk-

tätheten alltmera, och tätast är landet befolkadt i södra och sydvästra delarna. Om man kunde fördela inbyggarna jämnt öfver hela landet, skulle på hvarje \square km af landets yta belöpa sig 7 personer, hvilket utvisar, att Finland ännu är glest befolkadt.

De flesta inbyggare i Finland bekänna den *lutheriska läran*. Här och där finnas äfven andra *protestantiska* kyrkosamfund. Endast ryssarne och ett litet antal finnar vid ryska gränsen höra till den *grekiska kyrkan*. Lärkunigheten är allmän i landet och för folkbildningen finnas *folkskolor* inrättade i alla städer samt i de flesta socknar på landsbygden och ställvis äfven *folkhögskolor*. För den högre undervisningen finnas därjämte i flere städer *elementarläroverk* och *fruntimmersskolor*. Den högsta läroinrättningen i landet är *universitetet* eller *högskolan*, hvilken finnes i hufvudstaden. Vid universitetet måste hvar och en studera, som vill blifva t. ex. läkare, domare, prest eller eljest förvärfva sig en högre lärdomsgrad. För särskilda kall och yrken finnas dessutom flere olika slags *fackskolor*, såsom ett polytekniskt institut, där ingenjörer, arkitekter och landtmätare utbildas, samt handtvärks- och industriskolor, jordbruksskolor, handelsskolor, navigationsskolor, folkskollärare- och lärarinneseminarier o. s. v.

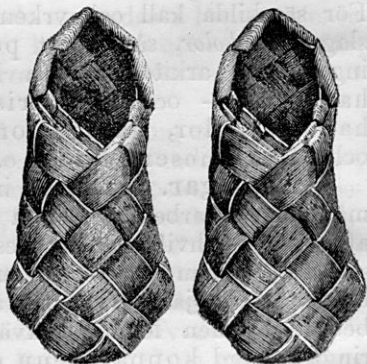
Näringar. Finlands inbyggare lifnära sig genom mångahanda arbete. Största delen af befolkningen lefver af *jordbruk*, hvilket bedrifves tillsammans med *boskaps-skötsel*. Genom *skogsbruket* erhållas stockar, plankor och bräder samt tjära äfven till afsalu. *Bärgsbruket* är icke betydligt, men lemnar likväl något järn äfvensom en ringa mängd koppar, tenn och guld. Dessutom finnes riklig tillgång på gråsten (granit), som användes för byggnadsbehof o. dyl. *Industrin* eller fabriks- och handtvärksarbetet är af stor vikt, ehuru det icke ännu förmår fylla landets behof, fastän landet dock har en mängd fabriker, bruk och handtvärkerier. *Handel och sjöfart* äro äfven viktiga näringar. Ärligen *införas* hit från andra länder mjöl, salt, kaffe, socker, kryddor, tobak, viner, bomull, stenkol, petroleum och en mängd fabriksvaror. Andra varor finnas åter att *utföra* såsom

plankor, bräder, tjära, smör, papper m. m. *Fisket* är en hufvudnäring mångenstädes i skärgårdarna och vid kusterna, en binäring vid de inre vattendragen. *Jakten* är en binäring, som stundom ännu lönar sig väl. — *Landets mynt* kallas mark (= 100 penni).

Jordbruket idkas i större delen af landet. Mest uppodlade äro kusttrakterna vid Bottniska och Finska vikarna. Jordmånen i Finland är dock ganska hård, hvarför jordbruksarbetet här är mycket tungt. Jordens fruktbarhet är i allmänhet icke stor, och afkastningen blir därför ringa: då man här sår 1 mått säd, får man vanligen skörda 6 å 8, sällan 10 mått, medan i andra fruktbarare länder afkastningen kan stiga till 20 å 30 mått. Därför införes till Finland mycket mera mjöl, än landet har säd att utföra. Genom *boskapsskötseln*, som nästan öfverallt i landet bedrifves tillsammans med jordbruket, ha inbyggarna tillgång på mjölk, smör, ost och kött m. m. Dessutom utföres årligen mycket smör till andra länder för att där försäljas. Det genom *bäragsbruket* erhållna järnet fås från bottnen af en del insjöar samt från många myrar*). Detta orene järn uppsmältes sedan i stora masugnar

Mjölklaska.

Näfverskor.

eller hyttor för att rensa från slagg, hvarefter det sålunda renade järnet kan användas till gjutning eller smidas till stångjärn och annat smide. På en del orter i landet är befolkningen ganska slöjdkunnig och tillvärkar husgerådssaker, träkärl, näfverarbeten, väfnader m. m.

*) *Myr* är en lågländ sumptrakt.

Lefnadssätt och seder.

Den hårda jordmånen och det kalla klimatet ha gjort folket i Finland till ett segt arbetsfolk. Sommartid, då nätterna äro ljusa, unnar den ihärdiga allmogen på landsbygden sig knappt några få timmars nattro. Om vintern däremot hvilar man mera, men äfven då begynner dagsarbetet mångenstädes redan kl. 4 eller 5 om morgonen och fortgår, med undantag af måltidsstunderna, till sent på aftonen. Sådant är dock icke lika öfverallt. I städerna njuter befolkningen likväl längre hvila, isynnerhet på morgonen. Att ett så ihärdigt och tungt arbete icke

kan bedrivas med samma raskhet, som ett kortare och lättare dagsarbete, är naturligt. Folket i Finland är därför i sitt arbete långsamt, men ihärdigt. På sön- och högtidsdagar brukar folket ganska allmänt besöka kyrkorna och deltaga uti andaktsöfningar.

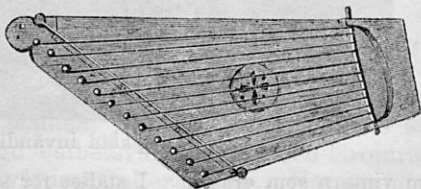
Allmogens bostäder och uthus äro nästan öfverallt uppförda af trä. Endast i större städer och på en del herrgårdar ser man byggnader af sten, här och där äfven en stenkyrka. Bland byggnaderna finnes på hvarje lägenhet vanligen en badstuga, som invändigt är svart af rök. I denna byggnad brukar ställets befolkning esomoftast bada sina heta bad. Sjöbad tycker allmogen däremot icke om, utom vid mycket tryckande värme.

Den svenska talande befolkningen vid kusterna och i skären är gladlynt och pratsam, men stundom äfven maklig. Hafvet har uppfostrat dessa kustbor till raske sjömän och fiskare. De tycka mycket om vackra visor och lustiga sagor samt älska friheten och sitt svenska språk.

Finnarne äro i allmänhet ett mycket ärligt folk. I de inre delarna af landet ser man därför sällan lås för bondens lada. Äfven gästvänligheten och hjälpsamheten mot de fattiga äro allmänna. Det ligger dock i finnens bröst en naturlig försiktighet gent emot allt nytt och främmande. Därför kan han i början ofta förefalla den, som icke känner honom, långt mera tvär och ovillig, än han verkligen är. På lediga stunder tycker finnen om

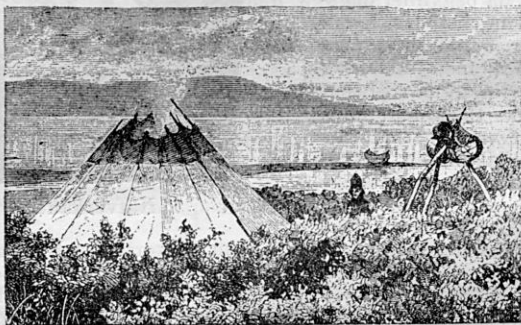
Näverkant.

Kantele.

att höra sång och musik samt att berätta sagor och gissa gåtor. Finnarnes urgamla musikinstrument är *kantele*.

Lapparne, som bo längst borta i norr, äro småväxta med svart, stråft hår samt gulgrå ansiktsfärg. De kläda sig om sommaren i vadmal, om vintern i pels af renskinn samt lefva merendels af boskapsskötsel och fiske. Deras förnämsta husdjur är renen, men äfven hunden är hos dem allmän. De, som lefva af renskötsel, måste ofta flytta från en trakt till en annan för att finna bete för sina renhjordar. De bo därför i flyttbara tält, som kallas kåtor. Dessa äro gjorda af vadmal eller renskinn, som utbredas

Lappkåta utvändigt.

öfver några i marken inslagna störar. Uptill är kåtan öppen för att röken må slippa ut. Sofplatserna utgöras af några renskinn, som utbredas på marken inuti kåtan. Af sina renar få lapparne både kläder och föda. Sommartid nyttjas renarne såsom lastdjur,

Lappkåta invändigt.

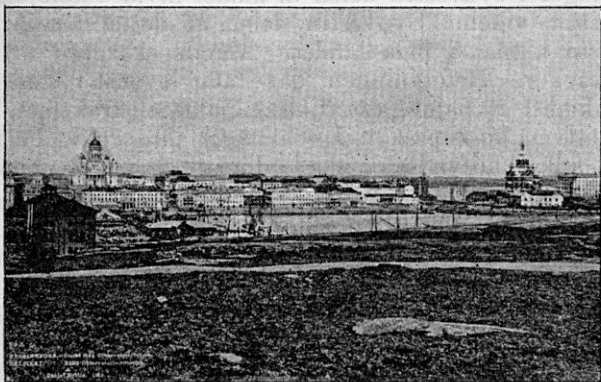
om vintern som dragare. I stället för släde begagnas s. k. akja, hvilken ser ut som en liten båt och rymmer blott en person.

Län och städer. Finland är för de särskilda landsdelarnas styrelse och förvaltning indeladt i 8 *län*, hvilka styras af guvernörer. I dessa län finnas tillsammans 37 *städer*. Dessa län och städer äro följande:

I. Nylands län.

Detta län är beläget vid Finska viken från Kymmene elf i öster till trakterna vester om Lojo åsen. Det sträcker sig 60 å 100 *km* från kusten inåt landet samt är Finlands minsta, men tätast befolkade län. Fastlandet upptages af välodlade fält omväxlande med skogar, lägre höjder samt insjöar och vattendrag. Mångenstädes ser man här vackra herrgårdar och välmående byar. I norra delen af länet talar allmogen finska, i södra delen af fastlandet och i skärgården, som på många ställen är mycket vacker, talas däremot svenska.

Städer. **Helsingfors** (*Helsinki*), på en halfö i Finska viken, är Finlands hufvudstad och har ett vackert läge.

Helsingfors.

Här finnas *kejserliga senaten*, *Finlands bank*, landets *universitet* samt en mängd embetsverk, skolor och läroinrättningar, fabriker, sjukvårdsanstalter m. m. Här sammanträder *landtdagen* och här bor landets *generalguvernör*,

äfvensom *guvernören* öfver Nylands län. Staden är till en del vackert byggd, har många kyrkor och teatrar samt goda hamnar och stor handelsrörelse (införseln af varor större än i andra städer). Järnvägsförbindelse med andra städer. Spårvägar. 70 tusen inbyggare. — **Borgå** (*Porvoo*), vid Borgå å, är en handelsstad. Säte för en *biskop*. Skalden Runebergs hem. Järnväg. — **Lovisa** (*Loviisa*), vid Finska viken, uppkalladt efter svenska drottningen Lovisa Ulrika, har en vattenkuranstalt. — **Ekenäs** (*Tammisaari*), vid Pojo viken, har ett svenskspråkigt folkskollärlarinne-seminarium. Järnväg. — **Hangö** (*Hanko*), på Hangöudd, är vintertid öfverfartsort till utlandet. Hafsbad- och vattenkuranstalt. Järnväg.

Fästningen **Sveaborg** (*Viapori*), på holmar vid inloppet till Helsingfors. Starkt byggd.

I vestra Nyland kvarstå ännu ruiner af *Raseborgs slott* samt utanför Lovisa murarna af det forna fästet *Svartholm*.

2. Åbo och Björneborgs län med Åland

är beläget i sydvestra delen af landet invid Östersjön och Bottniska viken. Sydvestra delen af detta län har det mildaste klimat i hela landet. Ålands skärgård är stor och vacker. Befolkningen där talar svenska samt har sin inkomst förnämligast af fiske, jakt och fraktfart, men idkar äfven boskapsskötsel och något jordbruk. På fastlandet idkas hufvudsakligast jordbruk och där talas nästan öfverallt finska.

Städer. **Åbo** (*Turku*), vid Aura å, är landets äldsta stad och var förut hufvudstad. Har en *hofrätt* samt är säte för landets *ärkebiskop* och länets *guvernör*. Betydlig fabriks- och handelsstad. Har en gammal *domkyrka* med många grafkor. Näst största staden i landet. Järnväg. 32 t. inb. — Invid Aura ås utlopp ligger det mer än 700 år gamla *Åbo slott*, det äldsta i landet. — **Nådendal** (*Naantali*), vid Östersjön nära Åbo, liten stad, har en badinrättning. — **Nystad** (*Uusikaupunki*), vid Bottniska viken, idkar handel med träkärl. — **Raumo** (*Rauma*), vid Bottniska viken, idkar handel med trävaror. Spetsknyppling. — **Björneborg** (*Pori*), vid Kumo elf, drifver ansenlig handel. Mekanisk väerkstad. 10 t. inb. — Emedan Kumo elfs

myrning är alltför grund för större fartyg, är Björneborgs hamn på *Räfsö* (*Reposaari*), 30 km från staden. Därifrån utskeppas mycket plankor och bräder. — **Mariehamn** (*Maarianhamina*), på Åland, är en liten stad, som har en badinrättning.

Köpingar (större handelsbyar utan stadsrättigheter): *Salu*, vid en vik af Östersjön. — *Ikalis* (*Ikaalinen*), vid Kyrösjärvi.

3. Tavastehus län

ligger i det inre af landet mellan Åbo och Björneborgs län i vester, Nylands län i söder samt sjön Päijänne i öster. Bördiga slätter omväxla med bärgiga skogsmarker, sjöar och vattendrag. Befolkningen lefver af jordbruk och boskapsskötsel äfvensom skogsbruk. Språket är finskt.

Städer. **Tavastehus** (*Hämeenlinna*), vid Vånå stråten. Här bor länets *guvernör*. Järnväg. — Nära staden ligger det öfver 600 år gamla slottet *Tavasteborg*, det näst äldsta i landet. — **Tammerfors** (*Tampere*), invid forsen mellan Pyhäjärvi och Näsijärvi, har ett vackert läge och är landets förnämsta fabriksstad med stora bomulls- och linnespinnerier, klädesfabrik, pappersbruk m. m. Järnväg. 22 t. inb.

Lahtis (*Lahti*), köping vid Vesijärvi. Järnväg. — *Mustiala*, landtbruksinstitut i Tammela socken. — *Forssa*, äfven i Tammela, stort bomullsspinneri.

4. S:t Michels län

är beläget i det inre af landet mellan Päijänne i vester och Orivesi i öster. Detta län är det vattenrikaste i hela landet och har många natursköna ställen. Bärgshöjder och sandåsar omväxla med dalar, skogar, åkrar och ängar. Befolkningen är finsk.

Städer. **S:t Michel** (*Mikkeli*), vid en vik af sjön Saima. Säte för länets *guvernör*. Järnväg. — **Nyslott** (*Savonlinna*), invid farleden mellan Saima och Haukivesi. — På en holme nära staden finnes det mer än 400 år gamla slottet *Olofsborg*. — **Heinola**, sydost om Päijänne, har en badinrättning.

5. Viborgs län

ligger i sydöstra delen af landet, invid Ladoga och Finska viken. Ladogas stränder omväxla af bärg och fruktbara dalar. Jordmånen i länet är merendels stenig och mager.

Mångenstädes finnas stora kärr. Nordöstra delen af länet är skogig och glest befolkad. Sågrörelse. Handel bedrifves i synnerhet på S:t Petersburg. Befolkningen, som till största delen är finsk (i städerna finnas äfven ryssar och tyskar), har närmast Ryssland antagit många ryska seder och bruk.

Städer. **Viborg** (*Viipuri*), vid den s. k. Viborgska viken. *Hofrätt*. Säte för länets *guvernör* och en rysk *biskop*. Fabriker. I staden finnes det mer än 600 år gamla *Viborgs slott*. Staden är belägen vid Saima kanals mynning och har därför af alla landets städer den största utförsel af trävaror. Järnväg. 22 t. inb. — **Fredrikshamn** (*Hamina*), vid Finska viken, har en *kadettskola*. — **Kotka**, på en ö vid Kymmene elfs östra mynning, har många sågverk samt utskeppar mycket plankor och bräder. — **Villmanstrand** (*Lappeenranta*), vid sjön Saima, har en badinrättning. Järnväg. — **Kexholm** (*Käkisalmi*), invid Vuoksens norra utlopp i Ladoga, drifver handel på S:t Petersburg. — **Sordavala** (*Sortavala*), vid norra stranden af Ladoga, har ett finskt folkskollärare- och lärarinneseminarium samt drifver handel på S:t Petersburg.

Valamo, vackert belägen ö i Ladoga, har ett namnkunnigt ryskt kloster. — *Ruskeala*, norr om Ladoga, marmorbrott. — *Pitkäranta*, nordost om Ladoga, tenn- och koppargrufva. — *Kronoborg* (*Kurkijoki*), nordvest om Ladoga, landbruksinstitut.

6. Kuopio län

finnes mellan sjön Keitele i vester, S:t Michels och Viborgs län i söder samt ryska gränsen i öster. Detta län har en mängd vackra sjöar, af hvilka många innehålla järnmalm. Marken är i allmänhet mycket ojämn med höga sandåsar och branta berg samt däremellan djupa dalsänkningar. Länet har stora barrskogar och vidsträckta kärrmarker. I länet bedrifvas svedjebruk, skogshandtering och sågrörelse. Många järnbruk finnas äfven. Befolkningen är finsk.

Städer. **Kuopio**, vackert beläget vid sjön Kallavesi, är säte för länets *guvernör* samt en *biskop*. Idkar betydlig handel samt har en badinrättning. Järnväg. 9 t. inb. — **Joensuu**, vid Pielis elfs utlopp i Pyhäselkä, be-

drifver handel och har järnväg. — **Isalmi**, vid Idensalmi stråten, är en ny stad.

Varkaus, vid Kallavesi stråten nära gränsen till S:t Michels län, köping och mekanisk verkstad. — *Nurmes*, vid Pielisjärvi, köping. — *Värtsilä*, i sydöstra delen af länet, stort järnbruk.

7. Vasa län

sträcker sig från sjön Keitele i öster till mellersta delen af Bottniska viken i vester; i söder gränsar det till Åbo och Björneborgs län samt Tavastehus län. Vestra delen af länet är ett stort slättland med vidsträckta och bördiga åkrar, isynnerhet längre söder ut. Den inre, östra delen af länet är mera ojämn och har stora skogar. Befolkningen i kusttrakterna talar en säregen svenska, är kunnig i träslojd samt arbetsam. I länets inre delar talar finska.

Städer. **Nikolaistad** (*Nikolainkaupunki*), förut *Vasa*, invid Bottniska viken, är säte för länets *guvernör* och har en *hofrätt*. Betydlig handel. Järnväg. 11 t. inb. — **Kristinestad** (*Kristiina*), vid Bottniska viken, är en handelsstad. — **Kaskö** (*Kaskinen*), vid Bottniska viken, bebos mest af fiskarfolk. Staden har god hamn. — **Nykarleby** (*Uusikaarlepyy*), vid Nykarleby elf, har ett svenskspråkigt folkskollärareseminarium. — **Jakobstad** (*Pietarsaari*), vid Bottniska viken. Tobaksfabrik. Järnväg. — **Gamlakarleby** (*Kokkola*), vid Bottniska viken, idkar handel. Järnväg. — **Jyväskylä**, vid norra delen af Päijänne, har ett finskt folkskollärare- och lärarinneseminarium. Järnväg bygges.

8. Uleåborgs och Kajana län

omfattar hela norra delen af landet samt upptager nära hälften af landets yta, men är mycket glest befolkadt. Kusttrakterna äro låglända, men längre inåt landet, isynnerhet norrut, blir marken alltmera högländ och bärgig. Länet har ofantliga barrskogar och oöfverskådliga kärrmarker. Jordbruket aftager alltmera åt norr. Däremot idkas här skogshandtering, tjärbränning, boskapsskötsel och fiske. Inbyggarna tala mest finska, längst i norr talar äfven lappiska.

Städer. **Uleåborg** (*Oulu*), vid Ule elfs mynning, är säte för länets *guvernör* samt drifver betydlig handel. Stor utförsel af tjära. Läderfabrik. Järnväg. 13 t. inb. — **Brahestad** (*Raahe*), vid Bottniska viken, bedrifver handel och har en handelsskola. — **Kemi**, vid Bottniska viken, utskeppar trävaror. — **Torneå** (*Tornio*), vid Torne elfs utlopp, är landets nordligaste stad. — **Kajana** (*Kajaani*), vid Sotkamo stråten, är en liten stad. Invid staden finnas på en liten holme ruiner af fästet *Kajaneborg*.

Landskap. Sedan gamla tider indelas Finland i 9 landskap, hvilka äro följande: *Nyland* (*Uusimaa*) vid Finska viken. — *Egentliga Finland* (*Varsinais Suomi*), sydvästra delen af fastlandet jämte de närmaste öarna. — *Åland* (*Ahvenanmaa*), den yttre skärgården vester om Egentliga Finland. — *Satakunta*, norr om Egentliga Finland. — *Tavastland* (*Häme*), öster om Satakunta och norr om Nyland. — *Savolaks* (*Savo*), öster om Tavastland. — *Karelen* (*Karjala*), sydöstra delen af landet. — *Österbotten* (*Pohjanmaa*), nordost om Bottniska viken. — *Lappmarken* (*Lapinmaa*), landets nordligaste del. — Denna indelning är numera föråldrad, men landskapsnamnen användas ännu stundom för att angifva orters läge i landet.

Styrelse och förvaltning. Uti forna tider lydde Finland i mera än 600 års tid under svenskt välde och styrdes då af Sveriges konungar. Af 1808 eröfrades landet af ryssarne, men fick behålla sitt förra samhällsskick och sina svenska lagar samt utgör nu ett särskildt *storfurstendöme*, öfver hvilket Rysslands kejsare regerar under titel af *storfurste*. Kejsaren biträdes i styrelsen utaf den af honom tillsatta *kejsarliga senaten*, hvars främste man är landets *generalguvernör*. Under senaten lyda alla embetsvärk i landet.

För *rättvisans vårdande* finnas i landet domstolar. Underdomstolar äro: häradsrätterna på landet och rådstugurätterna i städerna. Öfver dessa domstolar stå tre hofrätter, en i hvarje af städerna Åbo, Viborg och Vasa. Öfver hofrätterna står kejsarliga senaten, som är högsta domstol i landet.

Landet styres efter bestämda **lagar**. Af dessa äro en del *allmänna lagar*, nämligen de som handla om in-

byggarnes rättigheter och skyldigheter i hvarjehanda förhållanden. Andra kallas *grundlagar*. De handla om regentens och folkets ömsesidiga rättigheter och skyldigheter. Enligt dessa grundlagar eger finska folket rätt att med storfursten rådslå, jämka, afslå och öfverenskomma om lagars utgifvande och upphäfvande, om skatters påläggande och upphörande m. m. Folkets makt utöfvas af dess ombud vid *landtdagen*, hvilken storfursten sammankallar hvar femte år eller oftare. Landtdagen är sammansatt af *fyra stånd*: ridderskapet och adeln, prestaståndet, borgareståndet samt bondeståndet.

(**Landtdagen.** Hvarje *adlig ätt* i landet eger rättighet att till landtdag sända ett ombud. *Prestaståndets* ombud vid landtdagen äro landets biskopar såsom själfskrifna samt minst 28 prestmän, valde af presterskapet i församlingarna. Dessutom eger landets universitet utse ett eller två ombud samt elementarläroverkens lärare 3—6 ombud i prestaståndet. Städernas skattskyldiga innevånare ega välja flere eller färre ombud till *borgareståndet*, beroende af stadens storlek. Valen förrättas inför magistraten. *Bondeståndet* vid landtdagen utgöres af ett ombud för hvarje domsaga i landet. Valet af landtdagsman värkställes inför domaren genom valmän (elektorer), hvilka blifvit utsedde å kommunalstämma i hvarje till domsagan hörande kommun. Landtdagsman bör hafva uppnått 25 års ålder. Ingen får undandraga sig detta uppdrag utan laga skäl.

Vid landtdagen sammanträder hvarje stånd skildt för sig. *Grundlag* kan stiftas, ändras, förklaras och upphävas endast med alla ståndens bifall. *Andra ärenden* afgöras genom tre stånds beslut. Men stanna två stånd mot två, förfaller ärendet vid den landtdagen. De särskilda landtdagsbeslut, hvilka storfursten finner för godt att stadfästa, blifva därigenom *lag* i landet och kungöras till allmän kännedom och efterrättelse.)

* * *

(För de särskilda *landsdelarnas styrelse och förvaltning* är landet, såsom redan förut blifvit sagdt, indelat i 8 län, hvilka styras af guvernörer. Under guvernörerna lyda polisinnrättningarna i städerna samt kronofogdar, länsmän m. fl. på landsbygden. Dessutom finnas för vården om de allmänna inrättningarna och anstalterna i landet särskilda *öfverstyrelser*. Så t. ex. lyda skolorna under skolöfverstyrelsen; landets allmänna byggnader under byggnadsöfverstyrelsen, läkarene och sjukhusen under medicinalstyrelsen; fabriker, bruk och handtvärkerier under industristyrelsen o. s. v.

För den kyrkliga styrelsen är landet indelat i 3 *stift*. Hvarje stift styres af en biskop. Under biskoparne lyda kontraktspro-

star, kyrkoherdar och det öfriga presterskapet. Biskopen i Åbo kallas ärkebiskop och är den finska kyrkans öfverhufvud.)

(Kommunalförvaltning. Hvarje församling på landet äfvensom hvarje stad med därunder lydande område utgör för sig en särskild *kommun*. Kommunens ordnings- och hushållnings-angelägenheter, såsom fattig- och helsovården, förvaltningen af kommunens samfälda egendom, magasiner, kassor och tillgångar med därtill hörande uttaxering, uppbörd och redovisning m. m., handhafvas och förvaltas på landsbygden af en kommunalnämnd. Denna har uti sin förvaltning att rätta sig efter gällande författningar äfvensom efter de beslut, som kommunens röstberättigade medlemmar fatta vid allmän kommunalstämma. I städerna afgöras dessa angelägenheter af stadsfullmäktige, hvilkas beslut sättas i värkstälighet af särskilda nämnder, styrelser och personer, som därmed böra taga befattning. Öfverinseende öfver dessa äfvensom öfver stadens gemensamma egendom, inkomster och förmåner tillkommer magistraten, som är stadens styrelse. Magistraten består af borgmästare och rådmän. Stad tillhörande fastighet och penningmedel förvaltas af en drätselkammare. Ledamöterna i kommunalnämnd på landet äfvensom stadsfullmäktige i städerna väljas af kommunens röstberättigade medlemmar.)

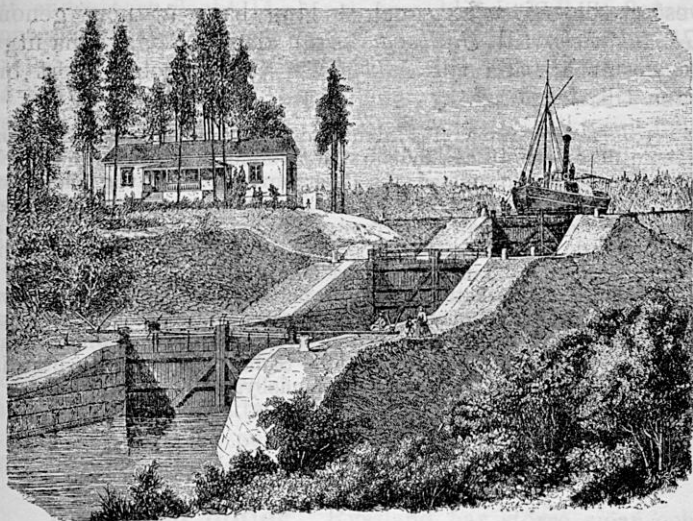
Landets försvar. För tronens och fäderneslandets försvar är hvarje finsk medborgare värnepliktig. Landets krigsmakt utgöres af: 1) *aktiva trupper*, som äro i ständig tjenstgöring; 2) *reserven*, hvilken hufvudsakligen afser de aktiva truppersnas förstärkande till det för krig behöfliga antal, samt 3) *landtvärnet*, bestående af alla dem, som utträdt från reserven.

Tjenstetiden vid de aktiva truppersna och reserven utgör i fredstid 3 år, från 22 till 25 års ålder, hvarefter den värnepliktige tillhör reserven i 2 år och därefter öfverföres till landtvärnet, där han kvarstår intill fyllda 40 år.

I fredstid uppställer landet en krigsstyrka af 5600 man, utom öfverbefäl. Denna krigsstyrka är fördelad i 9 *skarpskyttebataljoner* och 1 *dragonregemente*. Skarpskyttebataljonerna äro förlagda: Gardesbataljonen i Helsingfors samt de 8 arméskarpskyttebataljonerna 1 i hvarje läneresidensstad. Dragonregementet finnes i Villmanstrand. Dessutom finnes i landet äfven *rysk militär*. Chef för all militär i landet är generalguvernören. I krigstid försvaras landet af *Sveaborgs fästning*.

Samfärdsmedel och kommunikationer. Landets enda samfärdsleder i äldsta tider voro *floderna* och

sjöarna. Senare byggdes *landsvägarna*. Sådana finnas numera i större delen af Finland, så att de genomkorsa landet i alla riktningar. Under senare tider har man här och där emellan *sjöarna* grävt *kanaler* för att fartyg måtte

Slussar i Saima kanal.

kunna komma fram från ett vattendrag till ett annat. Den största af dessa är *Saima kanal*, som förenar sjön Saima och dess vattendrag med Finska viken. Denna kanal är nära 60 km lång och har kostat mera än 12 miljoner mark.

På senaste tider har man äfven byggt många *järnvägar*, som gå från den ena delen af landet till den andra. Den äldsta järnvägen i landet är *Helsingfors—Tavastehus banan*. Från denna utgår en kort bibana åt öster till *Borgå*, en annan bana åt sydvest till *Ekenäs* och *Hangö* samt åt öster den betydande *Riihimäki—S:t Petersburgs banan*. Från sistnämnda bana utgå åt norr 2 längre banor, nämligen *Savolaks-banan* till *S:t Michel* och *Kuopio* samt *Karelska banan* till *Sordavala* och *Joensuu*,

äfvensom 1 kortare bibana till *Villmanstrand*. Åt söder utgår från Riihimäki—S:t Petersburgs banan 1 kort bana till *Kotka*. — Från Tavastehus fortsätter järnvägen till *Tammerfors*, hvarunder *Åbo-banan* viker af åt sydvest till *Åbo*. I Tammerfors förgrenar sig järnvägen i 1 bana åt vester till *Björneborg* och 1 lång bana åt norr genom *Gamlakarleby* till *Uleåborg*. Från denna långa bana utgå åt vester 1 bana till *Nikolaistad* (*Vasa*) och 1 kort bibana till *Jakobstad*.

Järnvägar finnas i Finland sammanlagdt omkring 2200 *km*. Genom dessa äro 18 af landets städer förenade med hvarandra och med Rysslands hufvudstad, S:t Petersburg. På järnväg åker man med en hastighet af ungefär 30 *km* i timmen och detta för billigt pris. Likaså kan man på järnväg framforsla allehanda slags varor, äfven de tyngsta, rätt fort och billigt. Men så ha dessa järnvägar också kostat landet omkring 200 miljoner mark.

Till kommunikationerna höra också *postväcket* och *telegrafen*, hvilka frambefordra människors meddelanden både inom och utom landet, äfvensom *telefonerna*, genom hvilka man kan tala med hvarandra äfven på många mils afstånd. Sådana finnas redan uti alla städer och mångenstädes äfven på landsbygden.

RYSSLAND.

(Kejsardöme.)

(5 milj. □ *km*. Nära 14 ggr Finland. 90 milj. inb.; 18 på □ *km*.)

Gränser. Ryssland upptager hela östra delen af Europa samt gränisar i norr till *Norra ishafvet*, i öster till *Asien*, i sydost till *Kaspiska hafvet*, i söder till *Asien* och *Svarta hafvet*, i vester till *Rumänien*, *Österrike* och *Tyskland* samt *Östersjön*, i nordvest till *Finska viken* och *Ladoga* samt *Finland* och *Norge*.

Till Ryska riket hör dessutom hela norra delen af *Asien*, så att detta rike tillsammans taget är mycket vidsträcktare än hela Europa.

Öar och halföar. Rysslands förnämsta öar äro *Dagö* och *Ösel* i *Östersjön* samt de stora, men nästan

obebodda öarna **Novaja Semlja** i Norra ishafvet. — Af halföar äro **Krim** i Svarta hafvet och **Kola** i Norra ishafvet de största.

Utbildning. Det europeiska Ryssland utgöres af ett enda stort flackt lågland, som blifvit kalladt **Östeuropeiska slätten**. Berg finnas hufvudsakligen vid en del utkanter, såsom **Urál bärge**n i öster och **Tauriska bärge**n på halfön Krim samt **utgreningar af Karpaterna** i sydvest. Från mellersta delen af Urál utgår i riktning mot sydvest en låg landhöjd, kallad **Nordryska landryggen**, hvilken har betydelse såsom *vattendelare* för östra Ryssland. Sydost om Finska viken märkes **Valdaj höjden**, från hvars sluttningar flere floder taga sin början. För öfrigt finnas i Ryssland endast lägre höjder här och där.

Det stora slättlandet kan till sin natur indelas i 4 särskilda områden: 1) de frusna *tundrorna* *) på Ishafskusten; 2) de stora *skogsmarkerna* något sydligare; 3) de bördiga *südestrakterna* i mellersta och södra Ryssland samt 4) de vidsträckta *stepperna* **) i sydost vid Kaspiska hafvet. — I vestra och nordvestra delen af landet finnas här och där ofantliga kärrmarker.

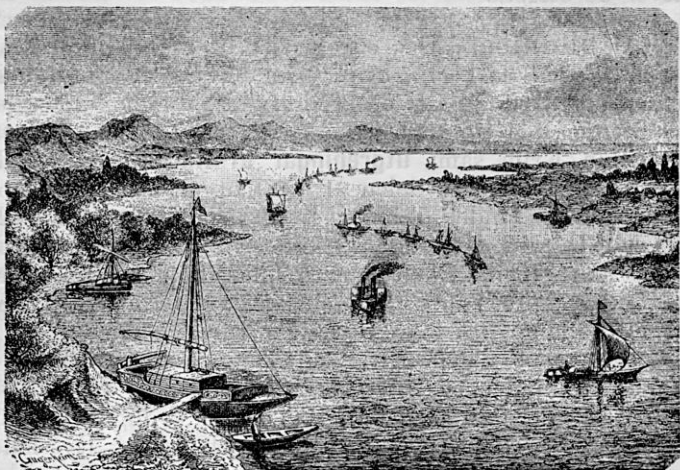
Sjöar och floder. Ryssland har större sjöar och floder än något annat land i Europa. De största hithörande sjöarna äro **Ladoga** och **Onéga**. Mindre äro där emot **Ilmén** och **Peipus**. **Kaspiska hafvet**, som är den största insjö på hela jorden, är blott till en del beläget inom det europeiska Ryssland. Dess yta ligger lägre än de yttre hafvens och dess vatten är salthaltigt.

Af floder äro följande de viktigste. **Volga**, Europas största flod, flyter, till Kaspiska hafvet; dit flyter äfven **Urál**. — Till Asovska sjön rinner **Don**, till Svarta hafvet **Dnjepr**. — Till Östersjön flyta **Weichsel** och **Njemen**, till Riga viken **Düna** (dyna). — Till Finska viken flyta **Naróva** från Peipus samt **Neva**, som är kort, men vattenrik, emedan den bildar aflopp för Ladoga med dess

*) *Tundror* äro bottenfrusna kärrmarker.

**) *Stepper* kallas stora, med högt gräs beväxta slätter.

många tillflöden. I Ladoga infalla **Volchof** från Ilmén och **Svir** från Onéga. Till Hvita hafvet rinner **Dvina**;

Flodfart på Volga.

till Norra ishafvet flyter **Petsjora**. — Emedan landet är flackt, ha floderna sällan några forsar eller vattenfall, utan äro vanligen segelbara från början till slut samt användas mycket för flodfart.

Klimat och växtlighet. Ryssland har i allmänhet ett strängt fastlandsklimat med kalla vintrar och varma somrar samt ringa nederbörd och fuktighet. Rysslands nordligaste trakter höra till de kallaste på jorden. Kölden är där så stark, att isen på de stora tundrorna icke ens om sommaren smälter fullständigt bort. Där växa inga träd, ej heller kan där bedrifvas åkerbruk. Under en tid på vintern går solen icke upp i dessa trakter, men under en del af sommarn lyser den däremot hela dygnet om. — I mellersta Ryssland eller trakterna omkring öfra delen af Volga samt Östersjölandskapen är det ännu så kallt, att vattendragen äro tillfrusna omkring 5 månader af året. Ofta visar termometern i dessa trakter vintertid 30 graders köld, men om sommarn stiger

också värmen till ungefär lika många grader. I dessa trakter finnas stora skogar och fruktbara åkerfält. Där odlas råg, hafre, lin, hampa, tobak m. m., sydligare äfven hvete. — I södra Ryssland eller trakterna närmare Svarta och Kaspiska hafven är klimatet så mildt, att vattendragen äro isbelagda endast 2 å 3 månader af året. På halfön Krim är det till och med så mildt, att vinrankor, fikon- och olivträd samt andra sydliga växter trifvas väl. — Stepperna i sydöstra Ryssland äro alldeles skoglösa. Östra delen af detta steppland är merendels ofruktbar samt har en mängd saltsjöar och saltgölar. Marken är mångenstädes i dessa trakter så starkt salt-haltig, att saltet vittrar ur jorden och stundom betäcker dess yta med en hvit saltskorpa.

Djurvärlden. Vid Norra ishafvets kuster lefver isbjörnen, på tundrorna vildrenen m. fl. I de stora skogsmarkerna finnas samma slags vilda djur som i Finland, ehuru i mycket större mängd. På steeperna i söder beta tusentals mer eller mindre vilda djur, bland dem äfven antiloper. Floderna äro vanligen fiskrika. I Kaspiska hafvet och dit utmynnande floder finnes riklig tillgång på stör, af hvars rom beredes kaviar. — Husdjuren äro ungefär desamma som hos oss. På steeperna förekommer dessutom äfven kamelen.

Befolkningen utgöres till större delen af *ryssar*, hvilka höra till den *slaviska folkstammen*. Till denna folkstam höra äfven *polackarne* i vester samt några andra mindre folk. I nordvestra delen af landet bo *finnar* och *lappar*. Invid Finska viken och Östersjön bo *ester*, *tyskar* och ett ringa antal *svenskar* samt *letter*. I vestra delen finnas *judar*, i sydost *tatarer* m. fl. I norra och östra Ryssland bo dessutom flere med finnarne besläktade folkslag.

De egentliga *ryssarne* äro ett hårdadt och arbetsamt folk. De äro glada, sällskapliga och gästfria samt tycka om sång, musik och dans. Bönderne i Ryssland voro ännu för kort tid tillbaka lifegna, d. v. s. de tillhörde adeln såsom dess egendom, men år

1861 fingo de sin frihet. Ännu behandlas de mångenstädes hårdt och obarmhjärtigt af egendoms herrarne.

Ryssarne tillhöra den grekiska kyrkan. De hafva en mängd rika kloster och granna kyrkor samt ett talrikt presterskap. Polackarne äro katoliker. Tyskarne, letterne och en del finnar hylla den lutherska läran. Judarne hafva Mose lära. Tatarerne bekänna sig till Muhameds lära. — *Folkupplysningen* är icke ännu allmän. I det inre af Ryssland kan endast en tiondedel af folket läsa och skriva, men i landskapen vid Östersjön är upplysningen bättre. I senare tider har dock folkets undervisning i Ryssland mycket förbättrats. För den *högre undervisningen* finnas många universitet samt en mängd andra läroanstalter, hvarför de bättre lottade folkklasserna i allmänhet ega en god skolbildning.

Näringarna i Ryssland äro förnämligast *åkerbruk* och *boskapsskötsel*. Därtill komma vidare *bärgsbruk*, *handel*, *industri*, *jakt* och *fiske*.

Akerbruket är så lönande, att ofantligt mycket säd och mjöl årligen utföres till andra länder. — Boskapsskötseln bedrifves framför allt i stepptrakterna, hvilka hafva mera boskap än någon annan del af Europa. — Bäragsbruk idkas mest i mellersta delen af Uräl bärgen, där det finnes många slags metaller, såsom guld, silfver, platina, järn, koppar m. m. Salt fås både ur grufvor i Uräl och från steppsjöar i söder. Stenkol finnes äfven i södra delen af landet. — Handeln befordras inom landet af de segelbara floderna, hvilka här och där äro förbundna med hvarandra genom kanaler. Dessutom finnas i landet omkring 30,000 km. järnvägar. Uti en del städer hållas årligen stora marknader, som räcka 2 å 3 månader. Utförsvarorna utgöras hufvudsakligen af spannmål, hampa, pelsvärk, tobak och läder; införseln af industrivaror, bomull och te. — Industrin har på senare tider gått framåt och bedrifves mest i de större städerna. — Jakten är ganska lönande i landets inre delar, där det i de stora skogarna finnes riklig tillgång på villebråd och rofdjur, som lemna en myckenhet dyrbart pelsvärk. — Fisket bedrifves mest i Volga och Kaspiska

hafvet, mindre i andra floder och haf. — *Mynt*; 1 rubel (à 100 kopek) = 2 mk 70 p.

Styrelse och försvar. Ryssland styres af en *kejsare*, som är själfhärskare. Üti rikets styrelse har folket ingen rättighet att deltaga och därför hållas i Ryssland heller inga allmänna landtdagar. Kejsaren biträdes i styrelsen af många embetsvärk och en mängd tjenstemän, hvilka han tillsätter efter behag. Ryssland är en af Europas *stormakter* *) och underhåller en mycket stor krigshär, som är grundad på allmän värneplik, samt har äfven en betydlig krigsflotta. Rysslands kejsare är tillika storfurste till Finland.

Ryska riket har egt bestånd i något öfver 1,000 år. I början var det ganska litet och omfattade endast de inre trakterna sydost om Finska viken. Ännu för tre århundraden tillbaka hade det inga landskap vid Östersjön eller Svarta hafvet. Men kejsar *Peter den store* eröfrade i början af 1700-talet Östersjölandskapen och skaffade därigenom åt sitt folk tillträde till hafvet. Sedan dess har Ryssland varit ett af jordens mäktigaste riken, och dess makt har ständigt tillväxt genom eröfringar både i Europa och Asien.

Indelning. Ryssland indelas för förvaltningen i 60 guvernement, motsvarande våra län. För öfrigt indelas landet i 7 *hufvuddelar*, hvilka jämte till dem hörande städer äro följande:

I. Östersjöländerna:

Ingermanland, Estland, Livland och Kurland äro belägna på kustlandet vid Ladoga, Finska viken och Östersjön. Landet är i allmänhet flackt, delvis upptaget af skogar och kärr, delvis väl odladt.

S:t Petersburg, vid Nevas utlopp i Finska viken, är rikets hufvudstad. Ståtligt bebygdt med många palatser och kyrkor. Är en ibland Europas vackraste städer. Här bor kejsaren och här finnas rikets förnämsta

*) Europas stormakter äro 6, nämligen: Ryssland, Tyska riket, Österrike-Ungern, Frankrike, Brittiska riket samt Italien.

embetsverk, universitet och en mängd läroanstalter. Stor fabriks- och handelsrörelse. 1 milj. inb. — **Kronstadt**, på en ö utanför S:t Petersburg, är en stark fästning. Hamn för ryska krigsflottan. — **Narva** (*Ivangorod*), vid Narova, är känt genom svenske konungen Carl XII:s seger år 1700. — **Reval** (*Kolyvan*), vid Finska viken, idkar handel. — **Riga**, nära Dünas utlopp, är en viktig handels- och fabriksstad. Stor utförsel af spannmål. 180 t. inb., mest tyskar. — **Dorpat** (*Jurjeff*), vester om sjön Peipus, har ett universitet.

2. Storryssland,

från Ishafvet i norr till mellersta delen af Don i söder, utgör rikets hufvuddel. Norra delen är upptagen af tundror, skogar och kärrmarker, mellersta och södra delarna af vidsträckta och bördiga åkerfält.

Moskvá, nästan i midten af landet, var förut hufvudstad och är ännu den näst största i riket. Här krönas de ryska kejsarne. Staden har en stor mängd kyrkor med skimrande tak och tornspetsar och anses ännu som ryssarnes heliga stad. Universitet. Stor handels- och fabriksrörelse (i synnerhet väfverier). Många järnvägar. 820 t. inb. — **Tula**, söder om Moskva, har metallfabriker. — **Nischnij-Novgorod**, vid Volga. Här hållas sommartid storartade marknader, besökta af hundratusentals menniskor från Europa och Asien. — **Novgorod**, norr om sjön Ilmén, var Ryska rikets första hufvudstad, men är nu liten. — **Arkangelsk**, vid Dvinas mynning, idkar handel.

3. Lillryssland,

kring mellersta delen af Dnjepr. Vålodlade och bördiga trakter, rika på säd och boskap.

Kijeff, vid Dnjepr, är en gammal stad, som en tid var hufvudstad. Universitet. Betydlig handel. Har ett kloster, som anses för mycket heligt och besökes af hundratusental pilgrimer. — **Karkoff**, öster om Dnjepr, har ett universitet. Stora marknader. 200 t. inb. — **Poltava**, känt genom Carl XII:s nederlag år 1709.

4. Sydryssland

omfattar kustlandet vid Svarta hafvet. Bördiga trakter, rika på säd, vin och trädfrukter. Många stenkolsgrufvor.

Odessa, vid Svarta hafvet, bedrifver stor handel. Betydlig utförsel af säd. Universitet. 300 t. inb. — **Kischineff**, nordvest om Odessa, bedrifver stor handel och boskapsskötsel. Många fabriker. — **Nikolajeff**, nära Svarta hafvet, är en starkt befäst krigshamn.

5. Östryssland

utgöres af landet vid mellersta och södra Urál samt mellersta och södra delen af Volgatrakterna. I norr höjder, skogar och kärrmarker, i mellersta delarna löfskogar, åkrar och ängar, i söder stepper.

Kasán, nära Volgas krökning åt söder, är en betydlig handels- och fabriksstad. Universitet. — **Sarátöff**, vid Volga, idkar handel med spannmål och salt. Fabriker. Flodfart på Volga. — **Astrakán**, vid Volgas delta *), har storartade fiskerier och drifver handel på Asien. Staden är omgifven af vinkullar och fruktbara fält. Befolkningen är mycket blandad.

6. Vestryssland

omfattar trakterna från mellersta delen af Düna till närheten af Svarta hafvet. I norr åkrar, skogar och kärrmarker, i mellersta delen de stora och skogrika *Pinska kärren*, i söder bördiga fält och bärgsluttningar.

Vilna, vid en biflod till Njemen, är en handelsstad. Halfva befolkningen utgöres af judar.

7. Polen

utgöres af landet kring mellersta delen af Weichsel. Bördigt slättland, utom södra delen, som är bärgig samt rik på metaller och stenkol. Polen var förr ett eget konungarike.

*) *Delta* är ett uppslammadt land vid en flodmynning.

Warschau, vid Weichsel. Det forna konungarikets hufvudstad. Betydlig handels- och fabriksrörelse. Starkt befast. Universitet. 460 t. inb.

SKANDINAVISKA HALFÖN.

Gränser. Skandinaviska halfön omgifves till allra största delen af haf och hafsvikar. I norr gränsar den till *Norra ishafvet*, i vester till *Atlantiska hafvet* och *Nord-sjön*, i sydvest till *Skagerrak*, *Kattegat* och *Öresund*, i söder och sydost till *Östersjön*, i öster till *Bottniska viken*. Endast i nordost sammanhänger denna halfö med fastlandet samt gränsar på denna sida till *Finland* och *Ryssland*. — Till vidden är denna halfö dubbelt så stor som Finland.

Kusterna äro mycket olika. Vid norra och vestra kusterna finnas tusentals öar, holmar, klippor och skär, hvilka utmed dessa kuster bilda en bred skärgård. De förnämsta öarna där äro *Lofotenöarna*. Kusten är på denna sida sönderskuren uti en mängd vikar, som på många ställen äro rätt smala, men tränga många mil in i landet. Sådana vikar kallas fjordar. De förnämsta fjordarna äro: **Vestfjorden**, **Trondhjems fjorden**, **Sogne fjorden** och **Hardanger fjorden**, alla på vestkusten, samt **Kristiania fjorden** i söder. — Södra kusten är jämnare och saknar skärgård. Utanför ostkusten finnas däremot på en del ställen grupper af öar. De förnämsta öarna där äro **Öland** och **Gotland**, hvardera i Östersjön.

Ytbildning. Skandinaviska halfön är i nordvestra delen ett högt bärgland. Sydöstra delen upptages af lågslätter och lägre höjder. Halfön kan därför efter sina höjdförhållanden indelas i tre hufvuddelar:

1. Nordskandinaviska höglandet. Detta omfattar hela nordvestra delen af halfön och intager mera än hälften af densamma. Hela denna del af halfön utgör

en enda lång och sammanhängande fjällsträckning, som går i riktning från nordost till sydvest. Mot vester stupa fjällen i allmänhet brant i hafvet, som intränger i dess remnor och där bildar många fjordar. Mot öster och sydost sänker sig höglandet däremot småningom. Hufvuddelarna af denna väldiga fjällmassa kallas i norra och mellersta delen **Kölen**, litet mera åt sydvest **Dovre fjeld** och sydligare **Langfjelden**. Mångenstädes har denna fjällrygg ganska betydliga toppar, af hvilka *Galdhøpiggen* i norra delen af Langfjelden är den högsta (2,500 m). För öfrigt upptages Nordskandinaviska höglandet af en sammanhängande rad af breda högslätter. Mångenstädes förekomma äfven vidsträckta snö- och isfält (glacierer), såsom den norr om Sogne fjorden belägna *Jostedalbræen*, som är det största isfält på Europas fastland. På höglandets södra och sydöstra sluttningar märkes en mängd lägre bärgarmar, hvilka omväxla med långsträckta dalar, smala fjällsjöar och strida elfvar.

Ju högre ett ställe ligger, desto kallare är där. Inom Nordskandinaviska höglandet ligga många ställen så högt, att där för köldens skull ej kan växa någon skog. Sådana ställen sägas ligga ofvanom trädgränsen. Höjer sig ett bärg öfver trädgränsen, kallas det ett fjäll. På de högre fjällen är det så kallt, att snön ej hinner smälta fullständigt bort om sommarn, utan stora drifvor ligga kvar året om. På de allra högsta fjällen ligger snön som ett sammanhängande täcke öfver hela toppen och smälter aldrig helt och hållet, hvarför den blifvit kallad den „eviga snön“. Ett sådant fjäll säges nå öfver snögränsen. Fjällen på Skandinaviska halfön ha en höjd af 1000 till 2000 m öfver hafsytan.

På fjällen trifvas inga odlade växter, ej heller finnas där fasta boningar. Under sommaren drifva människorna sin boskap dit för det rikliga betets skull, ty de lägre fjällsluttningarna mot söder ha en utmärkt gräsväxt. Annars är marken där beväxt med mossor och låga buskar.

Om våren, då stora snö- och ismassor smälta på fjällen, händer det stundom, att en sådan massa lossnar högt uppe på fjällbranterna och störtar ned i dalarna med sådan fart, att den slår sönder och för med sig allt, som står i dess väg. Sådana snöskred äro därför ganska farliga. Stundom kunna hela gårdar med människor och kreatur blifva i fara för de nedstörtande snömassorna, som ofta förorsaka stor skada. Någon gång inträffa s. k. fjällskred, då stora jordstycken samt stenar och grusmassor, isynnerhet vid långvarigt regn, lossna från bärghälsorna och störta utför branterna, ryckande med sig stora stenar och träd samt åstadkomma stor förödelse.

Den storartade naturen med dess skyhöga snöfjäll, milsvida högslätter och djupa dalsänkningar är sällsam att bese. Många tusentals resande (turister) från olika länder, mest engelsmän, besöka därför de skandinaviska fjällen för att njuta af det storartade i naturen och för att i den friska fjällluften stärka sin helse, och af dessa främlingar ha inbyggarna där en betydlig inkomst.

2. Svenska låglandet. Detta utbreder sig söder om höglandet från norra delen af Östersjön i riktning mot vester till Skagerrak samt omfattar dessutom kuststräckorna vid Bottniska viken och Östersjön. Det inre låglandet utmärker sig genom sina stora sjöar och vidsträckta slätter, öfver hvilka likväl framstryka flere från höglandet i norr utgående skogsåsar. Öfver kustlandet vid Bottniska viken nedrinna flere betydande elfvar. Längst i söder upptages Skandinaviska halfön af *Skånska slätten*.

3. Småländska höglandet, söder om de stora sjöarna, har endast lägre höjder samt upptages för öfrigt af skogsmarker, några mindre sjöar och kärr.

Sjöar och floder. Skandinaviska halfön är ganska vattenrik. Från Nordskandinaviska höglandet nedrinner en mängd större och mindre floder åt sydost och söder till Bottniska viken samt till Skagerrak. De viktigaste bland dessa äro: **Torne elf**, hvilken i södra delen af sitt lopp bildar gräns mot Finland; **Ångerman elfven**; **Dal elfven**, som i sitt öfre lopp utgöres af tvenne särskilda grenar, af hvilka den östra flyter genom den vackra sjön **Siljan**. Alla dessa floder flyta till Bottniska viken. Till Skagerrak flyter **Glommen** m. fl. Till Atlantiska hafvet flyta äfven många floder, af hvilka de flesta dock äro helt korta. Till följd af landets fjällnatur bilda dessa floder en mängd forsar och vattenfall, af hvilka en del hör till de högsta i världen. De flesta skandinaviska floder kunna icke mycket begagnas för flodfart, men äro däremot till stor nytta genom den drifkraft de lemna.

I det inre låglandet finnas flere stora insjöar, såsom **Vänern**, **Vättern**, **Hjälmaren** och **Mälaren**. Af dessa är Vänern halföns största insjö. I densamma infaller

från norr **Klarelfven** och från södra delen utflyter **Göta elf** till Kattegat. I Göta elf finnas de världsberömda **Trollhätte vattenfallen**, de största i Skandinavien.

Klimatet är mycket olika i särskilda delar af halfön, hvilket beror såväl på halföns stora utsträckning som på höjdförhållandena. Medan det i söder och utmed hela vestkusten är ganska mildt, kan det i de inre fjälltrakterna vara mycket kallt. I allmänhet är klimatet på Skandinaviska halfön, utom på de höga fjällen, något mildare än i Finland. Detta härleder sig af en varm hafsström, kallad **Golfströmmen**, som från Amerikas varma trakter flyter genom Atlantiska hafvet i riktning mot skandinaviska kusten. Nederbörden, isynnerhet på vestkusten, är mycket större än i Finland.

Golfströmmen hemtar ofta med sig drifved och stycken af amerikanska trädslag samt andra flytande föremål, såsom frön och dylikt, som uppkastas här och där på Skandinaviska halföns kuster. Denna ström gör klimatet på halföns vestkust så mildt, att hafvet aldrig tillfrysar där, icke ens längre norrut, utan sjöfarten förblir öppen hela året om. Endast fjordarnas inre delar samt stränderna vid Skagerrak och Kattegat äro stundom isbelagda. I det inre af halfön samt på ostkusten tillfrysar vattendragen däremot årligen.

Växt- och djurvärlden på Skandinaviska halfön är ungefär enahanda som i Finland. Likväl finnas några olikheter. Så trifvas ek och bok i halföns södra och sydvestra delar allmännare än i vårt land. Äfven hjortar och rådjur förekomma i de sydligaste trakterna. Vid ishafvets kuster finnas hvalar och en otalig mängd sjöfåglar, hvilka på klipporna och bergen bygga sina bon i tusental. Vid vestkusten är hafvet rikt på torsk och sill.

Befolkningen på Skandinaviska halfön utgöres till allra största delen af *svenskar* och *norrmän*, hvilka äro nära besläktade med hvarandra. I norra delen af halfön bor äfven ett mindre antal *finnar* och *lappar*.

Svenskarne äro ett lifligt, gladt och vänligt folk samt bemöta isynnerhet alla främlingar mycket artigt, hvarför de äfven blifvit kallade „nordens fransmän“. — *Norrmännen* äro ett kraftigt och härdadt folk. Den storartade naturen och det friska fjälllifvet äfvensom hafvet med dess mödor och faror ha fostrat

dem till sådana. — Dessa folkslags språk, svenskan och norskan, likna mycket hvarandra. — *Finnarne* och *lapparne* likna sina stamförvandter i Finland.

Stater. Skandinaviska halfön är delad i tvenne stater eller riken, nämligen **Sverige** i öster och **Norge** i vester. Dessa båda riken styras sedan 1814 af en gemensam konung, men för öfrigt ha hvardera sin egen styrelse och sina egna lagar.

SVERIGE.

(Konungariket.)

(450 t. □ km. = $1\frac{1}{5}$ gång Finland. $4\frac{3}{4}$ milj. inb.; 11 på □ km.)

Gränser. Sverige sammanhänger i vester med *Norge*. I nordost åtskiljes det genom *Muonio* och *Torne elfvar* från *Finland*. För öfrigt omgifves det af haf.

Religion och upplysning. Svenskarne samt ett litet antal finnar och lappar bekänna sig för det mesta till lutherska statskyrkan, men äfven bekännare af andra läror finnas, såsom baptister och metodister. För *folkets upplysning* finnas folkskolor öfverallt i städerna och på landsbygden samt dessutom flerstädes folkhögskolor. *Folkupplysningen* är därför allmän. För den *högre bildningen* finnas 2 universitet och flere akademier samt dessutom en mängd elementarläroverk och fackskolor.

Näringar. Sveriges förnämsta näringar äro: *åkerbruk* och *boskapsskötsel* samt *skogshandtering* och *bärgsbruk*. Därefter komma *handel*, *sjöfart*, *industri* och *fiske*. Näringarna äro således ungefär desamma som i Finland. *Bärgsbruk* bedrifves dock i Sverige mera än hos oss. Det svenska bärgsbruket ger mest järn, men äfven koppar, litet silfver samt stenkol. Den mesta metall fås här ur *grufvor*, som finnas till många hundratal, förnämligast i mellersta delen af landet, men äfven långt uppe i norr. *Rikets mynt*: 1 krona (à 100 öre) = *Sm.* 1: 38.

För att komma åt metallerna i bärgens och jordens innandöme har man sprängt djupa hål dit ned. Där nere i djupet utvidgas dessa sedan åt alla sidor, så att man där har en stor mängd gångar och rum. Sålunda har man fått grufvor. I dessa kunna flere hundra människor och många hästar arbeta. Nedgången till en grufva utgöres vanligen af en smal öppning, som ser ut som en brunn. Man stiger ned på branta stegar eller hissas utför i korgar eller tunnor. I själva grufvan skulle vara kolmörkt äfven om dagen, ifall man ej upplyste den med lampor och bloss. En af Sveriges äldsta och största grufvor är *Falu koppargrufva*, hvilken är så djup, att man finge ställa åtminstone sex ganska höga kyrktorn ofvanpå hvarandra, innan de från grufvans botten skulle nå upp till dess mynning.

Styrelse och förvaltning. Sverige styres af en *konung*. Konungens makt är inskränkt genom grundlagar. Styrelsemakten är fördelad mellan folket och konungen. Folkets ombud sammanträda hvarje år till *riksdag* för att rådslå och besluta om rikets angelägenheter. Riksdagen är delad i två kamrar: första och andra kammaren. I hvarje län finnes ett *landsting*.

För den världsliga förvaltningen är riket indeladt i 24 län och 1 öfverståthållarskap (Stockholms stad), för den kyrkliga förvaltningen, under hvilken äfven skolorna höra, i 12 biskopsstift.

För rättvisans vårdande finnes en mängd högre och lägre domstolar likasom i Finland.

Försvar. Hvarje vapenför svensk man är värnepliktig från 21 till 40 års ålder. Dessutom finnas äfven stående trupper samt krigsflotta. Den svenska hären är dock ej så stor, ej heller så väl öfvad som många andra länders nu för tiden.

De värnepliktiges öfningstid är bestämd till 90 dagar, fördelade på 2 år. Endast om krig utbryter, äro de värnepliktige skyldiga att inträda i armén.

Indelning. Sverige indelas af gammalt i 3 hufvuddelar, nämligen: **Svealand** i midten, **Götaland** i söder och **Norrländ** i norr. Dessa hufvuddelar indelas vidare i 24 landskap samt i lika många län, såsom redan blifvit sagdt

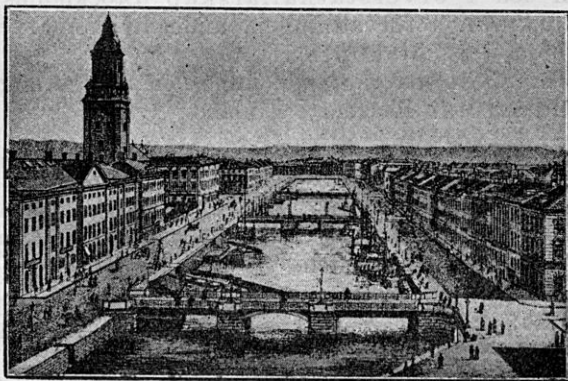
Städer. Sverige har omkring 90 städer, af hvilka de flesta äro små. De förnämsta städerna äro följande:

I Svealand:

Stockholm, vid Mälarens utlopp i Östersjön. Hufvudstad. Här bor *konungen* och här sammanträder *riksdagen*. Staden idkar betydlig handel samt har en mängd embetsvärk, läroanstalter, fabriker och andra inrättningar af många slag. Från staden utgå flere järnvägar och inom densamma finnes en mängd spårvägar, på hvilka man åker från en del af staden till en annan. Staden och dess omgifningar äro mycket vackert belägna. 260 t. inb. — **Eskilstuna**, mellan Mälaren och Hjälmaren, har namnkunniga fabriker för finare stålsmiden. — **Upsala**, norr om Stockholm. Sveriges äldsta och största universitet. Stor domkyrka. — **Falun**, i landskapet Dalarne, är bekant genom sin stora koppargruvva.

I Götaland:

Göteborg, nära Göta elfs utlopp i Kattegat, är rikets näststörsta stad. Idkar betydlig handel och sjöfart. Ge-

Gatukanal i Göteborg.

nom staden gå många kanaler samt spårvägar. Många fabriker. Vål bygdt. 110 t. inb. — **Helsingborg**, vid smalaste delen af Öresund, är en handelsstad. — **Malmö**, vid Öresund, är till storleken Sveriges tredje stad. Idkar betydlig handel och fabriksrörelse. 50 t. inb. — **Lund**,

nordost från Malmö. Rikets andra universitet. Domkyrka. — **Karlskrona**, vid Östersjön, är rikets förnämsta krigshamn. Skeppsvarf och dockor. — **Norrköping**, invid en vik af Östersjön, är en anseelig fabriksstad. 35 t. inb. — **Jönköping**, vid södra ändan af Vättern, har stora tändsticksfabriker.

I Norrland:

Gäfle, vid Bottniska viken, är Norrlands största stad. Utförsel af järn och trävaror. 25 t. inb. — **Sundsvall**, vid Bottniska viken. Sågverk. Utförsel af trävaror. Staden förstördes till största delen genom en stor eldsvåda sommaren 1888, men har sedan dess ånyo blifvit uppbyggd. — **Umeå**, vid Bottniska viken, drifver handel.

Kommunikationer. Utom landsvägar, som finnas i större delen af landet, har Sverige omkr. 8,800 *km* järnvägar, till största delen belägna inom södra och mellersta delarna af riket. De förnämsta banorna kallas stambanor. Från Stockholm utgår en stambana åt söder till Malmö, en åt sydvest till Göteborg, en åt vester till Norge, en åt norr till Norrland. Från hvarje stambana utgå flere bibanor. — Afven finnas flere kanaler, som förena särskilda vattendrag: *Göta kanal*, som förenar Vänern och Vättern med Östersjön, samt *Trollhättekanal* i Göta elf. Genom dessa kanaler bildas en viktig och vacker farled tvärs igenom landet från Östersjön till Kattegat.

NORGE.

(Konungarike.)

(320 t. □ *km.* = $\frac{6}{7}$ af Finland. 2 milj. inb.; 6 på □ *km.*)

Gränser. I öster sammanhänger Norge med *Sverige*, i nordost med *Finland* och *Ryssland*. I öfrigt omgifves det af haf.

Religion och upplysning. Religionen är den lutherska. Afven andra bekännare finnas. — Folksko-

lor finnas i alla städer samt i alla socknar på landsbygden. Allmogen i Norge har mycken lust för läsning och folket i dess helhet är ganska upplyst. För den högre undervisningen finnes ett universitet i hufvudstaden samt talrika andra läroanstalter af olika slag.

Näringar. De förnämsta näringarna i Norge äro *boskapsskötsel, skogsbruk, fiske och sjöfart*. Åkerbruk bedrifves däremot endast litet, emedan landet är ytterst bärgigt. Bärgsbruk och industri bedrifvas ej heller mycket, emedan man funnit endast litet metaller i bärgen. *Mynt* likasom i Sverige.

På de stora och höga fjällen i Norge finnas goda betesmarker. Då sommaren kommer, drifves boskapen därför till fjälls eller, såsom man säger, „till säters“. Dit längta alla, både menniskor och djur. Kreaturen ha en förnimmelse af, att öfverflödets tid då stundar efter vinterns långa fasta, och deras glädje under färden upp till fjällen är så liflig, att de endast med möda kunna hållas tillsamman. På en säter bor vanligen endast en „säterjänta“ och en vallpojke. På sensommarn flyttar hela familjen för någon tid upp på fjällen. Då afmeja karlarne fjällängarna och sätervallarna, hvilkas gräs sparas för vinterbehof.

Det förnämsta fisket vid Norges kuster är torskfisket, hvilket bedrifves i stort på *Lofotenöarna*. I februari månad, medan ännu vinterskymningen varar, samla sig här nästan hela det nordliga Norges manliga befolkning för att vänta på torsken, som då kommer till kusten för att leka. Hela stranden är full af små stugor för fiskarene. Mörkt, trångt och smutsigt är det i dessa stugor, stundom så trångt, att icke ens liggeplats finnes för alla. Ändock längta alla under hela året efter den tid, då det friska fiskarlifvet åter skall begynna. Fiskens ankomst bebadas af en mängd sjöfågel, som följer stimmen åt. Nu skynda sig alla ut att fiska, och under flere veckors tid vimlar det af båtar på hafvet. Af den fångade fisken torkas en del på stänger (stockfisk), en del saltas och breddes ut på klipporna att torka (klippfisk), en del nedsaltas i fjärdingar (kabeljo). När den blir färdig, föres den till någon af vestkustens städer för att försälgas. Från dessa städer utskepas sedan största delen till andra länder. Mycket går till södra Europa, där den under fastlagstiden ätes af katolikerna, som då icke få äta kött. En ringa del hemtas äfven till oss i Finland. Näst torskfisket är sillfisket det viktigaste.

Äfven på sjöfågel är det nordligaste Norge otroligt rikt. På många ställen äro hela bärg nästan öfvertäckta af deras bon (fågelbärg). Af den ymniga sjöfågeln har kustfolket god inkomst, isynnerhet af dunet och äggen. Det bästa dunet fås af ejdern.

Styrelse och försvar. Norge är sedan år 1814 förenadt med Sverige under en gemensam konung, men

är för öfrigt ett särskildt *konungarike* med sina egna lagar och sin egen styrelse. Konungens makt är här mindre än i Sverige. Norges landtdag kallas *storting* och sammanträder hvarje år. Stortinget består endast af en kammare. — Hvarje vapenför norsk man är värnepliktig från 18:de till 50:de lefnadsåret.

Indelning. Norge indelas i 3 hufvuddelar, nämligen **Söndenfjeldske Norge** (*Östlandet*), öster om Langfjelden, **Vestenfjeldske Norge** (*Vestlandet*), vester om Langfjelden och **Nordenfjeldske Norge**, omfattande mellersta och norra delen af landet norr om Dovre. För den världsliga förvaltningen är Norge indeladt i 20 amt (eller län) samt för den kyrkliga styrelsen i 6 biskopsstift.

Städer. Norges förnämsta städer äro följande:

I Söndenfjeldske Norge: (Östlandet)

Kristiania, vid Kristiania fjorden. Hufvudstad. Liflig handel. Flere fabriker. Universitet. Säte för stortinget. Många embetsverk och skolor. Spårvägar. 150 t. inb.

I Vestenfjeldske Norge: (Vestlandet)

Stavanger, vid en fjord på sydvestkusten, idkar fiskhandel och sjöfart. — **Bergen**, på vestkusten, är Norges näst största stad. Stor utförsel af fiskvaror. Stadens utseende är ålderdomligt. 55 t. inb.

I Nordenfjeldske Norge:

Trondhjem, vid Trondhjems fjorden, har en gammal domkyrka, där Norges konungar krönas. Här finnes Norges bank. Handel med fisk samt trävaror. 30 t. inb. — **Hammerfest**, på en ö i Ishafvet, är jordens nordligaste stad.

Kommunikationer. Hafvet är mångas väg. Järnvägar finnas omkr. 1600 km, ehuru landet är bärgigt. Från Kristiania utgår en bana åt norr till Trondhjem samt

tvenne, den ena åt öster, den andra åt sydost, till Sverige äfvensom en bana åt sydväst. Dessutom finnas goda landsvägar i det inre landet.

BRITTISKA ÖARNA.

(315 t. □ km. $\frac{5}{6}$ af Finland. 39 milj. inb.; 120 på □ km.)

Gränser: se kartan!

De Brittiska öarna utgöras af **Storbritannien** och **Irland** samt flere små öar och ögrupper. Storbritannien och Irland äro åtskilda genom **Irländska sjön**. Storbritanniens södra och större del utgöres af **England** med **Wales** (oäls), dess norra del af **Skottland**. Tillsammansaget bilda dessa öar det **Brittiska riket**, i dagligt tal ofta kalladt **England**.

Kuster. Storbritanniens östra kust är i allmänhet låg och ojämn samt ligger öppen för hafvet. Vestkusten är däremot klippig och hög samt mycket sönderskuren, isynnerhet i nordvest. De viktigaste vikarna på östkusten äro: **Thames** (täms) **viken** samt **Forth fjorden**. Dessa motsvaras på vestkusten af **Bristol** (bristl) **kanalen** och **Clyde** (klejd) **fjorden**. Genom norra delen af Skottland går från sydväst till nordost den **Kaledoniska kanalen**. På Irland är den vestra kustén likaledes mera sönder-splittrad än den östra. Vid kusterna märkes här öfverallt en ganska betyglig rörelse af tidvattnet *) i hafvet.

De största öarna vid rikets kuster äro **Shetlands** (sjättlands) och **Orkney** (årkne') **öarna** i norr samt **Hebriderna** i nordvest. Dessutom finnas flere andra.

På den lilla ön Staffa söder om Hebriderna finnes den märkvärdiga *Fingalsgrottan*. Den är så stor som de största kyrkor

*) *Tidvattnet* är världshafvets regelbundna stigande (flod) och fallande (ebb) två gånger i dygnet. Floden varar omkring 6 timmar och ebbén likaså. Skilnaden mellan ebb och flod är mycket olika på olika ställen. I Bristol kanalen är denna skilnad 15 meter.

och öppen mot hafvet, så att man med båt kan ro in i den. I det inre af grottan drypa beständigt vattendroppar ned från klipptaket, hvarvid toner frambringas, som likna musik.

Ytbildning. Englands östra del är ett *lågland*, endast här och där afbrutet af kullar. Vestra och norra delarna äro däremot klippiga samt rika på järn och stenkol äfvensom tenn och bly. Skottland är till allra största delen ett *högländ*. Den nordliga delen eller det *Skottska högländet* är en vild klipptrakt, mot hvars branta kuster hafvets vågor ofta slå med fruktansvärdt raseri. Irland är lågländt i midten samt har vidsträckta kärrmarker. I kusttrakterna finnas lägre bärg.

Sjöar och floder. England har inga nämnvärda insjöar. I Skottland och på Irland finnas däremot flere mindre sådana. Floderna äro korta, och många af dem ha mycket breda mynningar. Låglandets floder äro till större delen segelbara samt mångenstädes förenade med hvarandra genom kanaler. De viktigaste floderna äro **Thames** (täms) och **Humber** (hömbr), hvilka hvardera flyta till Nordsjön, samt **Severn**, som utmynnar i Bristol kanalen.

Klimatet är mildt om vintern och måttligt varmt om sommarn samt mycket fuktigt. Nederbörden är 5 å 6 gånger så stor som i Finland, och dessutom råder ofta så stark dimma, att eldsljus måste begagnas midt på dagen. På de Brittiska öarna råder sålunda ett fullkomligt hafsklimat.

Växt- och djurvärlden. Skogar finnas nästan icke alls, emedan marken öfverallt blifvit uppodlad. Mångenstädes ha parker och flere slags planteringar blifvit anlagda för att försköna landet. Jordmånen är i allmänhet fruktbar och har en yppig gräsväxt. I England odlas för det mesta hvete, i Skottland hafre och på Irland potäter, som där utgöra den förnämsta födan för en stor del af den fattiga befolkningen.

Vilda djur finnas knappt mera; endast hafvet är rikt på många slags fisk, i norra delen äfven på sjöfågel. Husdjuren äro ungefär enahanda som i Finland, men mycket förädlade.

Befolkningen har uppkommit genom blandning af särskilda under tidernas lopp inflyttade folk. Annu göres åtskilnad mellan *engelsmän*, *skottar*, *irländare* och öarnas urgamla inbyggare, *kelterne*. Större delen af befolkningen talar *engelska språket*, som utgör en blandning af flere andra språk. Engelsmännen äro ett folk, som genom sin företagsamhet och duglighet gått framom många andra folk och förvärfvat åt landet stora rikedomar. Dock är rikedomen mycket ojämnt fördelad bland folket, ty bredvid den största yppighet och glans råder öfverallt den djupaste fattigdom och nöd. Till engelsmännen ha äfven skottarne anslutit sig. Däremot ha irländarne och äfven kelterne blifvit mycket förtryckta eller tillbakaträngda samt äro därför mycket sämre lottade än engelsmännen.

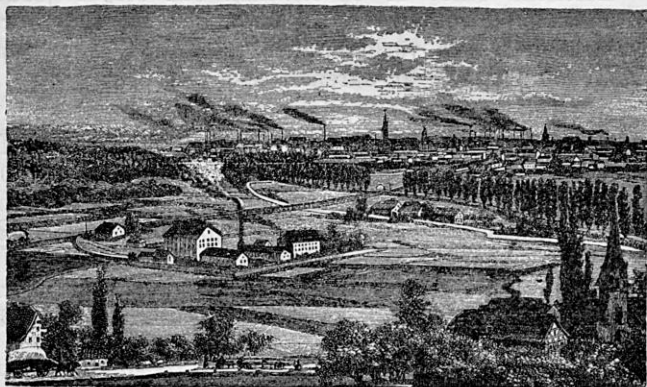
Engelsmännen tycka mycket om öfningar i fria luften (sport), såsom jakt, rodd, ridt m. m. Ett mycket omtyckt nöje äro kapploppningar, kapprodder, boxning o. d. Ett allmänt utmärkande drag är kärleken för allt engelskt samt för gammal, fäderneärfd sed. Engelsmännen värdera mycket ett trefligt hemlif. För allt utländskt visa de nästan ett förakt, men många rika och förnäma vistas likväl en stor del af sitt lif ute på resor i främmande länder och väcka där mycken uppmärksamhet genom sitt egendomliga sätt och sina besynnerliga vanor.

Irland var tidigare ett själfständigt rike, men underkufvades sedermera af engelsmännen, som slog under sig de flesta jordegendomar. Sedan dess ha irländarne fått arrendera sin jord af engelsmännen samt lefva därför i fattigdom och betryck. På senare tider har en stor mängd irländare utvandrat till Amerika, hvarigenom befolkningen har minskats betydligt. Mot sina förtryckare, engelsmännen, hysa irländarne ett starkt hat. Engelsmännen ha visserligen på sista tiden gjort mycket för att förbättra ställningen på Irland, men hatet fortfar ännu och bland alla irländare råder därför en sträfvän att lösslita Irland från engelsmännens välde.

Inbyggarna i England och Skottland hylla den reformerta läran, hvilken mycket liknar den lutherska; på Irland är befolkningen katolsk. Folkupplysningen är icke god, emedan det fattiga folket måste sätta sina barn i arbete redan i den tidigaste åldern. Därför kunna många menniskor där hvarken läsa eller skriva. På sista tiden har man dock sökt förbättra detta missförhåll-

lande. Bland de bättre lottade samhällsklasserna däremot står bildningen mycket högt.

Näringar. Det fuktiga klimatet och den bördiga jordmånen äro synnerligen lämpliga för *jordbruk* och *boskapsskötsel*, som därför bedrifvas med stor skicklighet och framgång. Man ser här bördiga sädesfält, grönskande ängar och lummiga trädgårdar omväxla med hvarandra samt med stora städer och fabriksområden. Likväl förmå jordbruk och boskapsskötsel icke fylla landets stora behof af lifsförnödenheter, utan mycket måste årligen införas från andra länder. Landets rikedom på metaller och stenkol har gifvit upphof åt ett storartadt *bärgsbruk* och en ofantlig *industri*. Genom bärgsbruket fås här oändligt

Fabriksdistrikt.

mycket järn och stenkol samt dessutom en stor mängd tenn och bly. Ut i de stora fabriksstäderna i England och Skottland tillvärkas en ofantlig mängd fabriksvaror, såsom järn- och stålsaker, ylle- och bomullstyger, porsliner m. m. På de stora skeppsvarfven byggas ångbåtar och krigsfartyg för nästan alla länders behof, och en mängd maskiner, verktyg och vapen utföras till nästan alla delar af jorden. Äfven *sjöfart* och *handel* stå framom alla andra länders. I alla världsdelar ha engelsmännen en stor sjöhandel, och för att kunna bedrifva denna så

mycket bättre, ha de i olika delar af jorden förskaffat sig betydande kolonier*). Inom landet befrämjas handeln och samfärdseln af 33000 *km* järnvägar. Dessutom finnas äfven rätt mycket kanaler. *Rikets mynt* kallas Pound Sterling (å 20 shillings) = *£* 25: 20.

Styrelse och försvar. Brittiska riket är ett *konungarike*. Konungamakten kan äfven innehafvas af en kvinna. Denna makt är dock mycket inskränkt. Däremot har landtdagen, som här kallas *parlament*, stor makt. Parlamentet består af två kamrar: öfverhuset, där adelsmän och biskopar sitta, samt underhuset med folkvalda ombud. Af gammalt är riket indeladt i en mängd grefskap, som alla ha sin egen förvaltning.

Brittiska riket är en *stormakt* och ett af jordens allra mäktigaste riken. Dess krigsflotta är den största och starkaste i hela världen, men landthären, som består af värfvade trupper, är däremot icke betydlig.

Städerna äro stora och folkrika, emedan mera än hälften af Englands innevånare bo i städer. Där finnas sålunda 30 städer, hvilka enhvar ha mera än 100 t. inb. Alla dessa städer ha vanligen en stor mängd fabriker och värkstäder. De viktigaste sjöstäderna ligga vanligen invid någon segelbar flod eller i inre delen af en vik, där de äro väl skyddade mot tidvattnets störingar. De förnämsta städerna i rikets särskilda delar äro följande:

I England med Wales:

London, på båda sidorna om Thames. Rikets hufvudstad, jordens största stad och världshandelns hufvudplats. Ofantlig fabriksrörelse. Vimlet af människor i staden är så stort, att gatorna icke mera äro tillräckliga, utan ett nät af järnvägar går genom staden, dels högt öfver hustaken, dels djupt i underjorden, ja till och med under flodens botten. Dessa järnvägar frambefordra för en ringa afgift tusen sinom tusen människor från en del af den stora världsstaden till en annan. Luf-

*) *Koloni* betyder nybygge.

ten är vanligen uppfylld af stenkolsrök och dimma, så att eldsljus ofta måste användas äfven midt på dagen. Byggnaderna äro icke så prydliga som i många andra stora städer. Inuti staden finnas flere stora och vackra parker. 2 universitet, ett världsberömdt museum samt en myckenhet anstalter och inrättningar af många slag. 4 $\frac{1}{2}$ milj. inb. — **Hull**, vid Humber, är hufvudort för Östersjöhandeln. — **Newcastle** (njukäsl), utskeppar mycket stenkol. — **Portsmouth** (pårtsmöt), vid Engelska kanalen, är rikets förnämsta krigshamn. Starkt befäst. — **Plymouth** (plimmöt), vid Engelska kanalen, är äfven en krigshamn. Befäst. — Utanför staden finnes det världsbekanta fyrtornet *Eddystone* (äddistån), byggt på en undervattensklippa i hafvet. — **Bristol** (bristl), nära Bristol kanalen, drifver stor handel, isynnerhet på länderna vid Medelhafvet. — **Liverpool** (liverpul), vid Irländska sjön, är Englands och Europas näst största handelsstad. Öfverfartsort till Amerika. 500 t. inb. — **Manchester** (mant-sjäster), i det inre af landet, har storartade bomullsfabriker. 500 t. inb. Nära intill ligga flere andra stora städer med dylika fabriker. — **Sheffield** (sjäffild), har stora stålvarufabriker. — **Birmingham** (börmingäm), fabriker för stål- och mässingsvaror. 480 t. inb.

I Skottland:

Edinburgh (ädnbårr), nära Forthfjorden, är Skottlands hufvudstad. Universitet. — **Glasgow** (glässgå), vid Clyde, är Skottlands största handels- och fabriksstad. Universitet. 660 t. inb.

I Irland:

Dublin (döbblin), vid Irländska sjön, är Irlands hufvudstad. Fabriker. — **Belfast**, norr om Dublin, är Irlands förnämsta fabriks- och sjöhandelsstad.

Biländer. England har stora besittningar i alla världsdelar. De viktigaste af dessa äro: nästan hela *Ostindien* i Asien, *Kaplandet* m. fl. i södra Afrika, hela *Australlandet* samt *Kanada* i Nord-

amerika. I Europa eger England fästningen *Gibraltar* vid inloppet till Medelhafvet samt *Malta* öarna, nästan midt i samma haf, m. fl.

Tillsammans taget äro alla dessa besittningar nära 3 gånger så stora som hela Europa samt ha omkring 315 miljoner inbyggare.

MELLANEUROPA.

Denna del af Europa utgör till sin natur en särskild afdelning, hvilken sträcker sig från *Biskaya viken* och *Engelska kanalen* i vester till den *Östeuropeiska slätten* i öster samt från *Nordsjön* och *Östersjön* i norr till *Medelhafvet* och *Adriatiska hafvet* samt floderna *Save* och *Donau* i söder. Denna afdelning sammanhänger i norr med halfön *Jylland* samt på sydsidan med de tre syd-europeiska halföarna.

Ytbildning. Mellaneuropas norra kustland utgör en fortsättning af den *Östeuropeiska slätten* samt är i allmänhet lågt och flackt. Kustlandet i vester upptages af slätter omväxlande med höjder. Längre inåt från kusttrakterna höjer sig marken alltmera. Innersta delen af *Mellaneuropa* upptages mest af högländer, hvilka sträcka sig i en stor båge från *Medelhafstrakten* till närheten af *Svarta hafvet*. I östra delen af *Mellaneuropa* ligger en stor lågslätt, kallad *Ungerska slätten*, hvilken omslutes af bärg på alla sidor. Innanför den båge, som bildas af *Mellaneuropas* högländ, resa sig Europas väldigaste fjäll, *Alperna*, hvilka äfven bilda en båge från *Medelhafskusten* till *Ungerska slätten*. *Alperna* åtskiljas från *Mellaneuropas* bärg genom flere dalsänkningar och slätter. På grund af höjdförhållandena kan man därför indela *Mellaneuropa* i tre särskilda områden, nämligen: 1) **Mellaneuropas lågländer**, 2) **Mellaneuropas högländer** och 3) **Alperna**.

1. **Mellaneuropas lågländer** kunna indelas i tvenne hufvuddelar: *Kustlandet* och *Ungerska slätten*.

A) Kustlandet i norr upptages till en del af sandhedar och en mängd små insjöar, och i vestra delen, utmed Biskaya viken, finnas äfven ofruktbara sandhedar, men för öfrigt upptages hela denna slätt merendels af bördiga, välodlade fält, hvilka på vissa ställen äro särdeles tätt befolkade, isynnerhet där det finnes stenkol och därför bedrifves industri.

B) Ungerska slätten delas af en höjdsträckning, kallad *Bakonykogen* (bakånj-), hvilken löper från nordost till sydvest, i tvenne delar: **Öfre ungerska slätten** och **Nedre ungerska slätten**. Af dessa är den förra mycket fruktbar, men den senare består till stor del af vidsträckta, vågjämnastepper, kallade pustor. Där omväxla magra betesmarker, kala sandhedar och vidsträckta kärrmarker med hvarandra så långt ögat når.

2. Mellaneuropas högländer sträcka sig i en stor båge från Medelhafvet i sydvest till närheten af Svarta hafvet i öster. De kunna indelas i tre afdelningar: A) **Ostfranska högländet** i sydvest, B) **Sydtyska högländet** i midten och C) **Karpaterna** i öster.

A) Ostfranska högländet åtskiljes från Alperna i öster genom *Rhône* (rån-) *dalen*. Det upptages af flere med hvarandra sammanhängande höjdsträckningar och högslätter, hvilka stupa brant mot öster, men i vester bilda en långsluttande öfvergång till låglandet. Längst i söder sträcka sig de vilda och ofruktbara **Cevennerna**. I midten af det Ostfranska högländet finnas många bärg, hvilka fordom sprutat eld, samt andra, på hvilkas sluttningar vackra vingårdar äro anlagda. Längre i norr sammanhänger detta högländ med Sydtyska högländet.

B) Sydtyska högländet är beläget norr om Alperna. Inom detsamma höja sig tvenne grupper af bärg: de **Böhmiska bärgen** i öster och de **Rhenska skifferbärgen** i vester. Från den stora bärgknuten **Fichtelgebirge** utgå bärgsträckor i flere riktningar: åt nordost **Erzgebirge** och åt sydost **Böhmerwald** (bömervalt). Dessa tillika med **Riesengebirge** (risen-), **Sudeterna** och de **Mähriska bärgen** omsluta **Böhmens** (bömens) **kitteldal**. Från Fichtelgebirge utgår dessutom åt nordvest **Thüringerwald** (tyringervalt).

Norr om denna skogbeklädda höjdsträckning uppstiger ur låglandet bärgshöjden **Harz**. — De Rhenska skifferbärgen, hvilka bestå af lösare bärgarter, såsom sandsten, lerskiffer o. dyl., utgöras förnämligast af **Vogeserna** på vestra samt **Schwarzwald** (-valt) på östra sidan om *Rhenedalen*. Söder om denna dal resa sig de **Schweiziska Jura** (sjyrå) **bärgen**.

C) Karpaterna bilda likasom en fortsättning af Alperna, från hvilka de åtskiljas genom *Donaudalen* och *Ungerska slätten*. Karpaterna utmärka sig genom en vild fjällnatur samt rikedom på skog och ädla metaller. I sydost sammanhånga Karpaterna med de höga **Transsylvaniska alperna**, hvilka delvis omsluta **Siebenbürgens** (sibenbyrgens) **högland** i öster samt söderut sammanhånga med Balkán halföns bärg.

3. Alperna, Europas högsta fjällrygg, sträcka sig från Medelhafskusten i en båge åt nordost och öster. Alperna sammanhånga på Medelhafskusten med Italienska halföns bärg samt längst i sydost med bärgen på Balkán halfön. För öfrigt omgifvas Alperna i söder af *Lombardiska slätten*, i vester af *Rhône dalen*, i norr af *Schweiziska* och *Sydtyska höglätterna* samt i nordost och öster af *Donaudalen* och *Ungerska slätten*. Alperna bruka vanligen indelas i tre hufvudgrupper: 1) **Vestalperna** från Medelhafvet till *Mont Blanc* (mångblang), Europas högsta fjällknut, 4,800 m; 2) **Mellanalperna** från *Mont Blanc* till *Ortler*; 3) **ostalperna** från *Ortler* till *Donaudalen* och *Ungerska slätten*.

På afstånd se Alperna ut som en skyhögt fjällkam med taggiga spetsar. Kommer man närmare, finner man att de icke utgöra ett enda sammanhängande fjäll, utan bestå af många väldiga bärgknutar och olika kedjor, åtskilda från hvarandra genom djupa floddalar och mindre insänkningar, kallade pass.

I Alpernas dalar råder ett angenämt klimat med frodig växtlighet. Såväl där som på fjällens lägre sluttningar växa många slags löfträd och andra växter. Högre upp vidtager barrskogarnas område. Ännu högre upp finnas betesmarker och fjällängar, men högst uppe på Alperna äro de vilda fjällen alldeles öde eller betäckta med massor af evig snö och is, s. k. gletscher.

Sjöar och floder. Mellaneuropa har endast få betydligare sjöar. De förnämsta finnas i alptrakterna.

De största bland dessa sjöar äro **Bodensjön** och **Genèvesjön** (sjönèv-), men dessutom finnas i fjälltrakterna många rätt vackra, mindre alpsjöar.

Alplandskap.

Från Alperna och de kringliggande högländerna nedströmma många betydande floder. De söka sig väg i många bukter och olika riktningar till de kringliggande hafven, utvisande öfverallt den riktning, ditåt marken sluttar.

Till *Östersjön* flyta:

Weichsel, som upprinner på Karpaterna samt bildar ett lopp, hvilket påminner om ett latinskt *S*. — **Oder**, från Sudeterna.

Till *Nordsjön* flyta:

Elbe, från sydsidan af Riesengebirge. — **Weser**, uppkommen genom föreningen af tvenne mindre floder från Thüringerwald. — **Rhen** (på tyska *Rhein*), uppkommer på norra sluttningen af *S:t Gotthard* på Mellanalperna samt flyter genom *Bodensjön* och *Rhendalen*, där den upptager bifloden **Main** från öster. — **Maas** och **Schelde** från Franska högländet. Vid utloppet bilda dessa floder jämte Rhens mynningsarmar ett storartadt delta.

Till *Engelska kanalen* flyter:

Seine (sän), från Franska höglandet.

Till *Biskaya viken* flyta:

Loire (låår), från Cevennerna, och **Garonne** (garånn), från Pyrenéerna.

Till *Medelhafvet* flyter:

Rhône (rån), som uppkommer från S:t Gotthard på Alperna och från norr upptager bifloden **Saône** (sån). Rhône flyter därefter genom den yppigt bördiga *Rhône-dalen* ut i Medelhafvet.

Till *Svarta hafvet* flyter:

Donau, Europas näststörsta flod. Den upprinner på Schwarzwald och upptager tre stora bifloder, nämligen **Theiss** från norr samt **Drave** och **Save** från nordvest.

Alla dessa floder ha många större och mindre bifloder, hvilka öka deras vattenmassa. Såväl hufvudfloderna som deras bifloder äro mångenstädes segelbara isynnerhet i lågländerna, här och där äfven i höglandet. Mångenstädes äro de segelbara floderna förbundna med hvarandra genom kanaler och bilda sålunda viktiga farleder för samfärdseln i Mellaneuropa.

Klimatet på Mellaneuropas norra och vestra lågland röner stark invärkan af hafvet. Där råder därför ett kustklimat med milda vintrar, måttligt varma somrar, nästan ständiga hafsvindar samt lagom nederbörd. I Mellaneuropas södra delar, såsom i Alptrakterna och på Ungerska slätten, härskar ett afgjordt fastlandsklimat med skarpa vintrar och heta somrar. I högfjällen, där molnen starkt förtätas, faller mycket regn och snö, medan stora sträckor af den Ungerska slätten oftast lida af torka. Süder om Alperna, på kusten utmed Medelhafvet, är luftstrecket särdeles mildt och behagligt samt på en del ställen också mycket helsosamt.

Växt- och djurvärld. I Mellaneuropa växa till en del samma slags träd och sädesväxter som i Finland. I det Sydtyska höglandets bärgstrakter äfvensom på Alperna och Karpaterna finnas betydliga granskogar, men nästan ingen tall. Slättlandet i norr och vester är i allmänhet skogfattigt. Dock har man i senare tider börjat

plantera barrskog på de stora sandhedarna i dessa trakter. Bland löfträd äro boken och eken de allmännaste i hela Mellaneuropa. Söderut tillkommer äkta kastanjen. De vanligaste sädesslagen äro hvete och råg, på Ungerska slätten äfven majs. Af särskild vikt är vinrankan, som i södra och östra Frankrike, i Sydtysklands floddalar och i Ungern odlas i stor myckenhet. Vid Medelhafskusten trifvas utmärkt väl sydfruktar, sådana som apelsiner, citroner, fikon, mandlar, oliver*) m. fl.

Djurvärlden i Mellaneuropa liknar något den i Finland. I fjälltrakterna underhållas dock mera getter än i vårt land. Bland husdjuren tillkommer i Medelhafstrakterna åsnan, som användes både som lastdjur och till ridt. Af villebråd märkas i de tyska bokskogarna kronhjorten och rådjuret. På Ungerns sydliga steeper ströfvar buffeln, och i Alptrakterna klättrar den skygga gemen eller stengeten.

Folk och riken. I Mellaneuropa bo många olika folk. Dessa äro fördelade på 8 riken, nämligen: 4 mindre konungariket: Danmark, Holland, Belgien och Rumänien; 2 stora kejsardömen: Tyska riket och Österrike-Ungern samt 2 republiker eller fristater: Frankrike och Schweiz.

DANMARK.

(Konungarike.)

(38 t. □ km. Ungefär $\frac{1}{10}$ af Finland. $2\frac{1}{4}$ milj. inb.; 57 på □ km.)

Läge. Danmark består af norra delen af halfön Jylland samt flere större och mindre öar, af hvilka de förnämsta äro: **Själland**, **Fyen**, **Langeland**, **Låland** och **Falster**, belägna mellan Kattegat och Östersjön, äfvensom **Bornholm** i Östersjön.

Danska riket har förr varit mycket större än nu. Före år 1814 var Norge förenadt med Danmark, och ända till år 1864

*) Af oliver pressas bomolja och matolja.

egde Danmark södra delen af Jylland (*Schleswig-Holstein*), som numera hör till Tyskland.

Natur. Stränderna äro i allmänhet långgrunda, isynnerhet vid Jyllands vestra kust, utmed hvilken hafvets vågor uppkastat en mängd sandbankar och öar, som kallas klitter och äro farliga för sjöfarten. Tvärs igenom Jyllands norra del sträcker sig en långgrund fjord, **Limfjorden**. Danmark är ett flackt lågland utan några betydande höjder. Största delen af Danmark utgöres af fruktbar och välodlad jord. Städer, byar och landtegendomar ligga där nära hvarandra mellan bördiga åkrar och ängar samt lummiga bokskogar. Endast vestra delen af Jylland har vidsträckta, ofruktbara hedar och flygsandsfält. Sjöar och floder äro små och obetydliga. Klimatet är så mildt, att hamnar och sund sällan tillfrysas. Seglationen är därför öppen hela året om.

Befolkningen utgöres af *danskar*, hvilka höra till samma folkstam, som svenskar och norrmän. Danska språket liknar äfven mycket svenskan och norskan. Religionen är den lutherska. *Folkupplysningen* är mycket god. För den *högre bildningen* finnas äfven nödiga läroanstalter.

Näringarna äro förnämligast *jordbruk* och *boskaps-skötsel*. Omkring fyra femtedelar af rikets jord utgöras af åkrar och ängar. Därför finnes boskap samt smör och andra ladugårdsalster till betydlig utförsel. *Handeln* är äfven betydande och befordras inom landet af 2,200 km järnvägar. *Fiske* idkas något vid kusterna, men *fabriksvärksamheten* är däremot icke stor. *Mynt* likasom i Sverige och Norge.

Styrelse och försvar. Landet styres af en *konung* samt är likasom Norge indeladt i amt och stift. *Riksdagen* består af två kamrar: landstinget och folkettinget. Till landets försvar är allmän värneplikt införd. Krigsflottan är icke stor.

Städer. **Köpenhamn**, vid Öresund, är hufvudstad och station för krigsflottan. Universitet och många skolor. Stor handel och sjöfart. Några fabriker. 320 t. inb.

— **Helsingör**, vid smalaste delen af Öresund. Här segla ofta flere hundra fartyg om dagen förbi. — **Odense**, på Fyen, är en bland Danmarks äldsta städer. — **Århus**, på Jyllands ostkust, är den näststörsta staden i riket.

Biländer. Till Danmark höra *Färöarna* och *Island*, hvilka äro belägna i norra delen af Atlanten och räknas till Europa, samt *Grönland* och några små öar, hvilka hänföras till Amerika.

Färöarna i Atlanten utgöras mest af höga klippor utan träd och buskar. Inbyggarna lefva af fårskötsel samt fiske och fågelfångst. Klimatet är så mildt, att fåren hela året om kunna beta på klipporna.

Island, långt norrut i Atlantiska hafvet, är nära 3 gånger så stort som Danmark, men har endast omkring 70 t. inbyggare. Det är ett fjällland med stora snöfält. Ön har flere vulkaner, bland hvilka *Hekla* är mest känd. Också finnas heta källor, såsom *Stora Geysir*, hvilken kastar en stråle af hett vatten många tiotal meter högt i luften. I hafvet, isynnerhet vid norra kusten, flyta ofta stora isbärg omkring. De föra med sig mycken köld och spärra stundom inloppet till hamnarna. Ofta rasa äfven svåra stormar i dessa trakter. Skog finnes icke; som bränsle begagnas drifved, som hafvet uppkastar på stränderna. Jordbruket är alldeles obetydligt. Endast litet potäter och rofvor odlas vid en del kuster. Inbyggarna lefva hufvudsakligen af boskapskötsel (hästar och får) samt fiske och fågelfångst.

Isländarne härstamma från norrman, som i forntiden utvandrat till denna ö. De tycka mycket om att läsa nyttiga skrifter samt äro därför icke okunniga. Deras språk, isländskan, är ett fornnordiskt språk.

HOLLAND eller NEDERLÄNDERNA.

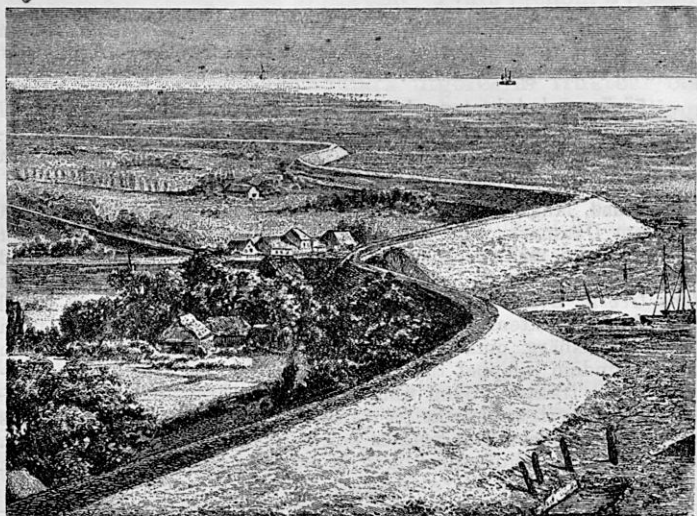
(Konungarike.)

(33 t. □ km. $\frac{1}{11}$ af Finland. $4\frac{1}{2}$ milj. inb.; 143 på □ km.)

Läge. Holland är beläget vid *Nordsjön*. Gränserna ses af kartan.

Natur. Från *Nordsjön* intränger en bred hafsvik, **Zuiderzee** (söjderse), som är mycket grund. Utmed norra kusten finnes en mängd sandreflar och låga öar, de **Frie-**

siska (frisiska) **öarna**. Längre söderut bilda *Rhen*, *Maas* och *Schelde* ett vidsträckt delta. På många ställen ligger landet lägre än hafsytan och måste därför skyddas mot hafvets öfversvämningar genom stora och starka dammar. Likväl har det händt, att hafvet genombrutit

Stranddam i Holland.

dammarna. Genom en sådan händelse har Zuiderzee uppkommit. Innanför dammarna utgöres marken af fruktbart marskland med yppiga grässlätter samt bördiga åkrar, trädgårdar och blomsterfält. Här och där finnas dock torfmossar och sandhedar. Bärg och skogar har landet däremot icke.

Marsklandet har frodiga betesmarker, men det är alltför sankt för att passa väl till åkerbruk samt användes därför merendels för boskapsskötsel. Marsklandet är alldeles jämnt och ligger så lågt, att det måste skyddas mot hafvets öfversvämningar.

På den flacka kusten, som är utsatt för blåst, finnes en stor mängd väderkvarnar, af hvilka en del användes för att pumpa bort vatten från sankta ställen, andra för att mala säd eller utföra annat arbete.

Befolkningen utgöres af *holländare*. Deras språk, holländskan, är besläktad med tyskan. Folket i norra delen af landet hyllar den reformerta läran, det i söder den katolska. Folkupplysningen är god. För den högre bildningen finnas flere universitet.

Holländarne äro ett arbetsamt och ihärdigt folk. De äro allvarliga och mycket dugliga menniskor samt till sina lefnadsvanor mycket enkla och flärdfria. I deras bostäder råder den största renlighet. De tycka därjämte om att pryda sina bostäder och dessas omgifningar med växter och blommor. Välståndet är så allmänt, att tiggeri nästan aldrig förekommer.

Näringarna utgöras hufvudsakligen af *boskapsskötsel, trädgårdsodling, handel, sjöfart och fiske*. De flesta inbyggare lifnära sig genom boskapsskötsel. Mycket smör, ost och boskap utföres äfven till andra länder. Trädgårdsodlingen är på många ställen så storartad, att den upptager vidsträckta fält. Till andra länder utföres mycket blomsterlökar. Handel och sjöfart äro näst boskapsskötseln de viktigaste näringarna. Inom landet befordras handeln af 3,000 *km* järnvägar samt talrika kanaler. En tid voro holländarne jordens förnämsta handelsfolk och ega ännu sedan den tiden viktiga kolonier i andra världsdelar. Från dessa hemta de en mängd kolonialvaror, såsom kaffe, socker, tobak och kryddor, hvaraf de ha att sälja en stor del åt andra folk. Fisket är en viktig näring för kustborna. Mest idkas sillfiske („holländsk sill“). *Mynt*: 1 gulden (å 100 cents) = 2 mk. 9 p.

Styrelse och försvar. Holland är ett *konungarike*. För förvaltningen är det indeladt i 11 provinser. Riksförsamlingen kallas generalstaterna och är delad i två kamrar. Hären, som är liten, utgöres af värnepliktigt manskap och värfvade soldater. Äfven en krigsflotta finnes.

Städer. **Amsterdam**, nära Zuiderzee, är landets förnämsta handelsstad, och drifver storartad kaffe- och tobakshandel. Genom staden går en mängd kanaler. Husen äro byggda på pålar, indrifna i marken. Staden ligger i en sumpig trakt, men öfverallt råder den största renlighet. Universitet, 450 t. inb. — **Haag**, nära Nord-

sjön. Här bor konungen. Präktigt bygd. — **Rotterdam**, vid Rhen, bebrifver stor handel och sjöfart samt fabriksrörelse. 230 t. inb.

Biländer. Sedan gammalt eger Holland betydliga besittningar på *Ostindiska* och *Australiska* öarna samt i *Amerika*. Dessa besittningar äro sammanlagdt 60 gånger större än moderlandet och ha 7 gånger mera inbyggare än detta.

BELGIEN.

(Konungarike.)

(30 t. □ km. $\frac{1}{12}$ af Finland. $6\frac{1}{4}$ milj. inb.; 213 på □ km.)

Läge. Belgien är beläget vid Nordsjön, söder om Holland. Landet har endast kort kust. Gränserna ses af kartan.

Natur och klimat. Största delen af landet är ett *lågland* likasom Holland. Endast i sydost finnas *bärg*, hvilka äro rika på stenkol och järn. Landet genomflytes af floderna *Maas* och *Schelde*. Klimatet är mildt och fuktigt.

Befolkning. Landet är ett af de tätast befolkade i Europa. Inbyggarna utgöras på slättbygden i norr af *flämer*, hvilkas språk liknar tyskan, uti bärgstrakterna i söder af *valloner*, hvilka tala franska. — Religionen är den katolska. En stor del af befolkningen lefver i okunnighet och fattigdom, ehuru landet eljest icke är fattigt. De förmögnare klasserna ha i allmänhet god bildning.

Näringar. På slättbygden bedrifves *åkerbruk* med synnerlig skicklighet. Likväl måste mycket spannmål införas, emedan landet är så tätt befolkadt. Ut i bärgstrakterna idkas mycket *bärgsbruk*, och *industrin* är äfven rätt betydlig. Isynnerhet tillvärkas kläden och bomullsväfnader, spetsar, mattor, metallvaror och glas. *Handeln* är likaså betydlig. *Samfärdseln* befordras

af 4,500 km järnvägar samt talrika kanaler, som sammanbinda floderna med hvarandra och med Nordsjön. *Mynt*: 1 franc (frang), à 100 centimer (sangtimer), = 1 *Fmf*.

Styrelse och försvar. Belgien styres af en *konung*. För förvaltningen är landet indeladt i 9 provinser. Riksförsamlingen är delad i två kamrar. Landets krigsstyrka grundar sig på allmän värneplikt.

Belgien har endast sedan år 1830 varit ett själfständigt rike. Därförinnan lydde det under Holland.

Städer. **Brüssel** (bryssel), nästan midt i landet, är hufvudstad samt drifver betydlig handel och fabriksrörelse. Vacker stad. Universitet. 190 t. inb. — **Antwerpen**, vid Schelde, idkar betydlig handel och sjöfart. Starkt befäst. 250 t. inb. — **Gent**, vid Schelde, är en fabriksstad. Stor blomsterodling. Fordom en mäktig stad, som till och med kunde föra krig mot de franska konungarne. — **Lüttich** (lyttih), vid Maas, har storartade vapenfabriker och drifver handel med stenkol. Vacker omgifning.

Belgien har inga biländer, men den år 1885 upprättade stora *Kongostaten* i Afrika står under belgiska konungens öfverhöghet och dess högsta förvaltning har sitt säte i Brüssel.

TYSKA RIKET.

(25 förbundstater under en kejsare.)

(540 t. □ km. Nära 1 1/2 gång Finland. 50 milj. inb.; 91 på □ km.)

Gränser. Se kartan!

Natur. Kusterna äro i allmänhet låga. I Nordsjön märkes vid kusten en mängd sandreflar och låga öar, som blifvit uppkastade af hafvets vågor. I Nordsjön är tidvattensrörelsen betydligare än i Östersjön, där den knappt märkes. Kustlandet invid Nordsjön utgöres till stor del af marskland. För öfrigt bildar norra delen af Tyskland ett flackt lågland, som merendels är bördigt, men på många ställen också har stora och nästan ofruktbara sandhedar. Mellersta och södra delen

upptages af *Sydtyska höglandet* och dess bärg. (Se Mellan-europa!) Tysklands viktigaste floder äro *Rhen*, *Weser*, *Elbe*, *Oder*, *Weichsel* och *Donau*, hvilka alla ha en mängd större och mindre bifloder samt äro af stor vikt för samfärdseln i riket.

Befolkningen utgöres till största delen af *tyskar*. Främlingar bo i landet omkring $\frac{1}{2}$ milj. Till trosbekännelsen äro 31 milj. inbyggare lutheraner, 18 milj. katoliker. — Vetenskap och konst stå i Tyskland mycket högt. Intet annat land på jorden har så många skolor och läroinrättningar af alla slag samt så många vetenskapsmän, lärde och konstnärer som Tyskland. Äfven folkupplysningen är mycket god, isynnerhet i de delar af landet, där religionen är luthersk (eller protestantisk).

Näringar. Hufvudnäringarna äro *åkerbruk* och *boskapsskötsel*. Därtill komma *bärgsbruk*, *industri* och *handel*. Af stor betydelse är också *vinodlingen* i mellersta och södra Tysklands varma dalar. Mera än hälften af jorden utgöres af åker och äng, endast en fjärdedel är betäckt af skog. Det tyska bärgsbruket lemnar många metaller, mest järn, men äfven koppar, silfver, bly och zink samt dessutom stenkol och salt. Industrin står i Tyskland mycket högt, isynnerhet i de trakter, där det finnes tillgång på järn och stenkol, såsom uti en del Rhentrakter och nejderna kring Erzgebirge. Där tillvärkas en stor myckenhet järn- och stålvaror, många slags väfnader m. m. Tysklands handel är rätt betydande såväl inom som utom riket. Den inre handeln äfvensom samfärdseln befordras genom floder och kanaler, bland hvilka må nämnas *Nord-Östersjö kanalen*, som leder från Östersjön till Elbes mynning, samt 45,000 km järnvägar, hvilka genomkorsa landet i alla riktningar. Utom landet träffar man i nästan alla delar af världen tyska handelsresande och ser tyska tillverkningar utbjudas till salu. *Mynt*: 1 Riksmark (å 100 pfennige) = *Imf.* 1: 24.

Vinrankan odlas vanligen på solsidan af bärg eller höga backar (vinbärg). Då drufvorna äro mogna, samlas de tillhopa, hvar efter saften pressas ur dem. Denna saft får sedan stå att jäsa en tid och blir sålunda vin. Vinet blir olika till färg och smak allt efter de olika ställen, där drufvorna växt och det olika sätt, på

hvilket de behandlas. I Rhentrakterna odlas mycket vin, hvaraf en stor del utföres till andra länder. I dessa trakter äro vin och drufvor mycket billigare än hos oss, och där kunna äfven mindre bemedlade menniskor därför ofta dricka vin. Den allmännaste drycken i Tyskland är emellertid öl, som förbrukas i stor mängd.

En stor inkomst har Tyskland genom de många varma helsokällorna, t. ex. *Aachen*, *Ems*, *Wiesbaden* m. fl, hvilka årligen besökas af många tusen främlingar från olika länder.

Stater. Tyska riket består af 25 särskilda stater och ett genom krig vunnet riksland (Elsass-Lothringen). Dessa stater bilda tillsammans ett *statsförbund* för att därigenom vara starkare emot yttre fiender. De förnämsta af dessa stater äro: **Preussen** (pröissen), som ensamt omfattar två tredjedelar af hela Tyskland, samt **Sachsen**, **Bayern** (baijern), **Württemberg** (vyrttembärg), **Mecklenburg**, **Oldenburg**, **Hessen**, **Baden**, de fria städerna **Lübeck** (lybeck), **Hamburg** och **Bremen**, hvartill vidare kommer rikslandet **Elsass-Lothringen**. De öfriga äro endast ringa småstater.

Styrelse och försvar. Konungen af Preussen är Tysklands *kejsare*. Rikets högste embetsman kallas *rikskansler*. Rikets gemensamma angelägenheter behandlas af *förbundsrådet*, till hvilket de särskilda staternas styrelser utse ombud, samt af *riksdagen*, som består af folkvalda ombud från hela riket. Däremot har hvarje stat uti sina enskilda angelägenheter sin egen styrelse och sin egen landtdag. — Tyska riket är en af Europas *stormakter*.

Tyskland har en mycket stor och väl öfvad krigshär, som är grundad på allmän värneplikt. Sådan värneplikt har allra först blifvit införd i Tyskland, efter hvilket lands föredöme värneplikt sedermera äfven införts i de flesta andra länder. Den tyska krigsflottan är äfven mycket stor, men öfverträffas dock af Englands och Frankrikes.

Städer. I Tyskland finnas 26 städer med mera än 100 t. inb. Många gamla städer utmärka sig genom sina trånga och krokiga gator och sina gammalmodiga byggnader, medan nyare städer ha breda och raka gator samt stora, moderna hus.

Konungariket Preussen.

(348 t. □ km. Något mindre än Finland. 30 milj. inb.;
86 inb. på □ km.)

Riket upptager största delen af norra Tyskland och är den största staten i det tyska förbundet.

Berlin, nästan midt i landet, är rikets hufvudstad och Europas tredje storstad. Här bor tyska kejsaren och här sammanträder riksdagen. Berömdt universitet samt många storartade anstalter för vetenskap och konst. Idkar rätt betydande handel och fabriksvärksamhet. Vackert byggt. 1 milj. 600 t. inb. — **Magdeburg**, vid mellersta Elbe, är en stark fästning. Stora sockerfabriker. — **Frankfurt am Main**, (vid Main) nära dess utlopp i Rhen, är en viktig handelsstad, där rika bankirer drifva penningeaffärer öfver hela världen. — **Köln**, vid Rhen, är starkt befäst och har en namnkunnig domkyrka med de högsta torn i världen (160 m.) Här tillvärkas berömda luktatten. 280 t. inb. — **Düsseldorf**, vid Rhen, har stora fabriker, och en berömd målarakademi. — **Elberfeld** och **Barmen**, öster om Rhen, äro nästan sammanbyggda med hvarandra. Idka stor väfnadsindustri. — **Breslau**, vid Oder, bedrifver stor handels- och fabriksrörelse. Ullmarknader. Universitet. 340 t. inb. — **Königsberg**, nära Östersjön, är starkt befäst. De preussiska konungarnes kröningsstad. Stor utförsel af spannmål. Universitet. — **Danzig**, invid Östersjön. Starkt befäst. Stor utförsel af spannmål och trävaror. Har en mängd ålderdomliga byggnader. — **Stettin**, vid Oder, är en viktig sjöstad. Stora skeppsvarf. — **Altona**, vid Elbe, är sammanbyggt med Hamburg. Handels- och fabriksstad. — **Kiel** (khil), vid Östersjön, är en starkt befäst krigshamn. Universitet. — Nära intill är den stora *Nord-Östersjö kanalens* mynning.

Konungariket Sachsen.

(Ungefär $\frac{1}{25}$ af Finland. $3\frac{1}{2}$ milj. inb.; 235 på □ km.)

Landet är beläget på norra sluttningen af *Erzgebirge*. Det hör till Europas förnämsta industri-idkande länder och är tätast befolkadt i Europa.

Dresden, vid Elbe, är Sachsens hufvudstad. Vackert beläget. Har en berömd tafvelsamling. 290 t. inb. — **Leipzig**, vid en biflod till Elbe, idkar stor fabriksrörelse. Stora marknader (mässor), som räcka flere veckor. I Leipzig finnas de största boktryckerier i världen och där drifves en ofantligt stor handel med böcker. Säte för Tyska rikets högsta domstol. — **Chemnitz** (kemnits) i det inre af landet, har stora bomullsväfverier och andra fabriker.

Tyska småstaterna.

(16 stater tillsammantagna = $\frac{1}{8}$ af Finland.)

Af dessa äro de båda storhertigdömena **Mecklenburg** (*M-Schwerin* och *M-Strelitz*) vid Östersjön samt storhertigdömet **Oldenburg** vid Nordsjön de största. I samtliga tyska småstater finnas endast mindre städer.

Konungariket Bayern.

(Ungefär $\frac{1}{5}$ af Finland. 5 $\frac{1}{2}$ milj. inb.)

Bayern är beläget i det Sydtyska höglandet och genomflytes af *Donau*. Fruktbart och väl befolkadt.

München (mynhhjen), vid en biflod till *Donau*, är Bayerns hufvudstad. Har en mängd praktfulla byggnader af många slag. Universitet och konstakademi. Stora konstsamlingar. Stor öltillverkning. 350 t. inb. — **Nürnberg** (nyrnbürg), norr om *Donau*, är en fabriksstad, där isynnerhet mycket leksaker tillverkas. Staden har ett mycket ålderdomligt utseende.

Konungariket Württemberg.

(Ungefär $\frac{1}{20}$ af Finland. 2 milj. inb.)

Württemberg är beläget i det Sydtyska höglandet, vester om Bayern. Genom landet flyter *Donau*.

Stuttgart, i inre delen af landet, är hufvudstad. Omgifvet af vinbürg. Har många fabriker och stora boktryckerier. 140 t. inb.

Storhertigdömet Baden.

(Ungefär $\frac{1}{25}$ af Finland. Öfver $1\frac{1}{2}$ milj. inb.)

Landet omfattar nästan hela *Schwarzwald* samt östra sidan af *Rhendalen*.

Karlsruhe, öster om Rhen, är hufvudstad. Modernt byggt. Hufvudgatorna utgå strålformigt från slottsplatsen.

Storhertigdömet Hessen.

(Ungefär $\frac{1}{50}$ af Finland, 1 milj. inb.)

Hessen består af två delar, som ligga på hvar sin sida om floden *Main*.

Darmstadt, öster om Rhen, är hufvudstad. — **Mainz**, vid Rhen, är starkt befäst och idkar handel.

De fria städerna.

Lübeck, nära Östersjön, idkar handel på Östersjölanden. Ålderdomligt utseende. Fordom en mäktig handelsstad. — **Hamburg**, vid Elbe, är Tysklands näststörsta stad och den viktigaste sjöhandelsplatsen på Europas fastland. Ångbåtsfart till alla delar af världen. Samlingsort för utvandrare. Vackert byggt. 570 t. inb. — **Bremen**, vid Weser, drifver stor handel, isynnerhet på Amerika. Samlingsort för utvandrare. Tobaksfabriker.

Rikslandet Elsass-Lothringen.

($\frac{1}{26}$ af Finland. Öfver $1\frac{1}{2}$ milj. inb.)

Landet är beläget vester om Rhen. Det eröfrades år 1871 från Frankrike och styres af en *ståthållare*.

Strassburg, vester om Rhen, är starkt befäst, och har en berömd domkyrka. Idkar betydlig handel och fabriksrörelse. Här mötas flere kanaler, som sammanbinda Rhen med Rhône och Seine. Universitet.

Biländer. Tyskland har för att befrämja sin handel och industri under senare tider börjat skaffa sig allt flere utländska besittningar samt eger redan åtskilliga sådana i *Afrika* och på *Australiska öarna*.

ÖSTERRIKE-UNGERN.

(Förbundsstater.)

(625 t. □ km. Omkr. $1\frac{2}{3}$ gång Finland. 41 milj. inb.;
66 på □ km.)

Läge. Endast på en sida, vid Adriatiska hafvet, har detta rike en kort kust. Hufvuddelen af landet är belägen kring mellersta delen af Donau. Gränserna ses af kartan.

Natur. Vestra delen af riket är öfverallt ett högland, flerstädes uppfyllt af rätt betydande bärg, såsom *Östalperna*, *Böhmiska bärge* m. fl. I östra delen omsluta *Karpaterna* och de *Transsylvaniska alperna* den stora *Ungerska slätten*. Landets hufvudflod är *Donau*, som har många rätt betydande bifloder. Klimatet är i allmänhet af fastlandsnatur med heta somrar och kalla vintrar. Kuststräckan vid Adriatiska hafvet har Medelhafsländernas milda luftstreck med ständigt klar himmel och regnlösa somrar. Växt- och djurvärlden är ungefär dylik som i Sydtyskland, utom att här finnas större skogar och i dem talrika vilda djur.

Inbyggarna utgöra en blandning af många olika folk, såsom *tyskar* i vester, *ungrare* (madjarer) i Ungern, *slaver* både i norr och söder samt *rumäner* i östra Ungern och Siebenbürgen. Dessutom finnas äfven *judar*, *italienare*, *zigenare* m. fl. Emellan de särskilda folken råder stor oenighet, hvilken mycket försvagar riket.

De särskilda folken skilja sig mycket till språk, seder och tänkesätt. *Tyskarne*, som äro det mest bildade folket, ha förr varit nästan allrådande och förtryckt de öfriga, men på senare tider ha *ungrarne* efter långvarig kamp blifvit oberoende. Nu sträfva de *slaviska folken* att vinna samma oberoende, och *italienarne* önska blifva förenade med Italien. Denna söndring mellan de särskilda folkslagen har vållat de styrande männen mycket hufvudbry, emedan rikets sammanhållning genom denna söndring sväfvar i fara.

Zigenarne äro ett kringflackande folk, som härstammar från Asien. De drifva sällan något egentligt yrke, utan draga omkring i små horder med hustrur och barn, vagnar, hundar och tält samt

tillbringa ofta nätterna i skogar och hålor eller på fältet. När tillfälle gifves, söka männen i byar och gårdar någon liten förtjenst såsom kopparslagare, smeder, konstmakare o. d., och kvinnorna dansa eller spå för pengar. Zigenare förekomma äfven i flere andra länder.

Den allmännaste religionen är den katolska, men äfven protestanter och greker finnas. — *Folkupplysningen* är god i vestra delen af riket bland tyskarne, men i de öfriga delarna är folket till stor del okunnigt och ohyfsadt. För den *högre bildningen* har riket många universitet och andra läroanstalter.

Näringar och samfärdsel. Den viktigaste näringskällan är *åkerbruket*. Utom de vanliga sädesslagen odlas i Ungern mycket majs äfvensom tobak, i Böhmen humle och vid Adriatiska hafvet sydfrukter. I Ungern bedrifves äfven en stor vinodling. *Boskapsskötseln* är af stor vikt isynnerhet i alptrakterna och på de ungerska stepperna. *Skogshandteringen* i bärgstrakterna är liflig. *Bärgsbruket* är mycket betydande och lemnar hufvudsakligen järn och stenkol, men äfven koppar, guld, kvicksilfver och bärgsalt. *Industrin* är ganska betydlig i de vestra delarna, där tillgång på stenkol finnes; den omfattar hufvudsakligen bomulls-, ylle- och järnvaror. *Handeln* är likaså betydlig. Den befordras af 29,000 *km* järnvägar samt många floder. Flodfarten besväras dock af en mängd sandbankar, strömhvirflar och andra hinder. Utförsvarorna utgöras mest af spannmål, socker, boskap, trävaror och metaller; införseln åter af industri- och kolonialvaror. *Mynt*: 1 gulden (à 100 kreuzer) = *Frk*: 2: 46.

Styrelse och försvar. Österrike och Ungern ha till försvar mot yttre fiender bildat ett *statsförbund* med en gemensam regent: *kejsaren* af Österrike, som tillika är *konung* i Ungern. Eljest utgöra de båda rikena två särskilda stater med hvar sin styrelse och sin *riksförsamling*, delad i två kamrar.

Österrike-Ungern är en *stormakt* med rätt betydande krigshär, grundad på allmän värneplikt. Krigsflottan är äfven anseelig.

Städer. Österrike-Ungern har 6 städer med mera än 100 t. inb. i hvarje. De förnämsta städerna i de särskilda rikena äro följande:

I Österrike:

Wien (vin), vid Donau, är Österrikes hufvudstad och kejsarens residens samt medelpunkten för rikets handel och industri. En af Europas storstäder. Universitet. $1\frac{1}{3}$ milj. inb. — **Prag**, i Böhmen, är en stor fabriks- och handelsstad. Två universitet. Ålderdomliga byggnader. 180 t. inb. — **Triest** (tri-äst), vid Adriatiska haf-

Hamnen i Triest.

vet, är Österrikes viktigaste sjöhandelsstad. Liffig handel på Medelhafsländerna. Befolkningen mest italiensk.

I Ungern:

Buda-Pest, på båda sidor om Donau, är Ungerns hufvudstad. Emellan det tyska Buda och det ungerska Pest, som är handelns säte och modernt byggt, leder en storartad kedjebro. Universitet. 490 t. inb.

Under Österrike-Ungerns förvaltning stå numera äfven **Bosnien** och **Herzegovina** i nordvestra delen af Balkán halfön. Tillsammans omfatta de 50 t. □ *km* och ha $1\frac{1}{3}$ milj inb. Förut lydde dessa länder under Turkiet.

RUMÄNIEN.

(Konungarike.)

(130 t. □ *km*. $\frac{1}{3}$ af Finland. 5 milj. inb.; 39 på □ *km*.)

Läge. Rumänien omfattar sydöstra sluttningarna af Karpaterna och södra sluttningarna af Transsylvaniska alperna samt Rumäniska slätten norr om Donau äfvensom landområdet därifrån åt öster ända till Svarta hafvet.

Natur. Karpaternas och Transsylvaniska alpernas sluttningar äro skogrika. Rumäniska slätten är mycket fruktbar, men trakterna närmast Donau upptagas af en mängd sjöar och kärrmarker. Klimatet är mildt och nederbörden tillräcklig.

Inbyggarne utgöras till största delen af rumäner, hvilka bekänna sig till katolska läran. Dessutom finnas äfven judar och zigenare. Folkupplysningen är obetydlig.

Näringarna utgöras förnämligast af *jordbruk* och *boskapsskötsel*. *Industrin* är ringa, ehuru bärgrakerna äro rika på metaller. *Handeln* befrämjas af 2,600 *km* järnvägar äfvensom af flodfart, hufvudsakligen på Donau. Utförsvarorna utgöras mest af säd samt litet frukter och boskapsprodukter; införsvarorna af spånads- och väfnadsämnen samt metallvaror.

Städerna ha ett österländskt utseende och en mångbrokig befolkning. Störst är **Bukarest**, midt på Rumäniska slätten. Hufvudstad. Har flere palats, men består mest af låga kojor. Universitet. 200 t. inb.

SCHWEIZ.

(25 förbundsstater.)

(41 t. □ km. Omk. $\frac{1}{9}$ af Finland. 3 milj. inb.; 71 på □ km.)

Läge. Schweiz är beläget i inre delen af Mellan-europa och omgifves af Frankrike, Tyskland, Österrike och Italien. Det når ingenstädes till hafvet.

Natur. Schweiz upptages till stor del af *Mellan-alperna*, hvilka sträcka sig genom södra delen af landet. I nordvestra delen ligga *Jurabärgen*, åtskilda från Alperna genom *Schweiziska högslätten*. Landets viktigaste sjöar och floder äro förut beskrifna. (Se Mellaneuropa!) I klimatet, som är af fastlandsnatur, råder stor skilnad mellan dalarnas milda luft och högfjällens stränga köld.

Få trakter på jorden ha en så storartad och skön natur som Schweiz. Landet besökes därför årligen af tusentals turister från alla delar af världen. Här omväxla välodlade dalar och sluttningar med de vildaste fjäll. I klyftornas djup brusa skummande bäckar och floder. På fjällens sluttningar beta kreaturen. Forsens dån blandar sig sällsamt med den muntra klangen af alpherdens horn och den betande boskapens hjällror. Högre uppe på fjällsluttningarna susar vinden i de dystra granskogarna, och högst uppe bländas ögat af de hvita snö- och ismassorna. Där kan intet lefvande finna sin näring.

Befolkning. Två tredjedelar af landets befolkning utgöres af *tyskar*, hvilka bo isynnerhet i norra delen af landet, men äfven finnas spridda öfverallt. Uti de vestra och södra delarna äro *fransmän* och *italienare* öfvervägande.

I norra och vestra delarna hyllar folket den reformerta läran, i de sydligare alptrakterna däremot den katolska. Folkbildningen är utmärkt god, den högre bildningen likaså.

Ehuru *schweizarne* härstamma från olika folk och äfven tala olika språk i de särskilda delarna af landet (tyska, franska och italienska), äro de likväl mycket eniga samt älska sitt land och sin frihet högt. Därför ha de äfven under tidernas lopp kunnat bevara sin själfständighet midt emellan sina stormäktiga grannar.

Näringar. Till följd af landets alpnatur kan *jordbruk* bedrivas endast till en mindre del, hvarför ock mycket spannmål måste införas. I alpdalarna mot söder trifvas äfven vinrankan och sydfrukter. *Boskaps-skötseln* är af stor vikt i alptrakterna. Där drifves boskapen om våren upp på fjällen, hvarest herdarne ha sina sennhyddor, motsvarande de norska sätrarna. På fjällen kvarstannar herden med sin boskap till hösten. Af mjölken beredes den ypperliga schweizerosten, som är mycket omtyckt öfverallt. *Industrin* står högt, ehuru landet icke har stenkol. De förnämsta industrivarorna utgöras af bomulls- och sidenväfnader samt ur. Allmogen idkar äfven på några ställen betydlig hemslöjd, såsom träsnideri, korgflätning m. m. Med dessa varor drifva schweizarne en liflig *handel*. En stor inkomst ha de äfven af de många tusen turister, hvilka isynnerhet sommartid besöka landet för att bese dess stortartade natur och njuta af dess friska bärghluft. *Mynt* likasom i Frankrike.

Samfärdsel. Ehuru Schweiz är uppfyllt af höga alper och fjäll, har det likväl *goda samfärdsmedel*. Landsvägarna äro ypperliga, och dessutom har landet 3,400 *km järnvägar*.

Ingen fjälltrakt är genom naturliga pass och med konst anlagda vägar så lätt tillgänglig som Alperna. Vid det höga fjället *S:t Gotthard* går järnvägen, som leder till Italien, genom en 15 *km* lång tunnel, hvilken blifvit sprängd genom bärget. Bland de mest bekanta passen öfver Alperna är *Stora S:t Bernhard* med sitt berömda klosterhärbärge. Genom detta pass går landsvägen från Schweiz till Italien. Om vintern faller där i trakten ofta snö i så stor mängd, att den fyller klyftor och dalar. Utan hjälp från klostret skulle det under en stor del af året vara nästan omöjligt att komma fram där. Men hvarje dag, då det är storm eller snöyra, genomströfva munkarne med sina hundar de farligaste ställena på bärget för att komma de förolyckade till hjälp. På många ställen slingra sig vägarna fram utmed bärgens sidor förbi gapande afgrunder; på andra ställen leder en lätt bro öfver en hemsk klyfta o. s. v. På en del ställen äro vägarna öfverbyggda för att skydda de vägfärande mot snöskred, som stundom inträffa om vårarna och anställa fruktansvärda förödelser i de nedanför liggande nejderna.

Styrelse och försvar. Schweiz är en *förbundsrepublik* *), som består af 25 mindre republiker, kallade *kantoner*. Dessa alla ha hvar sin egen styrelse och förvaltning, men deras gemensamma angelägenheter behandlas och afgöras af *förbundsförsamlingen*, till hvilken folket väljer sina ombud och hvilken består af 2 kamrar. Förbundsförsamlingens beslut värkställas och kantonernas gemensamma ärenden skötas af ett *förbundsråd* (7 personer), hvars främste man kallas president och väljes för ett år i sender. För landets försvar är hvarje schweizare värnepliktig från 20 till 32 års ålder, men kan äfven friköpa sig från denna skyldighet.

Städerna äro i allmänhet icke stora. De förnämsta bland dem äro följande: **Genève** (sjönèv), vid Rhône's utflöde ur Genève'sjön. Urfabriker. Universitet. — **Bern**, i det inre af landet. Hufvudstad. Säte för förbundsrådet. Universitet. — **Zürich**, invid en sjö med samma namn, är landets största stad och har flere fabriker. Stort universitet. 120 t. inb. — **Basel**, vid Rhens krökning, är landets förnämsta handelsstad. Sidenväfverier. Universitet.

FRANKRIKE.

(Republik.)

(536 t. □ km. Nära 1 1/2 gång Finland. 38 milj. inb.; 71 på □ km.)

Läge. Frankrike är beläget mellan Engelska kanalen i norr, Biskaya viken i vester och Medelhafvet i söder samt har sålunda haf på flere sidor. Till Frankrike hör äfven ön **Korsika** i Medelhafvet. Gränserna ses af kartan.

Natur. Norra och vestra delen af Frankrike är för det mesta ett bördigt lågland. Mellersta och östra

*) *Republik* är ett rike, som icke styres af någon konung eller furste, utan af valda förtroendemän, hvilka utses för en viss tid i sender.

delen upptages af det *Franska höglandet* och längst i sydost intränga *Vestalperna*, åtskilda från höglandet af den härligt fruktbara *Rhône-dalen*. De viktigaste floderna äro *Seine*, *Loire*, *Garonne* och *Rhône*, hvilka alla till en del äro segelbara. Garonne är dessutom genom en stor kanal förbunden med Medelhafvet. I låglandet råder ett mildt kustklimat, men i det inre höglandet antager klimatet alltmera fastlandsnatur; vid Medelhafskusten är det däremot sydländskt varmt. På skog är Frankrike fattigt. De allmännaste trädslagen äro ek och bok. Här-till komma ännu kastanjen samt vid Medelhafskusten och i Rhône-dalen mullbärsträdet. Vid Medelhafvet trifvas äfven sydfrukter, såsom apelsiner, citroner, fikon, oliver m. m. I södra och östra delarna trifves vin-rankan utmärkt väl. — Djuren äro i allmänhet enahanda som i Mellaneuropa. På Medelhafskusten tillkommer åsnan.

Befolkningen utgöres till allra största delen af *fransmän*, hvilkas språk är franskan. I gränstrakterna bor äfven ett ringa antal inbyggare af andra folk. Religionen är den katolska. Folkbildningen är här likasom i de flesta katolska länder dålig, isynnerhet i södra delen af landet, där en tredjedel af folket hvarken kan läsa eller skrifva. För den högre bildningen är däremot väl sörjdt. Frankrike tryckes af en ofantlig statsskuld (öfver 30,000 milj. mark), hvilken kräfver stora utskylder af folket. I följd såväl därpå som äfven af andra orsaker har franska folket under en följd af år icke förökats, utan i en del trakter till och med minskats.

Fransmännen äro ett mycket arbetsamt, måttligt och sparsamt folk. Deras arbeten är synnerligen smakfullt och väl utförda, hvarför de öfverträffa andra folk i konstindustri. De äro mycket lifliga till sitt lynne samt särdeles artiga och fina uti sitt sätt att bemöta andra menniskor, men äro äfven kända för sitt ombytliga, ostadiga lynne och sin flärdfullhet.

Näringar. *Akerbruk* samt *frukt- och vinodling* selsätta mera än hälften af landets befolkning. Allmänt odlas hvete till brödföda äfvensom vitbetor för socker-

tillvärkning. Den storartade vinodlingen har gjort Frankrike till jordens förnämsta vinland. *Boskapsskötseln* är mycket viktig. Till densamma kan äfven räknas den storartade afveln af silkesmaskar för sidenfabrikerna, hvilken afvel förnämligast bedrifves i Rhônedalen och på Medelhafskusten. *Bärgsbruket* i öster och nordost lemnar mycket järn och stenkol. Landets *industri* är rätt betydande. Franska siden-, linne- och modevaror äro omtyckta i hela världen, och franska stålarbeten och porsliner värderas äfven högt. I allmänhet utmärka sig de franska industrivarorna genom ett fint och smakfullt utseende. *Handeln* är mycket liflig. Utförseln utgöres förnämligast af siden- och yllevaror, viner och frukter, införseln af spannmål, viner, kolonial- och råvaror. *Mynt*: 1 franc (å 100 centimer) = 1 *Fr.*

Samfärdseln befordras af nära 40,000 *km* järnvägar samt en stor mängd kanaler.

Den järnväg, som leder från Frankrike till Italien, går på ett ställe i Alperna genom en *tunnel*, som är 13 *km* lång och blifvit sprängd helt och hållet igenom bärg.

Styrelse och försvar. Frankrike är en *republik*, som styres af en *president*, vald för sju år i sänder. För den inre förvaltningen är landet indeladt i 87 departement (departemang), hvilka styras af prefekter (= guvernörer). *Nationalförsamlingen* är delad i 2 kamrar. Äfven finnes en senat med 300 senatorer.

Frankrike är en *stormakt*. Krigshären, som är grundad på allmän värneplikt, är mycket stor. Äfven krigsflottan är rätt betydlig. Gränserna försvaras af många fästningar.

År 1789 skedde i Frankrike en stor och våldsam omstörtning af styrelsen. Denna omstörtning är allmänt känd under namn af „Franska revolutionen“. Före revolutionen var Frankrike ett konungarike, men blef efter revolutionen ett kejsardöme under Napoleon I. och sedan dess har det flerfaldiga gånger bytt om styrelseform och varit än konungarike eller kejsardöme, än republik. Ännu finnas många anhängare både af konungadömet (legitimister) och af kejsardömet (bonapartister). Emellan dessa båda partier samt republikanerne råder ännu en ständig strid.

Städer. Frankrike har 12 städer med mera än 100 t. inb. i hvarje. De förnämsta äro följande:

Paris, vid Seine, är Frankrikes hufvudstad och Europas näststörsta stad. Starkt befäst. Rikets viktigaste handels- och fabriksstad, känd för sina modevaror och sin lyx, hvilka utgöra mönster för modefåfangan i Europa. Staden har storartade inrättningar för vetenskap och konst samt är vackert bygd. 2 $\frac{1}{2}$ milj. inb. — **Rouen**, (roång) vid Seine, har stora bomullsspinnerier. — **Le Havre** (lö-åvr), vid Seines utlopp, är en sjöhandelsstad. Stor samfärdsel med Amerika. — **Brest**, i nordvest, vid Atlanten, är Frankrikes förnämsta krigshamn, utsprängd ur klippan. — **Nantes** (nangt), vid Loire, är en liflig handels- och fabriksstad. Vackert läge. — **Bordeaux** (bårdå), vid Garonne, bedrifver stor utförsel af viner, konjak och russin. 250 t. inb. — **Marseille** (marsälj), vid Medelhafvet, är Frankrikes största och viktigaste sjöstad med vidsträckt handel. Vacker omnejd. 400 t. inb. — **Lyon** (liång), vid Rhône, är Frankrikes näststörsta stad. Storartade siden- och sammetsfabriker. Välbygdt. 420 t. inb.

Ön Korsika

är bärgig och skogbeväxt. Har mest italiensk befolkning.

Stad. **Ajaccio** (ajattjä), på vestra kusten. Franske kejsaren Napoleon I:s födelsestad.

Biländer. Frankrike eger utom Europa en stor mängd besittningar och skyddsstater i *Asien*, *Afrika* och *Amerika* m. fl. ställen. Tillsammans äro de 6 gånger större än Frankrike och ha omkring 40 milj. inb.

Pyreneiska halfön.

Läge. Pyreneiska halfön är belägen mellan *Atlantiska hafvet* och *Medelhafvet*. I nordost sammanhänger den med *Frankrike* och åtskiljes därifrån af *Pyrenéerna*, från *Afrika* i söder åtskiljes den af *Medelhafvet* och *Gibraltars sund*.

Kuster. Halföns form är nästan fyrkantig, mot söder något afsmalnande. Kusterna äro till stor del branta och klippiga, isynnerhet i nordvest och sydost. Några större hafsvikar finnas icke. I Medelhafvet ligga de **Baleariska öarna**.

Ytbildning. På gränsen mot Frankrike löpa de höga och branta **Pyrenéerna**, som utgöra den vildaste och ödsligaste bärgskedja i Europa. Längre vesterut fortsättas Pyrenéerna af de **Kantabriska bärgen**. För öfrigt utgör största delen af halfön ett vidsträckt högländ, genomdraget af flere betydande bärgskedjor. Detta högländ är på en del ställen fruktbart, på andra ställen däremot liknar det en öken. Flerstädes, isynnerhet vid kusterna, finnas äfven mindre lågländ. Det största af dessa är den **Andalusiska slätten** i söder.

Floder. Pyreneiska halfön saknar nästan helt och hållet insjöar. Däremot finnas flere ansenliga floder, hvilka dock äro föga segelbara. Till *Atlanten* flyta: **Duero** (doérå), **Tajo** (tasjå), **Guadiana** (goadiána) och **Guadalquivir** (goadalkivir). — Till *Medelhafvet* flyter **Ebro**.

Klimatet är något olika i olika delar af halfön. Kusterna i norr och vester ha stor nederbörd. Högländet i det inre lider däremot af torka samt har ett fastlandsklimat med heta somrar och stränga vintrar. Medelhafskusten saknar sommarregn och har en afrikansk hetta.

Växt- och djurvärld. Skogar finnas endast på nordkustens bärgsluttningar. Där växa ek, bok och gran. Längre söderut växa korkek, kastanje och cypress, men de högre bärgens sluttningar äro vanligen kala, och stora sträckor i de inre delarna utgöras af torra *saltstepper*, hvilka endast ha obetydligt färbete. På Medelhafskusterna äro många löfträd och buskar ständigt gröna, såsom oliven, lagern, myrten m. fl. Af sädesslag förekomma mest majs och hvete. Dessutom odlas vinrankor och sydfrukter.

Bland husdjuren är mulåsnan allmän i bärgstrakterna och användes där i stället för hästen. Af de för

sin fina ull bekanta merinosfåren underhållas ännu stora hjordar i det inre. Vid Gibraltar är det enda ställe, där apor lefva i fritt tillstånd inom Europa.

Befolkning. Hufvudbefolkningen utgöres af tvenne med hvarandra besläktade folkslag, *spanjorer* i öster och *portugiser* i vester. Dessutom finnes ett ringa antal *bascher* i norr samt *zigenare* här och där.

Den katolska läran härskar nästan öfverallt. *Folkbildningen* är så dålig, att endast en liten del af folket kan läsa och skrifva, och den *högre bildningen* står äfven långt efter de flesta andra länders i Europa.

Spanjorerne äro kända för sin stolthet och sitt högmod. De sätta stort värde på titlar och rang, och de spanska adelsmännen, granderne, äro mycket stolta öfver sin adliga härkomst. Spanjorerna ha ännu bibehållit många gamla seder och bruk. Hvarje landsdel har sina egna dräkter, melodier och folkdanser.

Det inre tillståndet på halfön är icke godt. Utom okunnighet råda lättja, fattigdom tiggeri, rövveri och mångahanda oordningar. Och likväl har den Pyreneiska halföns befolkning under förgångna århundraden haft en lysande tid. *Portugiserne* upptäckte vägen till Indien och blefvo jordens förnämsta handelsfolk. *Spanjorerne* voro en tid Europas mäktigaste och mest ansedda folk. De förvärfvade vidsträckt besittningar i Amerika, hvarifrån stora rikedomar af guld och silfver hemtades. Men de båda folken började snart förfalla i lättja, okunnighet och vidskepelse samt hade därtill en slapp styrelse. Nu finnes af den forna härligheten och rikedomerna nästan ingenting kvar, och de stora besittningarna ha för det mesta gått spanjorerna ur händerna.

Näringar och samfärdsel. *Åkerbruket* är van-skött, men odlingen af vin och sydfrukter bedrifves bättre. *Boskapsskötseln* är betydlig, isynnerhet i det inre höglandet. *Bärgsbruket* lemnar bly, silfver, kvicksilfver, järn och koppar, men bedrifves obetydligt. Vid sydvestra kusten framställes mycket salt ur hafsvattnet. *Industrin* står lågt. Mest tillvärkas bomulls-, siden- och lädervaror samt cigarrer. Af korkeken tillvärkas korkar samt af espartogräset, som växer på höglandets stepper, korgmakeriarbeten. *Handel och sjöfart* ha varit mycket försummade, men ha kanske något förbättrats på sista tiden. För den inre *samfärdseln* finnas redan 13,000 km järnvägar.

Stater. Den Pyreneiska halfön är delad i två riken, **Spanien** och **Portugal**, hvilka styras oberoende af hvarandra. Af dessa är Spanien mycket större än Portugal.

SPANIEN.

(Konungariket.)

(500 t. □ km. Omkr. $1\frac{1}{3}$ gång Finland. $17\frac{1}{2}$ milj. inb. 35 på □ km.)

Gränser: se kartan!

Styrelse och försvar. Landet styres af en *konung*. Riksförsamlingen, *cortes*, är delad i två kamrar. Provinserna, 49 till antal, styras af guvernörer. — Hären är grundad på allmän värneplikt, dock med friköpsrätt. Krigsflottan är icke särdeles stor.

Städerna äro i allmänhet gamla och påminna mångenstädes om en försvunnen storhetstid.

Madrid, nästan midt i landet på en ödslig högslätt, är landets hufvudstad. Vackert bygdt. Medelpunkt för landets järnvägar och den inre handeln. Universitet. 470 t. inb. — **Barcelona**, i nordost vid Medelhafvet, är landets förnämsta handels- och fabriksstad. Starkt befäst. 270 t. inb. — **Valencia**, på ostkusten vid Medelhafvet, har stora siden- och sammetsfabriker. Trakten mycket fruktbar. — **Sevilla** (sevilja), vid Guadalquivir, är en handels- och fabriksstad. Stora tobaksfabriker. — **Cordova** (kårdåva), vid Guadalquivir, var en tid en lysande hufvudstad med 1 milj. inb. och 600 moskéer; nu finnas endast ruiner kvar af den forna storheten. — **Malaga**, på sydkusten vid Medelhafvet. Stor utförsel af vin och sydfrukter. — **Cadiz** (kádits), på en ö vid atlantiska kusten. Handel med viner och salt. Urgammal stad.

Den starka fästningen *Gibraltar* vid sundet af samma namn är insprängd i klippan. Den tillhör engelsmännen.

Biländer. Af de stora och rika besittningar, som Spanien egt i andra världsdelar, finnes numera blott en liten del kvar, hufvudsakligen i *Amerika* och *Asien*. Tillsammans utgöra de 430 t. □ km, och deras folkmängd uppgår till omkring 10 milj.

PORTUGAL.

(Konungarike.)

(90 t. □ km. $\frac{1}{4}$ af Finland. $4\frac{1}{2}$ milj. inb.; 51 på □ km.)

Gränser: se kartan!

Styrelse. Riket styres af en *konung*. Landet är indeladt i 17 provinser, som förvaltas af guvernörer. Riksförsamlingen (cortes) är indelad i 2 kamrar. Krigsmakten grundar sig på allmän värneplikt. Krigsflottan är liten.

Städer. **Lissabon** eller *Lisboa*, vid Tajos utlopp, är landets hufvudstad. Liflig handel. Staden förstördes genom en jordbäfvning år 1755, då 60 t. människor inom några minuter förlorade lifvet. Sedan dess har den blifvit ånyo praktfullt bebyggd. 240 t. inb. — **Porto**, nära Dueros mynning, idkar stor handel med portviner.

Biländer. Portugal har stora besittningar i *Afrika*, några mindre i *Asien*. Tillsammans omfatta de öfver 2 milj. □ km och ha omkring 14 milj. inb.

ITALIEN.

(Konungarike.)

(290 t. □ km. $\frac{4}{5}$ af Finland. 31 milj. inb.; 107 på □ km.)

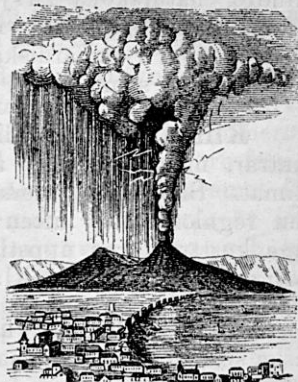
Gränser: se kartan!

Kuster. Italienska halfön är långsträckt och dess bild på kartan påminner om en stöfvel. Halfön slutar med tvenne mindre halföar: **Kalabrien** i söder och **Apulien**

i sydost. Mellan dem ligger **Taranto viken**. Kusterna äro i allmänhet låga, på en del ställen äfven sumpiga. Endast i Kalabrien och vid **Genua viken** äro kusterna bärgiga. — Till Italien höra äfven de stora öarna **Sardinien** och **Sicilien** samt flere mindre ögrupper. Sicilien åtskiljes från Italienska halfön genom **Messina sundet**.

Ytbildning. I norr utbreder sig den stora och fruktbara **Lombardiska slätten**, i sydost **Apuliens slätt**. Här och där vid kusterna finnas äfven andra, mindre lågland. Största delen af halfön upptages emellertid af **Apenninernas** bärgrygg, som i nordvest utgår från **Alperna** och fortsättes söderut ända till Kalabriens sydkust. Äfven Sardinien, men isynnerhet Sicilien äro uppfyllda af bärg. På en del ställen finnas vulkaner, såsom **Etna** på Sicilien, **Vesuvius** nära staden Neapel m. fl. I dessa trakter ha stundom fruktansvärda jordbäfningar inträffat.

Vulkanerna utkasta tidtals glödande aska och stenar i stor myckenhet. Det ser då ut, som skulle bärget spruta eld. Stundom utrinner ur öppningen (kratern) på bärgets topp en hvitglödande massa, som kallas lava. Man säger då, att ett vulkaniskt utbrott försiggår. När ett utbrott förestår, hör man en tid förut ett starkt buller inifrån bärget. Jorden skakar, och stora rökmoln, blandade med heta vattenångor, vältra sig fram ur kratern. Då sker utbrottet. En eldlik massa skjuter med ens högt upp i luften. Från den utgå många blixtar, och stora stenar kastas upp till en ofantlig höjd, åtföljda af aska i så stor mängd, att luften förmörkas däraf på vida sträckor omkring bärget. Af vattenångan uppstår ett förfärligt regn, som blandar sig med askan och nedfaller i strömmar samt åstadkommer stor förödelse. Kratern utgjuter en bred ström af hvitglödande lava, som flyter ned längs bärgets sidor, uppbrännande och förstörande allt, som står i dess väg. Ett sådant utbrott kan till och med förändra hela traktens utseende. Fält och skogar, hus och byar kunna då blifva begrafna under askan och lavan, hvilken vid afsvanandet stelnar till en fast massa.

Vulkan.

Lyckligtvis inträffa sådana vulkaniska utbrott sällan i Europa. År 79 efr. Kr. förstördes två städer, *Hercularum* och *Pompeji*, genom ett utbrott af Vesuvius. I förra århundradet träffade man vid gräfning i jorden på ruiner af de båda städerna och sedan dess har man småningom grävt fram en stor del af dem. Inne i husen har man funnit husgeråd och mycket annat ganska väl bibehållet och däraf fått en god upplysning om, huru människorna vid den tiden lefde.

Jordbärfningarna göra stundom ännu större skada än de vulkaniska utbrotten. Vid en jordbärfning börjar marken häftigt skaka, hvarvid stora sprickor och remnor uppstå. Hela byar och städer samt stora berg kunna då störta tillsammans och sjunka i jorden inom några få minuter. Vid sådana jordbärfningar ha äfven tusentals människor omkommit. Äfven på hafsbottnen förekomma jordbärfningar. Då råkar hafvet i trakten uti en våldsammare rörelse än vid den värsta storm och då kunna äfven de största fartyg gå förlorade. En af de hemskaste jordbärfningar, man känner, inträffade år 1783 uti *Kalabrien*. Då torde mera än 100 tusen människor ha förlorat lifvet.

Sjöar och floder. I norra Italien finnas några mindre, natursköna insjöar. För öfrigt äro sjöarna i landet obetydliga. De viktigaste floderna äro **Po**, som flyter genom Lombardiska slätten och utmynnar i Adriatiska hafvet, samt **Tiber**, som utflyter i Tyrreniska hafvet.

Klimat. Lombardiska slätten har stundom stränga vintrar, men för öfrigt är Italien känt för sitt härliga klimat. Snö faller ytterst sällan, och sommarn är vanligen regnlös samt luften synnerligen klar. I de sumpiga kusttrakterna uppstiga giftiga ångor, som alstra en farlig febersjukdom, malaria.

Växt- och djurvärld. På den fruktbara Lombardiska slätten gifva åkrarna två skördar och ängarna afmejas ända till sex gånger om året. På fälten odlas hvete, majs och ris, och där äro planterade långa rader af mullbärsträd och popplar, mellan hvilka vinrankan slingrar sig. På Apenninernas sluttningar växer den äkta kastanjen, hvars frukt folket begagnar i stället för bröd. Längst i söder trifvas många slags sydfrukt. På Sicilien odlas äfven bomull och sockerrör.

Tama buffeln förekommer i mellersta Italien, och på Lombardiska slätten drifves stor silkesmaskafvel.

Befolkning. *Italienarne* härstamma till stor del från forntidens romare, och deras språk, italienskan, är besläktadt med det gamla latinet.

Religionen utgöres af den katolska läran, som har sitt hemland här. *Folkbildningen* i Italien står mycket lågt, isynnerhet i södra delen, där läskunnigheten är sällsynt. Vidskepelse och tiggeri äro derfor allmänna. I södra delen, och särskildt på Sicilien, äro rövveri och mord äfven mycket vanliga. För den *högre bildningen* finnas dock många universitet och andra läroanstalter.

Italienarne äro ett vackert och lifligt samt begåfvadt folk, men största delen får växa upp i okunnighet. De ha isynnerhet stor fallenhet för sång, musik och annan skön konst, och ett stort antal af världens förnämsta konstnärer har varit italienare.

Den katolska kyrkans styresman, *påfven*, bor i Rom och betraktas af alla rättrogna katoliker såsom Kristi ståthållare på jorden. I forna tider hade påfvarne så stor makt, att de kunde till- och afsätta kejsare och konungar, och ännu i medlet af detta århundrade härskade påfven som en konung öfver ett världsligt rike, *Kyrkostaten*, i mellersta Italien. Numera har påfven ingen världslig makt, men genom en mängd biskopar, prester och munkar i flere länder försöker han ännu ilvärka på folken.

Näringar och samfärdsel. Hufvudnäringen är *åkerbruket*, samt *vin- och fruktodlingen*, hvilka bedrifvas framför allt på Lombardiska slätten. Ut i Apenninernas bärgstrakter idkas *boskapsskötsel*. Italiens bärg äro fattiga på metaller, men lemna dock något järn. Däremot finnes mera svafvel samt marmor. *Industrin* är icke betydlig. Dock tillvärkas sidenvaror, glas- och korallarbeten. På landsbygden flätas stråhattar, i Medelhafvet fiskas koraller och svamp, och vid hafs-kusterna beredes salt. *Handeln* är af stor vikt. *Utförseln* utgöres mest af silke, olja, viner, ris, sydfrukter, svafvel, marmor och konstsaker; *införseln* åter af spannmål, industri- och kolonialvaror samt metaller. — Samfärdseln uppehålles både sjöledes och genom 14,500 *km* järnvägar.

Styrelse och försvar. Italien är ett *konungarike*, som för den inre förvaltningen är deladt i 17 provinser. — Hären är grundad på allmän värneplikt. Flottan är anseelig. Italien är en *stormakt*.

Städer. Italien har 12 städer med mera än 100 t. inb. i hvarje. Dessutom finnes en mängd mindre städer. De flesta äro mycket gamla samt ha en mängd konstrika praktbyggnader. De förnämsta äro följande:

Turin, vid öfre delen af Po, har stora siden- och fajansfabriker. Præktigt bygdt. Universitet. 340 t. inb. — **Milano**, norr om Po, har stora sidenfabriker. Många järnvägar. Praktfull domkyrka af hvit marmor, prydd med tusentals bildstoder. 430 t. inb. — **Venedig l. Venezia**, vid Adriatiska hafvet, är bygdt på hundratals holmar med mellanlöpande kanaler. Underskönt läge. Praktfulla marmoralats. Tillverkning af glas, speglar och guldsmedsarbeten. På kanalerna färdas man i tältbåtar, gondoler. — **Bologna** (bålänja), på slätten söder om Po. Här finnes Europas äldsta universitet. — **Genua**, vid Genua viken. Vackert läge på Apenninernas sluttningar. Många marmoralats. Italiens förnämsta sjöhandelsstad. Många siden- och sammetsfabriker. — **Livorno**, på Medelhafskusten, är en betydande sjöhandelsstad. — **Florens** eller *Firenze*, i det inre af landet. Vackert beläget. Præktiga palats, kyrkor och konstsamlingar. Sidenfabriker. Tillverkning af stråhattar. — **Rom**, vid Tibern, är rikets hufvudstad. Konungens och påfvens residens. Har två gånger varit säte för ett stort världsvälde: i forntiden under kejsarne och i medeltiden under påfvarne. Storartade ruiner och konstskatter. Mycket besökt af konstnärer och resande. Har många högst märkvärdiga och namnkunniga byggnader, såsom *Vatikanen*, påfvens palats, det största i Europa; *S:t Peterskyrkan*, den största i kristenheten; *Kvirinalen*, konungens palats, m. fl. 450 t. inb. — **Neapel**, vid Tyrreniska hafvet, är Italiens största stad. Underskönt läge. Viktig handels- och fabriksstad. $\frac{1}{2}$ milj. inb. — **Messina** på Sicilien, vid sundet, har stor utförsel af sydfrukter. — **Palermo**, på Siciliens nordkust. Öns största stad. Vackert bygdt. Betydlig handel. 280 t. inb.

Besittningar. Italien har på Afrikas ostkust särskilda besittningar och skyddsområden, hvilka äro ungeför 3 gånger större än Italien och ha omkring 3 milj. inb.

Balkán halfön.

Gränser. **Balkán halfön** har ett mycket brett landfäste i norr. Gränsen på denna sida kan anses gå utmed **Save** och **Donau**. De öfriga gränserna utgöras mest af haf och urskiljas med lätthet på kartan.

Kusterna äro långt mera sönderskurna på denna än på de öfriga af Sudeuropas halföar. Ju längre man kommer mot söder, desto mer afsmalnar halföns landmassa och desto betydligare blifva inskränkningarna. Från vestkusten intränger **Lepanto viken** djupt i landet och nästan afskiljer halfön **Moréa**, så att den endast genom det smala **Korintiska näset**, som är genomskuret af en kanal, står i förbindelse med fastlandet. Från Ägäiska hafvet intränger **Saloniki viken** m. fl. De största och förnämsta öarna äro **Kreta** i Medelhafvet, **Kykladerna** i Ägäiska hafvet och **Joniska öarna** i Joniska hafvet.

Ytbildning. **Balkán halfön** är i det inre ett högland, uppfyllt af bärgskedjor, bland hvilka de **Dinariska alperna**, som i nordvest sammanhånga med Östalperna, **Balkán bärge** i öster samt de **Grekiska bärge** i söder äro de förnämsta.

Sjöar och floder. Sjöarna äro få och obetydliga. Hufvudfloden är **Donau**, i norr. Af dess många bifloder är **Save** den förnämsta här. Öfriga floder äro små och mindre betydande.

Klimatet på halfön är mycket olika. I norra delen råder ett fastlandsklimat med så stränga vinturar, att **Donau** 2 à 3 månader af året brukar vara tillfrusen. Först söder om **Balkán** vidtager Medelhafsländernas milda luftstreck med dess regnlösa somrar och ständigt grönskande träd. Halföns södra del är utmärkt genom sin ständigt blå himmel och sin synnerligen klara luft.

Växt- och djurvärlden. Bärge's sluttningar äro, isynnerhet norrut, för det mesta skogbeksädda. Där växa ek, valnöt och kastanje, högre upp äfven barr-

träd. Slätterna äro fruktbara, men ofta illa odlade. Där växa hvete, majs, hirs och tobak. Sydligare trifves vinrankan och där odlas äfven mycket sydfrukter.

Utom de vanliga sydeuropeiska djuren förekomma här sjakaler samt flamingo- och pelikanfåglar vid de sankade flodmynningarna. I de nordliga ekskogarna beta stora hjordar af svin.

Befolkning. På Balkán halfön bo många särskilda folk, hvilka till språk, religion, seder och bruk äro mycket olika. De förnämsta äro *turkarne*, *serberne*, *bulgarerne* och *grekerne*.

Turkarne bekänna sig till Muhameds lära. De öfriga folken tillhöra mest den grekisk-katolska kyrkan. *Folkbildningen* är dålig, den *högre bildningen* mycket försummad.

De flesta österländska folk, såsom *turkarne* m. fl. begagna mycket vida kläder. Männen bruka ofta en duk (turbán) virad omkring hufvudet. Kvinnorna betäcka sitt ansikte, då de äro ute; största delen af sitt lif tillbringa de i en särskild del af huset, som kallas harem. De förmögna turkarne ha vanligen flere hustrur (månggifte).

Muhameds lära, äfven kallad *Islam*, härstammar från Arabien. Den stiftades på 600:talet af araben *Muhamed*. Han lärde, att det finnes blott *en* Gud (Alláh) och att Muhamed är hans profet. Hvad Gud har uppenbarat, finnes skrifvet i Koránen, muhamedanernes bibel. Den lär, att man bör tjena Gud med böner, allmosor och vallfärder till heliga ställen, men allra helst vill Gud tjenas genom strid mot de otrogna. De, som stupa i striden, komma till paradiset, där de få roa sig fritt. Muhamedanerne tro äfven på ett oundvikligt öde, och därför äro de oförskräckta i striden, men också häglösa och likgiltiga i det dagliga lifvet.

Grekerne voro i forntiden ett af de mest bildade folken. Deras konstnärer, skalder och vetenskapsmän väcka beundran ännu i vår tid. Nutidens greker äro icke mera hvad deras förfäder varit, men de sakna likväl icke begåfning. De äro sluga köpmän och skickliga sjömän: handeln och sjöfarten i dessa trakter äro mest i deras händer. Men de äro illa beryktade för sin oredlighet och opålitlighet, hvilket kanske kommer däraf, att de länge lefvat under förtryck.

Näringar och samfärdsel. De förnämsta näringarna äro *jordbruk*, *fruktodling* och *boskapsskötsel*. *Bärgsbruk* förekommer ytterst litet, och *industrin* är obetydlig. Mest tillvärkas turkiska mattor, saffianläder, rosen-

olja och tobaksvaror. *Handel* och *sjöfart* äro viktiga näringskällor, isynnerhet hos grekerne. *Samfärdseln* sjöledes är behjälplig, men i det inre af halfön saknas till och med ordentliga landsvägar, och järnvägar finnas endast omkring 2,700 *km*.

Stater. Balkán halfön, som ännu i början af detta århundrade helt och hållet lydde under Turkiets öfvervälde, är nu fördelad mellan 5 särskilda stater, hvilka äro följande:

SERBIEN.

(Konungarike.)

(50 t. □ *km*. $\frac{1}{7}$ af Finland. $2\frac{1}{4}$ milj. inb.; 46 på □ *km*.)

Riket ligger i norra delen af halfön, söder om Donau och Save, och är till största delen bärgigt. Landet styres af en *konung*. Landtdagen, skupschtinan, har en kammare och sammanträder hvarje år.

Belgrad, vid Saves utflöde i Donau. Hufvudstad. Har en fästning.

BULGARIEN med ÖSTRUMILIEN.

(Furstendöme.)

(100 t. □ *km*. Omkr. $\frac{1}{4}$ af Finland. $3\frac{1}{3}$ milj. inb.; 33 på □ *km*.)

Bulgarien ligger mellan Donau och Balkán bergen, Östrumilien söder om Balkán. Bulgarien styres af en *furste*, som lyder under Turkiets öfverhöghet. Landtdagen kallas sobranje.

Sofia, i vestra delen af landet, är hufvudstad.

TURKIET.

(Sultánstat.)

(170 t. □ km. Nära $\frac{1}{2}$ af Finland. 5 $\frac{1}{2}$ milj. inb.) 33 på □ km.)

Turkiets besittningar i Europa omfatta numera blott mellersta delen af Balkán halfön, från Svarta hafvet i öster till Joniska och Adriatiska hafven i vester.

Styrelse. Turkiet styres af en *sultán*, som är själfhärskare. Riket, som äfven kallas Porten, har alltmera råkat i förfall på senare tider.

Konstantinopel, vid Bosporen, är hufvudstad. Vac-kert läge. Betydlig handel. Bland märkliga byggnader må nämnas *Sofia moskén*, som fordom var en kristen kyrka, samt *Seraljen*, ett präktigt palats. 870 t. inb. — **Saloniki**, vid viken med samma namn, drifver betydlig handel och sjöfart.

Besittningar. Turkiets makt grundar sig hufvudsakligen på dess omedelbara besittningar i vestra *Asien* samt dess underlydande områden i norra *Afrika*, hvilka alla tillsammans äro nästan så stora som en fjärdedel af Europa, och ha omkring 23 milj. inb.

GREKLAND.

(Konungarike.)

(65 t. □ km. $\frac{1}{6}$ af Finland. 2 $\frac{1}{4}$ milj. inb.; 34 på □ km.)

Grekland omfattar sydligaste delen af Balkán halfön jämte flere öar. Landet styres af en *konung*. Landtdagen har blott *en* kammare.

Athén, på halfön Attika, är landets hufvudstad och har många forntidslemningar. Universitet. 110 t. inb.

MONTENEGRO.

(Furstendöme.)

Obetydligt rike vid Adriatiska hafvet. 200 t. inb. Inbyggarna, som äro ett krigiskt och halfvildt bärgsfolk, lefva af boskapsskötsel.

ÖFVERSIKT AF EUROPA.

Natur. Europa, som bildar en från Asien utlöpande stor halfö, är mera än de andra världsdelarna sönderdeladt i många halföar och har därför en mängd hafsvikar samt många öar. Genom denna sönderdelning är Europa mycket tillgängligt för sjöfart och samfärdsel. — Hela östra delen af Europa utgör ett enda stort lågland, kalladt *Osteuropeiska slätten*. Däremot är vestra Europa till större delen ett högland, som endast här och där afbrytes af större eller mindre lågland. Det vestliga Europa omfattar tre höglandsområden, nämligen: *Skandinaviska höglandet* i norr, *Skottiska höglandet* på de Brittiska öarna och *Mellaneuropas högland* med *Alperna* i midten. De tre stora halföarna i söder bilda hvar för sig särskilda högländer.

Europas *sjöar* och *floder*, med undantag af dem på Skandinaviska halfön och de Brittiska öarna, hvilka bilda själfständiga vattenområden, kunna sägas tillhöra två stora flodområden: ett *nordligt*, med utlopp till Norra ishafvet, Atlanten och Östersjön, samt ett *sydligt*, med utlopp till Medelhafvet, Svarta och Kaspiska hafven. Vattendelaren mellan dessa områden kan man tänka sig dragen från mellersta Urál åt sydvest till Sundet vid Gibraltar.

I *klimatet* märkes stor olikhet. Hela östra och mellersta delen af Europa har ett strängt fastlandsklimat med varma somrar och kalla vintrar samt ringa fuktighet. Vid vestkusterna råder ett mildt kustklimat med mycken fuktighet och blåst samt på öarna ett fullständigt hafsklimat med mild väderlek samt stor nederbörd och täta dimmor. Denna det vestliga Europas väderlek härleder sig hufvudsakligast från

Golfströmmen. På de sydliga kuststräckorna utmed Medelhafvet härskar ett klimat, som närmar sig de heta ländernas. Nederbörden är i allmänhet mycket större i bärgstrakter än i lågländer.

Fordom hade norra och mellersta Europa betydligt större *skogar* än nu. Men under tidernas lopp ha slättbygderna blifvit alltmera uppodlade. Ännu finnas dock ofantliga skogar i mellersta delen af den Östeuropeiska slätten samt betydliga sådana i de öfriga delarnas bärgstrakter. På dessa ställen förekomma mest barrträd, men äfven sommargröna löfträd. I Sydeuropa förekomma de ständigt gröna löfträden samt sydländska barrträd, såsom cypressen och pinien äfvensom flere slags sydfrukträd. Fullkomligt trädlösa äro däremot de frusna tundrorna ytterst i norr, de gräsrika stäpperna i sydost och de högre bärgens toppar. — Af *odlade sädsväxter* förekomma korn och hafre i norr, råg i mellersta delen samt hvete sydligare, sydligast äfven majs och ris. I södra delen af Mellaneuropa samt i Sydeuropa är vinrankan allmän. Allra sydligast trifvas t. o. m. bomullsbusken och sockerröret. Nästan öfverallt i Europa odlas dessutom potäter samt foderväxter.

De *vilda djuren* ha småningom aftagit i samma mån som de stora skogarna nedhuggits. Ännu påträffas björnen, vargen och räfven m. fl. uti norra och mellersta Europas skogar. I norra delen ströfvar elgen; i de mellersta delarnas löfskogar finnas rådjuret och kronhjorten, på Alperna och Pyrenéerna stengeten och gemsen. — Af *husdjur* äro hornboskapen och hästen allmänna nästan öfver hela Europa. Uti de nordligaste trakterna äro renen, i Medelhafsländerna åsnan, mulåsnan och buffeln, på stäpperna i sydost kame-len mycket vanliga. — Hafven äfvensom vissa floder äro rika på fisk. Särskildt märkas sill i Nordsjön samt stör i Volga och Kaspiska hafvet. Ishafvet är rikt på hvalar, själar och sjöfågel, och Medelhafvet har koraller och svamp.

Befolkning. Europa, som omfattar nära 10 milj. □ km, har omkring 350 milj. inbyggare. Tätast befolkade äro Mellaneuropa, Brittiska öarna och Italien. De särskilda folken i Europa kunna sammanföras på följande sätt:

Skandinaver, engelsmän, tyskar och holländare bilda den *germaniska stammen*, som bor i nordvestra Europa;

Ryssar, polackar, serber, bulgarer m. fl. höra till den *slaviska stammen*, som bor i östra Europa och på en del af Balkán halfön;

Fransmän, spanjorer, portugiser, italienare och rumäner tillhöra den *romaniska stammen*, som bor i sydvestra och södra delarna af Europa.

Dessa tre stammar tillhöra alla den *Kaukasiska rasen*. Däremot tillhöra finnarne, ungrarne och turkarne, hvilka alla härstamma från Asien, den *Mongoliska rasen*.

Af *religionsläror* äro i södra Europa den romersk-katolska, i östra den grekisk-katolska samt i mellersta och nordvestra de protestantiska de allmännast antagna. Dessutom finnas här och där judar, som bekänna Mose lära samt på Balkán halfön anhängare af Muhameds lära.

Folkbildningen står högt hos de protestantiska bekännarne, men lågt hos de öfriga. *Den högre bildningen* är mera utbredd i vestra än i östra Europa.

Näringarna bero främst af naturförhållandena. *Åkerbruket* är en hufvudnäring öfverallt, utom på de frusna tundrorna i norr, på de stora stepperna i sydost och i de högre bärgstrakterna. Hela det vestra och södra Europa behöfver, ehuru väl odladt, årligen införa mycket säd. Utförsel däraf ha endast Ryssland, Rumänien och Ungern. I bärgstrakter utgör *boskapsskötsel* den viktigaste näringen. *Bärgsbruk* idkas mest i trakter med låga bärg, ej i högfjällen eller på slättlandet, utom stenkolsdriften. *Industri* bedrifves förnämligast i de länder, som ha rik tillgång på stenkol och metaller. Största *sjöfarten* drifves af de länder som ha vidsträckta kuster. *Handeln* är mer eller mindre utvecklad i alla länder, men den största handeln drifva de stora industriländerna. Järnvägar finnas i Europa 265,000 km.

Den politiska makten, som härskar öfver folken och deras väl eller ve, är fördelad mellan de 6 *stormakterna*: *Ryssland, Tyskland, England, Frankrike, Österrike-Ungern* och *Italien*. De underhålla enhvar stora och välöfvade härar, grundade på allmän värneplikt *), samt betydliga krigsflottor

*) Englands krigsmakt utgöres dock endast af *rärfvade trupper*.

för att bevara och vidare utvidga sin makt, men sinsemellan hysa de misstro mot hvarandra samt söka förhindra hvarandras maktutveckling genom att upprätthålla en politisk jämvikt i Europa. För krigsmaktens uppehållande och äfven för järnvägsbyggnader m. m. ha alla Europas riken gjort stora statsskulder, hvilka alltmera tillväxa. Den största statskulden har Frankrike.

ASIEN.

(45 milj. □ km. Omkr. 4 1/2 ggr Europas storlek. 800 milj. inb.)

Gränser. Asien, den största af alla världsdelar, gränsar i N till **Norra ishafvet**, i Ö till **Stora oceanen**, i S till **Indiska hafvet**, i V till **Medelhafvet** med dess vikar och sund samt till **Europa**, hvarmed det är förenadt genom en lång landgräns. Längst i NO åtskiljes Asien från Amerika genom **Berings sund** samt i SV från Afrika genom **Röda hafvet** och **Suez kanalen**.

Kuster. På N sidan bildar Norra ishafvet **Kariska hafvet** och **Obj viken**. Utanför kusten ligga de obebodda **Nysibiriska öarna** och **Vrangels land**.

På Asiens Ö kust utskjuta i Stora oceanen halföarna **Kamtsjatka** och **Koréa**. Utanför denna kust bildar oceanen flere stora randhaf*) såsom **Berings haf**, **Okotska hafvet**, **Japanska hafvet**, **Gula hafvet** och **Kinesiska hafvet** med **Tong-king** och **Siam vikarna**. Dessa randhaf begränsas af följande ögrupper: **Aleuterna**, som räknas till Amerika, **Kurilerna**, **Japanska öarna** och **Filippinerna**. Uti SO mellan Asien och Australien ligga de **Stora Sunda-öarna** (*Sumatra, Borneo, Java och Celebes*) m. fl. ögrupper.

På S sidan har Asien tre stora halföar: **Bortre Indien** med landtungan **Malaka**, **Främre Indien** och **Arabien**.

*) *Randhaf* äro stora hafsbukter, hvilkas gränser mot världshafvet utgöras af långa örader.

Dessa åtskiljas af de stora hafsvikarna **Bengaliska viken** samt **Arabiska hafvet**, hvilket bildar **Persiska viken** och **Röda hafvet**. SO om Främre Indien ligger ön **Ceylon** och i SV flere grupper af mindre öar.

Mot V sträcker sig halfön **Mindre Asien**, som omgifves af **Medelhafvet**, **Ägäiska hafvet**, **Dardanellsundet**, **Marmora sjön**, **Bosporen** och **Svarta hafvet**. S om Mindre Asien ligger ön **Kypern** och vid halföns V kust finnes en mängd mindre öar, som äfven räknas till Asien.

Ytbildning. Midt igenom Asien går från V till Ö ett ofantligt stort bälte af höjder och högslätter. Detta höglandsbälte kan indelas i ett mindre, vestligt samt ett större, vidsträcktare östligt. NV om höglandet utbreder sig ett vidsträckt lågland, mot S utskjuta tre bärguppfyllda halföar och dessutom har Asien en stor övärld. På grund häraf kan Asien till sin natur indelas i följande 5 hufvuddelar:

1. Ostasiatiska höglandet. Inre delen här består af väldiga högslätter begränsade på alla sidor af höga bärg: i N af det guldrika **Altái**, som utsträcker sina förgreningar åt NO ända bort mot Berings sund, i Ö af **Kinas** och **Mandsjuriets bärg**, i S af jordens väldigaste bärgskedja **Himálaya** och i V af **Pamírs högslätt**. — På Himálaya finnas väldiga snö- och isfält, och bland dess toppar höjer sig **Gaurisáskar**, jordens högsta fjäll, till en höjd af 8,800 *m* öfver hafvet. Också det inre höglandet har många mäktiga bärgskedjor, hvilka i V sammanlöpa med Pamírs högslätt. Bland dessa märkes **Kven-Lun**, som delar det inre af högslätten i alplandet **Tibet** och högsteppen **Gobi** eller **Sjamo**. Tibet är jordens högst belägna land, hvars dalar ligga lika högt som toppen af Mont Blanc. Gobi är till en del en torr grässtepp och till en annan del en ödslig sand- och klippöken. Åt SO och Ö fortsättes höglandet af en mängd bärgasar, som gå i flere riktningar. Hela detta högland är på flere sidor omgifvet af lågländer: i N af *Sibirien*, i NV af *Turán*, i S af *Hindostán* samt i Ö af *Kinas* och *Mandsjuriets slätter*. Halföarna *Koréa* och *Kamtsjatka* på ostkusten bilda

särskilda bärgländer för sig. Af dessa har Kamtsjatka flere vulkaner af Mont Blancs höjd.

2. Vestasiatiska höglandet omfattar länderna från Pamírs högslätt i Ö till Ägäiska hafvet i V. Dessa högländer utgöras af **Irán, Armenien och Mindre Asien**, — hvartill ännu kommer **Kaukasus'** väldiga bärgskedja längre i N. Alla dessa högländer äro merendels lägre och mindre breda än Ö Asiens. — Iráns inre delar utgöras mest af ökenartade högslätter, omgifna af höga randbärg. Bland dessa märkas den höga, vulkaniska bärgskedjan **Elbúrs** S om Kaspiska hafvet samt **Hindukusch** i O. I NV sammanhänger Irán med **Armeniens bärgland**, på hvilket det namnkunniga bärget **Ararat** höjer sig. I S stöter Armenien till *Mesopotamiens lågland*, i N skiljes det genom mindre floddalar från **Kaukasus**. Denna vilda bärgskedja mellan Kaspiska och Svarta hafven har många snöbetäckta toppar, som äro högre än Mont Blanc, samt en mängd mindre dyvulkaner och heta källor. I närheten af Kaspiska hafvet välla petroleum och illaluktande gaser i stor mängd upp ur jorden. I V sammanhänger Armenien med Mindre Asiens högland, som på N och S sidorna har betydliga randbärg, men i det inre till stor del består af stepper och öknar. Vestkusten, som kallas *Levanten*, är väl vattnad samt mycket fruktbar.

3. Lågländerna. Det ofantligt stora **Sibiriska låglandet**, som upptager nästan hela NÖ Asien, åtskiljes från den Östeuropeiska slätten i V af Urál bärge, men liknar denna mycket till naturen. Närmast Ishafvet utgöres Sibirien nämligen af ödsliga tundror. Mellersta delen upptages af ofantliga barrskogar och betesmarker, som mot S öfvergå till torra stepper. — Längre mot SV fortsattes Sibiriska slätten af **Turáns lågland** omkring *Arál sjön*. Detta lågland består af stora stepper och sandöknar, hvilkas salthaltiga och af hafssnäckors skal betäckta mark tyder på, att den fordom varit hafsbotten. — **Mesopotamiens lågland** i SV och **Hindostáns lågland** i S äro icke så stora som de föregående, men utomordentligt bördiga.

4. Halföarna i S. — Arabien, den vestligaste halfön, är mest afsöndradt från fastlandet genom djupt inträngande hafsvikar. Halföns inre består, så vidt man vet, af höglända sandöknar samt bärgsträckningar. Kusterna upptagas af randbärg, som sänka sig mot hafvet i vackra och fruktbara sluttningar.

Främre Indien upptages i N af *Hindoståns lågland*, som till större delen är mycket bördigt. I S reser sig *Dékans högland*, som har formen af en trekant, med spetsen vänd mot S. Det inre af detta högland är fruktbart och sänker sig småningom mot Ö kusten, som är lågländ.

Bortre Indien genomstrykes af många bärgsträckningar, som utgå från Ostasiatiska höglandet. Mellan dem öppna sig fruktbara floddalar, som flerstädes vidga sig till breda kustslätter.

5. Asiens öar äro nästan alla höga och bärguppfyllda. Ögrupperna utmed Ö och SÖ kusten af fastlandet, från Kamtsjatka till Sunda öarna, ha talrika, ännu värksamman vulkaner.

Sjöar och floder. I vestra och mellersta Asien finnes en mängd steppsjöar, som sakna aflopp och hafva salt vatten. I dem infalla flere betydande floder, hvilka dock icke förmå öka dessa sjöars vattenmassa, utan denna insupes af marken samt afdunstar genom värmen. Till sådana sjöar höra **Kaspiska hafvet**, **Arál sjön**, m. fl. Dessa hvardera ligga särdeles lågt och ha fordom kanske bildat ett enda stort innanhaf. — Ö om Arál ligger steppsjön **Balkasch** och längre åt NO i bärgsbygden alpsjön **Bajkal**.

Asien har mycket större floder än Europa. Af dessa utmynnar en del i de stora världshafven, andra utgjuta sig i insjöar, där deras vatten småningom afdunstar.

Till *Norra ishafvet* flyta:

Obj, **Jenisej** och **Lena**, hvilka alla äro verkliga jättefloder, som upprinna på höglandets N sluttningar och genom Sibiriens vidsträckta slätter långsamt skrida mot Ishafvet.

Till *Stora oceanen* flyta:

Amúr, från bärgen S om Bajkal. — **Hoang-ho** (gula floden) och **Jang-tse-kiang** (blå floden), Asiens längsta och vattenrikaste flod, bägge från Tibets alpland. — **Mekong**, äfven från Tibets alpland, flyter åt S genom Bortre indiska halfön.

Till *Indiska hafvet* flyta:

Saluén och **Iravadi**, båda från höglandet, rinna genom Bortre indiska halfön. — **Bramaputra**, från N sidan af Himálaya, omkring hvars Ö del den bildar en båge, och **Ganges**, från SV sluttningen af Himálaya, bilda ett gemensamt delta och utmynna i Bengaliska viken. — **Indus** eller **Sind**, från N sidan af Himálaya, nära Bramaputras källor, nedflyter åt NV och SV till Arabiska hafvet. — **Schat-el-arab**, utloppsarm för floderna **Euftrat** och **Tigris**, hvilka upprinna på Armeniens bärg och flyta genom Mesopotamiens lågland.

Klimat. Asien, som är en så vidsträckt världsdel, måste naturligen i olika trakter ha mycket olika klimat. — Längst i N råder ett ytterst kallt klimat. Utmed kusten af Ishafvet kan kvicksilfret i termometern flere veckor under vintern vara fruset, och under sommarn upptinar jorden endast obetydligt på ytan. — I de mellersta delarna af Asien, såsom på de stora högslätterna och på stepperna, härskar ett utprägladt fastlandsklimat med mycket heta somrar och iskalla vintrar. Det inre af höglandet lider i allmänhet brist på nederbörd, medan de höga randbärgen ha en nederbörd, som är omåttligt stor. — På halföarna i S är klimatet hett hela året om. Dessa trakter höra också till de hetaste på jorden. Vissa trakter där äro alldeles regnlösa; i andra trakter åter är året deladt i en torr tid, då det aldrig regnar, och en regntid, då det regnar beständigt. Det är den från hafvet vissa tider af året blåsande SV vinden (monsunen), som bringar dessa regnflöden. I en del sumpiga lågländer, såsom vid Ganges stränder m. fl. ställen, gynnar den starka hettan uppkomsten och utbredningen af kolerasjukdomen. — Endast i N delen af Kina, i Japan och på Mindre Asiens kuster råder ett mildt och jämnt kustklimat.

Växt- och djurvärlden i Asien är, likasom klimatet, mycket olika i olika trakter och kan indelas i flere områden.

Ishafskusten i N upptages mest af frusna tundror, på hvilka under den korta sommarn endast uppspira mossor och lafvar, sydligare äfven mindre buskar och andra växter. Här ströfva isbjörnen, vildrenen och den nordiska räfven.

Skogsområdet i S Sibirien, från Urál i V till trakterna närmare stora oceanen i Ö, upptages af ofantliga barrskogar, här och där genomflutna af stora floder, invid hvilka odlade fält och betesmarker förekomma. I dessa trakter äro landtbjörnen, vargen och många andra pelsbärande djur talrika och jagas mycket. Floderna äro äfven särdeles fiskrika.

Steppområdet upptages af Turäns torra grässlätter samt det inre höglandets magra stepper och sandöknar, på hvilka icke finnes någon skog. Där lefva stora hjordar af antiloper, vildåsnor och hästar, och där äro de europeiska husdjuren ursprungligen hemma. Dessutom begagnas kamelen såsom husdjur i dessa trakter. På steppernas och öknarnas milsvida slätter finnes här och där tillgång på vatten och där ha därför uppstått fruktbara oaser, på hvilka det växer rikligt säd och många slags sydfrukt.

Kina och Japan, som ha ett jämnare klimat, prydas af många slags ständigt gröna löfträd och ståtliga barrträd. Intet land är så sorgfälligt odladt som Kina, där flodernas vatten genom många hundratals kanaler är ledt ut öfver fälten. Mest odlas ris, som utgör befolkningens förnämsta föda, samt dessutom té, bomull och sydfrukt i stor mängd. Vilda djur finnas nästan icke alls och husdjur endast litet. De utgöras mest af svin, ankor, höns och tama fasaner. Guld-fisken och silkesmasken äro hemma här.

Indien och Sunda öarna ha en yppig växtlighet. Ogenomträngliga urskogar täcka mångenstädes marken. De förnämsta träden äro här palmerna, hvaraf det finnes många olika slag. Dessutom förtjena här nämnas bamburöret, ett trädartadt jättegräs, hvaraf man bygger

hus, tillvärkar husgerådssaker m. m., samt bananen och brödfrukträdet, som äro viktiga näringsväxter. I de europeiska kolonierna odlas kaffe, socker, bomull och på öarna dyrbara kryddor, såsom peppar, ingefära, kanel, nejlikor m. m. — Djurvärlden är här synnerligen rik. Här påträffas kungstigern, elefanten, noshörningen och många slags apor. Såsom husdjur begagnas tama elefanten och sebun eller puckeloxen. Skogarna äro rika på många slags brokiga fåglar, såsom påfåglar, papegojor m. fl. Invid floderna lura jättestora krokodiler och i själfva boningshusen intränga många giftiga ormar.

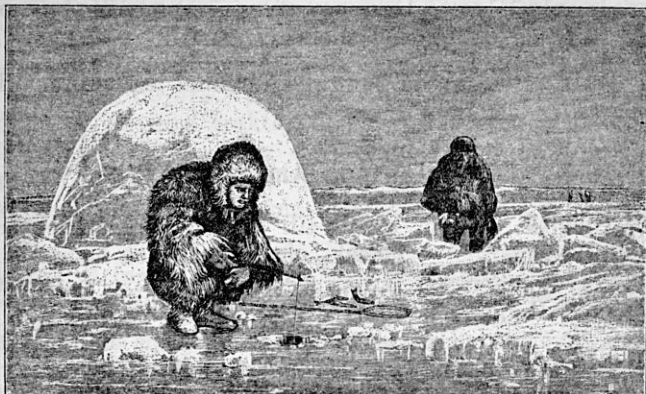
Folk och riken. Asiens inbyggare utgöra mera än hälften af hela jordens folkmängd. I världsdelens S och SÖ trakter bo de tätt sammanpackade, medan N och NÖ delarna äro ytterst glest befolkade. De asiatiska rikena kunna indelas i *europeiska lydländer*, som upptaga mera än hälften af världsdelens yta, och *inhemska välden*, som merendels styras af själfhärskande regenter.

RYSKA ASIEN.

(Mera än $1\frac{1}{2}$ gång Europa. 19 milj inb. 1 på □ km.)

Läge. De ryska besittningarna utgöras af *Sibirien* med *Amirlandet*, *Turán* och *Kaukasien* samt omfatta hela N och NV Asien jämte där utanför belägna öar.

Befolkning. Sibirien är ytterst glest befolkadt. Största delen af inbyggarna utgöres af *ryssar*. Utmed Ishafvet lefva flere småväxta mongoliska folk, som kläda sig i djurhudar, såsom *samojeder*, *jakuter*, *tchukscher* m. fl. Stepperna genomströfvas af andra mongoliska folkslag, såsom *kirgiser*, *turkmener* m. fl., och i Kaukasien bor en brokig blandning af europeiska och asiatiska folk, såsom *ryssar*, *tatarer*, *armenier* och många andra.

Lifvet i höga Norden.

De nordiska fiskarfolken äro till största delen råa och vidskepliga hedningar, som ännu tro på onda makter och troll samt söka besvärja och förjaga dem. Som dragare begagna de renar och allra nordligast äfven hundar, hvilka spännas flere efter hvarandra för släden. — *Kirgiserne* på Turáns stepper äro herdefolk eller nomader, som lefva af boskapsskötsel, men deras stamförvandter *turkmenerne* äro kända som baksluga röfvare.

Ryssarne tillhöra den grekisk-katolska kyrkan, många folkslag i SV bekänna Muhameds lära, andra åter äro hedningar. Folkbildningen är nästan ingen.

Näringar. I Sibirien äro *bärgsbruk*, *jakt* och *fiske* hufvudnäringar. Landet är rikt på stenkol, blyerts, guld, silfver, koppar och järn. I de stora skogarna fås ofantligt mycket pelsdjur och fisket i floderna är lönande. Äfven *åkerbruket* är af vikt i södra Sibirien. *Handeln* bedrifves hufvudsakligen genom karavaner*) samt utmed de segelbara floderna. Under byggnad är en järnväg från Europeiska Ryssland genom södra Sibirien ända till kusten vid Stilla hafvet längst borta i öster. — Turáns stepper egna sig hufvudsakligen för *boskapsskötsel*, oaserna för *jordbruk*. — Kaukasien har rika

*) *Karavaner* äro resande, som sammanslutit sig till större sällskap för att tåga genom öknar eller andra öde trakter.

petroleumkällor. Där bedrifves äfven *åkerbruk* och *fruktodling* på de södra fjällsluttningarna.

Städerna äro få samt i allmänhet icke stora. Här upptagas endast de förnämsta.

I Sibirien och Amurlandet:

Tobolsk, vid en biflod till Obj, idkar handel med fisk och pelsvärk. — **Tomsk**, nära Obj, är en handelsstad vid karavanvägen till Kina. — Universitet. — **Irkutsk**, vester om Bajkal, är Sibiens största stad. Säte för en generalguvernör. Hufvudort för handeln på Kina. 50 t. inb. — **Vladivostok**, vid Japanska hafvet, är en rysk krigshamn för ostkusten. Hit ledes Sibiriska järnvägen.

I Turán:

Taschkent, i bärgstrakten sydost om Aral sjön, är säte för ryska styrelsen i landet. Bomulls- och siden- väfverier Betydlig handel. 130 t inb.

I Kaukasien:

Tiflis, i bärgstrakten mellan Kaspiska och Svarta hafven, är säte för ryska styrelsen öfver Kaukasien. Betydlig handels- och fabriksstad vid karavanvägen till Persien. 100 t. inb. — **Bakú**, vid Kaspiska hafvet. Storartad utförsel af petroleum.

TURKISKA ASIEN.

(Omr. $\frac{1}{6}$ af Europa. 16 milj. inb.; 9 på □ km.)

Läge. Den asiatiska delen af Turkiet omfattar hela *Mindre Asien*, en del af *Armenien* samt *Syrien*, *Mesopotamien* och större delen af *Arabien*s kustland.

Befolkningen i det turkiska Asien utgör en brokig blandning. Mest finnas *turkar*, som äro landets her- rar, samt *turkmener*, som idka fårskötsel och plundring. Vid kusterna bo *greker*, hvilka mest bedrifva handel och sjöfart. I de inre trakterna lefva *armenier*, som äfven idka handel, samt *syrier*, *araber*, *judar* m. fl. folk. De flesta af dessa bekänna den muhamedanska läran, men några, såsom grekerna och armenierna äro kristna.

I forna tider blomstrade i dessa trakter många mäktiga riken, och då funnos här många stora och folkrika städer, som nu ligga öde eller jämnats med jorden. Här fanns det *Assyriska riket* med hufvudstaden *Ninive*; här stod det *Babyloniska riket*, hvars hufvudstad var *Babylon*. Mesopotamien har i tiden varit en yppigt bördig slätt, bevattnad genom kanaler och vattenledningar. Dessa ha fått förfalla, odlingen och välståndet ha gått tillbaka, men ännu finnas mångenstädes lemningar af byggnader och konst- verk från den försvunna storhetstiden. I de smutsiga byar, som växt upp på grushögarna efter forntidens stolta städer, påträffas ännu många märkvärdiga fornsaker, och ur dessa samma grushö- gar har man uppgrävt stenar och lertegel, fulla med dessa traktens forntida kilskrift, som nu blifvit studerad och lemnat många upplysningar om forna tiders lif och strider.

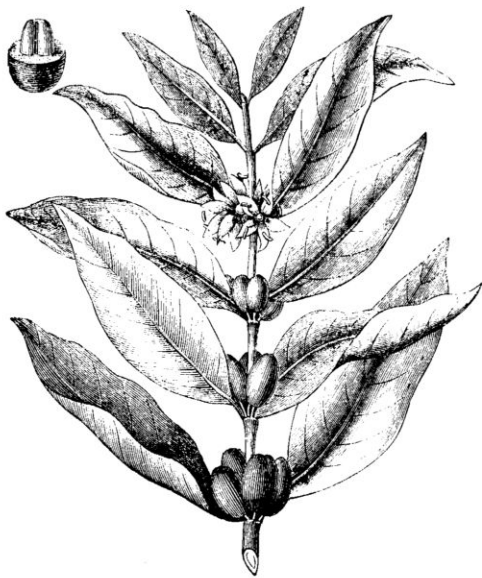
Märkligt är äfven, att de religionsläror, som vunnit den största utbredning på jorden, kristendomen och islam, ursprungligen utgått från dessa trakter, nämligen kristendomen från Palestina vid Medelhafvet för omkr. 1,800 år tillbaka och islam eller muhamedanismen 600 år senare från Arabien vid Röda hafvet.

Näringar och samfärdsel. I bärgstrakterna och på stepperna är *boskapsskötseln* hufvudnäring. I kustlän- derna och en del dalar bedrifves *åkerbruk*. På Arabiska halföns kuster odlas mycket kaffe. *Industrin* är obe- tydlig. Mest tillvärkas väfnader och vapen. *Handeln* har mycket aftagit. I de inre delarna drifves den ge- nom karavaner, vid kusten med europeiska fartyg.

Städer. *Smyrna*, på Mindre Asiens vestkust, är en viktig handelsstad. Utförsel af sydfrukter. 225 t. inb. — *Bagdad*, vid Tigris, är Mesopotamiens största stad. Fordom mycket mäktigt. — *Damaskus*, öster om Medel- hafvet, är Syriens hufvudstad. Vackert beläget mellan vingårdar och palmlundar. Bedrifver betydlig handel och industri. 150 t. inb. — *Jerusalem*, i Palestina, söder om Damaskus. De kristnes och judarnes heliga stad. Hit

resa årligen tusentals pilgrimer, hvilka kommit för att bese det heliga landet och tillbedja på de heliga orterna. — **Mecka**, öster om Röda hafvet, är Muhameds födelsestad och muhamedanernas heliga ort, dit hvarje rättrogen muhamedan bör vallfärda åtminstone en gång i sitt lif.

Kaffeträdet är hemma i östra Afrika. Det kan bli omkr. 10

Kvist af kaffeträd
och bönor uti sitt skal.

meter högt, om det får växa fritt, men på kaffeplanterin-garna låter man det växa endast till en buske för att lättare kunna värkställa skörden. Bladen likna lagerblad. Blommorna äro små och hvita samt sitta i klungor. Nästan hela året slå nya blommor ut, och växten bär därför samtidigt både blommor och frukter. Växtens frökärnor äro de s. k. kaffebönorna. De sitta inom ett trädartadt skal, hvarifrån de befrias. Det bästa kaffet växer i Arabien, men mycket odlas äfven i Amerika samt på Ostindiska öarna.

Arabien.

Hela Rödahafskusten i vester samt norra hälften af kusten vid Persiska viken tillhöra Turkiet. I SÖ delen ligger ett litet själfständigt rike, *Omán*, som är vackert samt väl odladt, och vid sydkusten ega engelsmännen en liten besittning, *Aden* (ädn), som är en viktig kolstation

för ångbåtsfarten mellan Europa och Indien. För öfrigt upptagas de inre delarna, som ännu äro föga kända, af ofantligt stora sandöknar och bärgstrakter. Där lefva många *oberoende stammar* af arabiska *beduiner*, „ök-nen söner“, hvilka lifnära sig hufvudsakligen af boskaps-skötsel på oaserna samt äro kända för sin tapperhet samt genom sina snabba hästar. Stammarnas anförare kallas *scheiker*. Många stammar äro förenade under särskilda *emirer*.

Araberne ha i förgångna tider varit ett bland jordens mest bildade folk. Hos dem blomstrade industri, handel och andra näringar. De kände till räkne- och skaldekonst, stjärnkunskap m. m. samt hade många namnkunniga lärde och vetenskapsmän. Men nutidens araber äro icke mera, hvad deras förfäder varit.

PERSIEN.

(Schahrice.)

(4 $\frac{1}{2}$ ggr Finland. 9 milj. inb.; 5 på □ km.)

Läge. Persien omfattar trakterna mellan *Arabiska hafvet*, *Persiska viken* och *Kaspiska hafvet*. Gränserna ses på kartan.

Natur och odling. Persien är öfverallt ett bär-gigt högländ. Landets inre upptages delvis af öknar och stepper samt omgifves af randbärg. Betydligare floder finnas icke, men från bergen, som mångenstädes äro högre än Europas Alper, nedrinner en mängd bäckar och floder, hvilkas vatten delvis användes till att bevattna dalarnas härliga odlingar, men för öfrigt försinar i öken-sanden eller i salthaltiga steppsjöar. Landet har ett mycket strängt fastlandsklimat med brännande somrar och stränga vintrar. Endast i de högre bärgstrakterna regnar det, men i andra delar är himmeln ständigt klar och luften fullkomligt torr. Odling bedrifves därför hufvudsakligen i fjälldalarna, som vanligen äro mycket frukt-bara. Vinrankan samt mandel-, persike- och val-

nötsträden ha här sitt hemland. Fåret, kamelen, åsnan och hästen äro de viktigaste husdjuren.

Befolkning m. m. Inbyggarna utgöras af *perser* uppblandade med andra folk. På stepperna i det inre landet lefva *turkiska nomadfolk*, som jämte boskapsskötsel idka röfveri. Perserne lifnära sig däremot med åkerbruk, fruktodling, industri och handel. Religionen är den muhamedanska. — Persien styres godtyckligt af en enväldshärskare, som kallas *schah*.

Perserne äro afkomlingar af forntidens perser och meder, churu mycket uppblandade med andra invandrade folk, från hvilka äfven schahen härstammar. Perserne älska mycket skaldekonst och prakt samt äro artiga, hvarför de blifvit kallade „Asiens fransmän“.

Städer. **Teherán**, S om Kaspiska hafvet, är hufvudstad. Osundt läge. 200 t. inb. — **Täbris**, i nordvestra delen, är Persiens förnämsta industri- och handelsstad vid karavanvägen till Europa.

AFGANISTAN.

Afganistan ligger öster om Persien och är ett bärgigt högländ med omkr. 4 milj. inbyggare. Dessa utgöras af ett krigiskt herdefolk, som lyder under *emiren af Kabul*. Landet ligger mellan Rysslands och Englands besittningar och har därför på senare tider utgjort ett tvistefråga mellan dessa båda makter. — **Kabul**, i det inre af landet, är hufvudstad.

Främre Indien.

($\frac{2}{5}$ af Europa. 250 milj. inb; 60 på □ km.)

Läge. Främre Indien omfattar hela den stora halfön mellan *Arabiska hafvet* i V, *Indiska oceanen* i S och *Ben-*

galiska viken i Ö samt dessutom landet ända till *Himalaya* i N samt *Persien* och *Afghanistan* i V. Hit höra äfven **Ceylon** m. fl. öar i S.

Befolkningen utgöres af *hinduer* i N samt i Dékans inre trakter af Indiens ur-inbyggare, de svarta *dravidafolken*. Hinduerne hylla mest *Bramaläran*, en liten del bekänner Muhameds lära och några få äro kristna. På Ceylon är Buddas lära allmän.

Bramaläran har sitt namn af *Brama*, den högste guden, skaparen. Dessutom finnes en otalig mängd andra, högre och lägre gudar. Templen kallas pagoder, och sådana finnas i stor mängd, isynnerhet vid stränderna af Ganges. Denna flod anses helig, och skaror af pilgrimer vallfärda dit för att dricka dess vatten eller bada i detsamma. Enligt *Bramaläran* får ingen öfvergå från ett stånd eller embete till ett annat, ej heller får sonen blifva annat, än hvad fadern varit. De särskilda klasserna, som sålunda äro strängt åtskilda från hvarandra, kallas kaster. Den högsta kasten är presternes, braminernes. De anses heliga och tillbedjas nästan såsom gudar. Efter braminernes kast komma krigarnes, handtvärkarnes m. fl. Utanför alla kaster stå de föraktade och afskydda parias, som måste lefva afsides för sig och icke ens få komma i samma tempel som andra. *Bramaläran* finnes skrifven i *Veda*, hinduernes heliga bok, som är affattad på det urgamla sanskritspråket och är mycket äldre än bibeln.

Buddaläran har uppkommit af *bramaläran*, men den förkastar helt och hållet kastindelningen och lär, att alla menniskor äro lika samt böra älska och hjälpa hvarandra. *Buddaläran* har talrika prester samt många kloster, granna tempel och mycken ståt. Den liknar därför till det yttre mycket katolska läran samt har ungefär lika många bekännare som kristendomen.

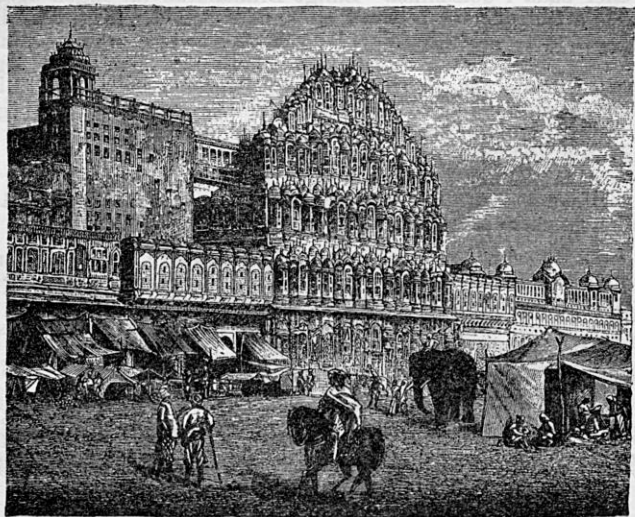
Näringar och samfärdsel. De flesta inbyggare lefva af *åkerbruk* samt *frukt- och kryddodling*. Däremot är *boskapsskötseln* icke betydlig. *Bärgsbruket* lemnar järn och stenkol samt guld och ädelstenar. *Industrin* har gått tillbaka genom den stora införseln af engelska fabriksvaror; likväl förfärdigas ännu väfnader samt guld- och silfverarbeten. *Handeln* är betydlig, men ligger nästan helt och hållet i engelsmännens händer. *Samfärdseln* likasom *handeln* befordras i det inre af 28,000 km järnvägar.

Indien har sedan urminnes tider varit odladt. Först af alla kände hinduerne konsten att förfärdiga fina bomullsväfnader. De ha också upfunnit de på tiotalräkningen grundade siffror, som

öfver Arabien kommit till Europa och nu användas öfverallt i världen.

Styrelse. Främre Indien lyder under *England*. Engelska drottningen är *kejsarinna af Indien*. Landet styres genom en engelsk vicekonung. I åtskilliga delar af landet ha inhemska furstar ännu befallanderätt, men de lyda emellertid under Englands öfverhögghet. Till landets försvar håller brittiska regeringen en betydlig krigsstyrka, som mest utgöres af indiskt folk.

Städer. Främre Indien har 28 städer med mera än 100 t. inb. i hvarje samt dessutom en stor mängd mindre städer. De förnämsta äro följande:

Indisk stadsgata.

Kalkutta, vid Gangesdeltat, är säte för landets styrelse. Indiens förnämsta handelsstad. Universitet. Har ett starkt fäste. 810 t. inb. — **Benares**, vid mellersta delen af Ganges, är hinduernes heliga stad. Har en mängd praktfulla pagoder och många braminskolor. — **Delhi**, vid en biflod till Ganges, var fordom säte för

Indiens turkiska behärsrare, som kallades „Stora Magul“. Stora palatser och moskéer från den tiden. — **Bombay** (båmbej), på en ö vid vestkusten, är Indiens förnämsta fabriksstad. Storartad handel samt utförsel af bomull. 820 t. inb. — **Madras**, på östkusten, är Indiens tredje storstad. Handel med diamanter och pärlor. Ligger vid öppna hafvet. 450 t. inb. — **Haiderabád**, på en högslätt i Dékan. 400 t. inb.

I Himálajas bärgstrakter ligga tvenne små, själfständiga riken, **Nepál** i V och **Bhután** i Ö. De äro bebodda af mongoliska bärgsfolk.

Bortre Indien.

($\frac{1}{4}$ af Europa. 45 milj. inb.; 17 på □ km.)

Läge. Bortre Indien är beläget mellan *Bengaliska viken* i V, *Malaka sundet* i S samt *Kinesiska hafvet* och dess vikar i Ö. I S utskjuter den långa landtungan **Malaka**.

Befolkningen utgör en blandning af *hinduer*, *kineser* och *malajer* samt lefver hufvudsakligen af *jordbruk* och *fruktodling*. *Industri* och *handel* bedrifvas något, mest af kineser. Buddaläran är den allmännaste. Läs-kunnigheten är äfven ganska allmän.

Indelning. Hela V delen af halfön samt södra delen af landtungan Malaka lyda under *engelsmännen*. Hela Ö delen, omfattande **Tong-king**, **Annam**, **Kotkinkina** (kåtjintjina) och **Kambodja**, utgöres af franska besittningar. Riket **Siam** i midten samt några mindre **malajstater** på Malaka äro ännu själfständiga.

Städer. **Rangun**, i Iráwadis delta, är en stor handelsstad. Utförsel af ris. — **Singapúr**, på en ö vid sydspetsen af Malaka. Frihamn för sjöfarande. Ypperligt

läge. — **Bangkok**, vid Menam, är en viktig handelsplats. Ståtliga palatser och pagoder. För öfrigt bambuhyddor, byggda på pålar. 200 t. inb., hvaraf hälften kineser.

Ostindiska öarna.

(Nära 5 ggr Finland. 35 milj. inb.: 18 på □ km.)

Läge. De Ostindiska öarna äro belägna mellan *Asien* och *Australien* samt *Stora oceanen* och *Indiska hafvet*. De bilda 4 hufvudgrupper: 1) **Stora Sunda öarna** (*Sumatra, Java, Borneo, Celebes*); 2) **Små Sunda öarna**; 3) **Moluckerna** och 4) **Filippinerna**.

Natur och klimat m. m. Alla öarna äro bär-giga. Många ha äfven flere värksamma vulkaner, såsom Java m. fl. På Borneo och flere andra öar äro bärgen rika på guld, järn, tenn, ädla stenar och stenkol. På några ställen finnas äfven mindre lågland. Klimatet är olidligt hett samt fuktigt och mycket osundt isynnerhet för främlingar. Växtligheten frodas alldeles utmärkt. Mångenstädes finnas stora urskogar. På plantagerna odlas mycket kaffe, socker, tobak, bomull, indigo, peppar, nejlikor m. fl. kryddor. Djurvärlden är ungefär dylik som i Indien, dock finnas här mera apor och bland dem den stora orangutangen, äfven kallad „skogsmenniskan“.

Befolkningen utgöres mest af *malajer*, delade i många stammar, som äro mycket olika till seder och bildning. Medan somliga äro fruktade sjörfvare och meniskoätare, ha andra, t. ex. *javaneserna* nått en ganska hög grad af bildning, hvarom deras eget skriftspråk och rika litteratur samt storartade tempelbyggnader vittna. Den muhamedanska läran är här mest utbredd.

Indelning. *Stora* och *Små Sunda öarna* samt *Moluckerna* tillhöra till största delen holländarne, *Filippinerna* däremot lyda under Spanien. Engelsmännen

och portugiserne ega endast obetydliga besittningar. Flerstädes på Borneo och Sumatra finnas oberoende malajiska furstar.

Städer. **Batavia**, på nordvestra kusten af Java. Ostindiska öarnas viktigaste handelsplats. Stor utförsel af kaffe och kryddor. Säte för holländska styrelsen. Osundt läge. 115 t. inb. — **Manila**, på ön Luzon (Filipinerna). Stora cigarrfabriker. Många kyrkor och kloster. 150 t. inb.

KINA.

(Kejsardöme.)

(Något större än Europa. 360 milj. inb; 32 på □ km.)

Läge. Kinesiska riket omfattar hela sydöstra och mellersta delen af Asien från *Stora oceanen* i Ö till *Turans högländ* i V samt från *Himálayas alper* i S till *Altáis bäragsbygder* och *Amúr floden* i N. Hit hör äfven ön *Hainan*. Kinesiska riket utgöres af *Egentliga Kina* i SO samt dess lydländer *Mandsjuriet* i NO, *Mongoliet* i N, *Öst-Turkestán* i V samt *Tibet* i SV.

Natur och klimat m. m. Trakterna vid Gula hafvet utgöras mest af lågländ. Sydligare upptages riket af högländ, där skogbeklädda bärg och odlade höjder omväxla med fruktbara dalar. Vesterut höjer sig landet alltmera och genomdrages af en mängd bäragskedjor. De inre högländerna utgöras för det mesta af ödsliga högstepper samt ofantliga sand- och klippöknar af hvilka *Gobi* är den största. Dessa öknar ligga ungefär lika högt öfver hafvet som Europas högsta toppar, medan fjällens kammar däremot resa sig flere tusen meter högre. Norrut begränsas högländet af *Altáis* stora bäragsbygd. — Från högländerna nedströmmar en mängd stora och betydande floder, af hvilka *Hoang-ho* och *Jang-tse-kiang* äro de förnämsta. Klimatet är i östra delen varmt som i Medelhafsländerna och lagom fuktigt. På högslätterna i

det inre härskar ett torrt och strängt fastlandsklimat med brännheta sommardagar, iskalla nätter och hårda vintrar. Kina är utomordentligt väl odladt och frambringar ofantligt mycket te och silke samt en betydlig mängd sydfrukter, ris, bomull och tobak.

Befolkning. Det egentliga Kina, i sydöstra delen, är ganska tätt befolkadt, i medeltal 64 inb. på \square km. De inre, ofruktbarare högländerna äro däremot mycket glest bebodda. Egentliga Kina och kustlandet norrut bebos nästan helt och hållet af *kineser*. I de inre delarna bo folk af andra, mongoliska stammar. Kinesernes religion är Konfutses lära, som är 500 år äldre än kristendomen. Det lägre folket bekänner sig dock mest till Buddaismen eller Fos lära, såsom den här kallas. Bildningen är mycket allmän i Kina. Hvarje by har sin skola och de flesta kineser kunna läsa, ehuru deras skrift är mycket svårfattlig.

Lustslott i Kina.

Kineserne äro ett af jordens allra äldsta kulturfolk. Redan flere årtusenden före Kristi födelse hade de en hög grad af bildning. Många viktiga uppfinningar, såsom boktryckerikonsten, kompassen, krutet, pappret, porslinet, sidenvarorna, voro kända hos dem många århundraden förr än i Europa. Kinesiska

språket består af enstafviga, oböjliga ord, som i skrift betecknas med hvart sitt tecken. Dessa tecken äro många tusen och göra språket svårt att läsa och skriva. Likväl ha kineserne en mycket rik litteratur, och de sätta i allmänhet stort värde på kunskaper. För hvart embete är en särskild examen föreskrifven. De högste embetsmännen kallas *mandariner* och bära till tecken af sin värdighet mössknoppar af olika färg. Kineserne äro mycket arbetssamma och flitiga samt åtnöja sig med den enklaste föda. De älska ordning och punktlighet samt hysa vördnad för ålderdomen, men däremot äro de giriga, fega och opålitliga samt berusa sig ofta genom opiumrökning.

Kinesernes seder och vanor afvika i mycket från andra folks. De skriva med pensel och tusch. Deras rader gå uppifrån nedåt. Männen raka större delen af sitt hufvud, men i nacken bibehålla de en lång hårpiska. De rika och förnäma låta sina naglar växa ut orörda till tecken af att de ej behöfva arbeta. Den kvinnliga fåfängan hos de rika fordrar, att fruntimren skola ha ytterst små fötter och för detta ändamål inklämmas de från barndomen i trånga skor, som nästan aldrig aftagas.

Konfutses lära är ganska svårfattlig och omfattas endast af de bildade klasserna. Den har ingen yttre gudstjänst ej heller något presterskap, endast en mängd sederegler och lärdomar.

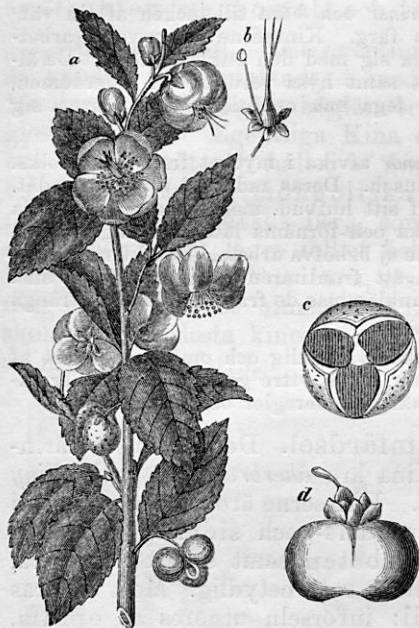
Näringar och samfärdsel. De förnämsta näringarna i det egentliga Kina äro *åkerbruk* och *fruktodling* samt *industri* och *handel*. Kineserne äro konstfärdiga uti att tillvärka porslin, bomulls- och sidentyger, papper, tusch, lackerade arbeten samt sniderier i trä, elfenben m. m. Handeln är rätt betydlig. Mest utföras te, råsilke och bomull; införseln utgöres af opium, bomullsvaror och ris. Den inre handeln och samfärdseln befordras genom floderna och en mängd kanaler. Järnvägarna äro ännu få och obetydliga.

Styrelse. Kina, af kineserne själfva kalladt „Midtens rike“, styres af en *kejsare* med oinskränkt makt. Han kallas „himmelens son“ och vördas som en gud.

Städerna äro talrika och stora, men bestå mest af bambukojor. Gatorna äro vanligen trånga och smutsiga. De viktigaste städerna äro följande:

Pe-king, („nordens hof“) nära Gula hafvet. Hufvudstad. Kejsarens residens. Universitet. Omkr. 1 milj. inb. — **Nan-king**, („söderns hof“) vid Jang-tse-kiang. Kinesernes lärdomsstad. Stor bomulls- och sidenindustri. —

Sjang-haj, på ostkusten. Kinas viktigaste sjöhandelsstad. Stor utförsel af te och silke. — **Kanton**, vid floden Si-kiang. Viktig handelsstad. En stor del af befolkningen bor på floden på flottor och i båtar. 1 $\frac{3}{4}$ milj. inb.

Kvist af tebuske
med blommor och frukt.

Tebusken har sitt egentliga hemland i södra Kina. Den blir omkring 1 $\frac{1}{2}$ meter hög och växer bäst på bärgens sydsluttningar. Bladen insamlas 3 gånger om året och torkas i järnpannor på sakta eld. För att bladen skola bli jämnt torkade, måste en person stå vid hvarje panna och vända om dem. De spädate bladen äro de bästa. Det te, som utföres till Europa, utgöres mest af sämre sorter och är vanligen mycket förfalskad.

KOREA.

(Konungarrike.)

(Nära $\frac{2}{3}$ af Finland. 7 $\frac{1}{2}$ milj. inb.)

Halfön Korea, mellan Gula hafvet och Japanska hafvet, är i det inre uppfylld af höga, delvis snöbetäckta bärg. Införseln utgöres mest af bomulls- och sidenvaror samt koppar; utförseln af guld, bönor, ris och

hudar. Inbyggarna äro mongoler och omfatta Buddas lära. Landet styres af en konung. Stad: **Söul**, i det inre af landet. Hufvudstad. 190 t. inb.

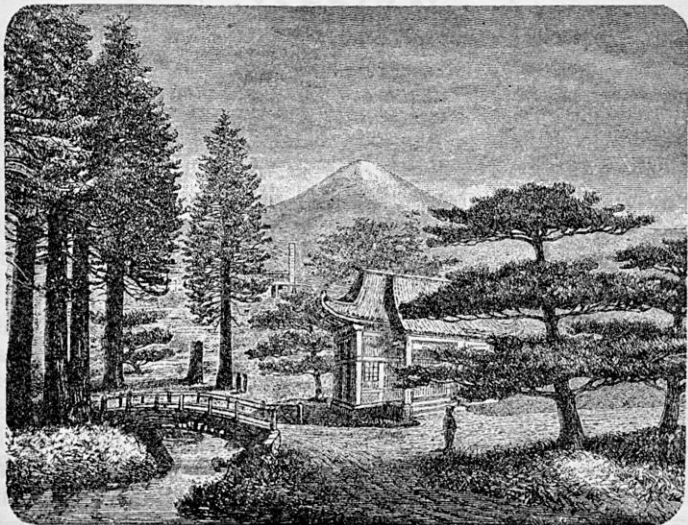
JAPAN.

(Kejsardöme.)

(Obetydligt större än Finland. 41 milj. inb; 107 på □ km.)

Det Japanska öriket består af 4 större öar: **Jeso**, **Nippon**, **Sikoku** och **Kiusiu** samt en mängd små öar, bland hvilka *Kurilerna* i N och *Liu-kiu* öarna i S äro de förnämsta.

Natur och klimat m. m. I det inre äro de Japanska öarna uppfyllda af höga bärg. Flerstädes finnas äfven värksamma vulkaner. Börgen innehålla metaller, isynnerhet koppar. Jorden är fruktbar och mycket väl odlad. Öarna ha ett jämnt och behagligt hafs-

Japanskt landskap.

klimat, som om vintern uppljummas af en från söder kommande varm hafsström, kallad *Kuro-Sivo*. Nordens och söderns växt- och djurvärld tyckes likasom mötas i Japan. I de lägre trakterna trifvas palmer och ständigt gröna löfträd. Där odlas te, ris, socker, bomull och sydfrukter. Silkesodlingen är äfven betydande. Högre upp på fjällens sluttningar finnas barrskogar. På de sydliga öarna lefva apor, på de nordliga björnar och räfvar m. fl.

Befolkning. *Japaneserne* äro ett mongoliskt folk, som lärt sig mångt och mycket af kineserne. På senare tider ha japaneserne i hög grad tillegnat sig europeisk bildning och stå därigenom mycket framom andra mongoliska folk i Asien. Landets hufvudnäring är *åkerbruk*, som bedrifves ända högt upp på bärgens sluttningar. Äfven *industrin* är betydande och frambringar sidentyger, porsliner, bronsvaror, papper och lackerade arbeten. *Samfärdseln* inom landet befordras af 3000 km järnvägar. *Handeln* är liflig. Mest utföras te och silke. Japan styres af en kejsare, kallad *mikadon*. Religionen är ett slags Buddalära.

Japaneserne ha skolor i hvarje by. Deras skrift liknar något kinesiskan och skrives på samma sätt. Många rika japaneser skicka sina söner att studera vid Europas och Amerikas högskolor. Landets krigshär och flotta äro ordnade efter europeiskt mönster.

Städer. **Tokio**, på ostkusten af Nippon. Hufvudstad. 1 $\frac{1}{4}$ milj. inb. — **Kioto**, i det inre af Nippon. Japans lärdomsstad. — **Osaka**, på sydkusten af Nippon. Japans förnämsta industristad. Stor handel. 480 t. inb.

Befolkningen i Asien är ganska tätt sammanpackad i SÖ delen, medan öfriga delar däremot äro glest befolkade. De nordligaste trakterna ha ytterst få inbyggare. Asiens särskilda folk kunna för öfrigt sammanfattas i 3 särskilda raser:

1) Kineser, koreaner, japaneser, de nordiska fiskarfolken, turkar, tatarer och kirgiser höra till den *Mongoliska rasen*, som har gulaktig ansiktsfärg samt bland de östliga folken jämväl sneda ögon.

2) Malajer, javaneser m. fl. folk i den ostindiska övärlden tillhöra den *Malajiska rasen*, som har något mörkare hy än den föregående.

3) Hinduer, perser, araber, armenier och de invandrade européerne höra till den *Kaukasiska rasen*.

De mongoliska folken äro mest hedningar. I SO är Buddaläran den allmännaste. Hinduerna hylla Bramaläran. Perser, araber, turkar och malajer äro muhamedaner. Armenier, ryssar, engelsmän m. fl. äro kristna. *Folkbildningen* är på långt när icke ännu allmän. Hos Buddalärans anhängare är den likväl ganska utbredd.

Under **européiska välden** lyda: *Ryska Asien, Turkska Asien, Främre Indien*, en stor del af *Bortre Indien* samt största delen af de *Ostindiska öarna*. **Själfständiga riken** äro däremot *Persien, Kina, Japan, Korea, Siam* och flere mindre stater, hvilka merendels styras af mäktiga enväldshärskare.

AFRIKA.

(30 milj. □ km. 3 ggr. Europa. 200 milj. inb.)

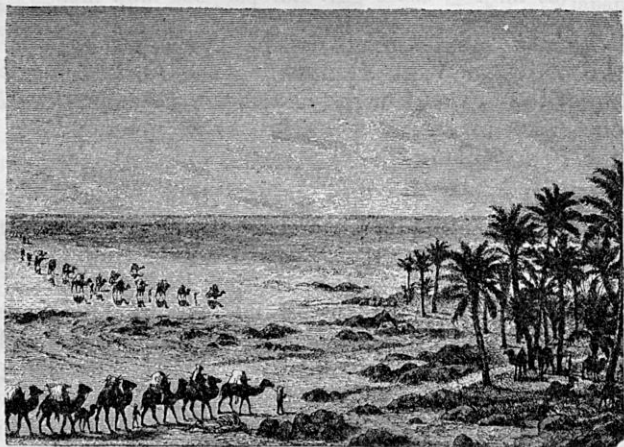
Läge. Afrika omgifves på alla sidor af haf: i N af *Medelhafvet*, i V af *Atlanten*, i Ö af *Indiska hafvet* och *Röda hafvet*. Från Europa åtskiljes det genom *Medelhafvet* och *Gibraltars sund* och från Asien genom *Röda hafvet* och *Suez kanalen*.

Kuster. Afrika har endast få större vikar. I N bildar Medelhafvet **Stora** och **Lilla Syrten**; i V intränger från Atlanten den stora och öppna **Guinea (ginéa) bukten**, som innerst fördelar sig i **Benin** och **Biafra vikarna**; i Ö bildar Indiska hafvet **Aden (ädn) viken**, hvarifrån sundet **Bab-el-Mandeb** („tårarnas port“) leder till **Röda hafvet**. Detta delar sig norrut, på båda sidor om Sinai halfön, i **Suez** och **Akaba vikarna**. I allmänhet är Afrika ovanligt litet sönderdeladt af hafvet. På många ställen äro kusterna därtill ännu otillgängliga och lida brist på goda hamnar.

Öar finnas icke mycket vid Afrikas kuster. Störst är **Madagaskar**, som åtskiljes från Afrika genom *Mosambiks kanal*. Ö om Madagaskar ligga **Maskarenerna** och nära Aden viken **Sokotra**. Utanför V kusten ligga **Ma-deira**, **Kanarerna** med ön **Ferro** samt **Kapverde öarna** m. fl. Dessa öar äro i allmänhet bärguppfyllda och många ha äfven flere värksamma vulkaner.

Ytbildning. Afrika är till större delen ett högland. Här och där genomdrages detta af bärgskedjor. Utmed kusterna finnas mångenstädes randbärg, som sänka sig i afsatser mot hafvet. Afrika brukar vanligen indelas i tre hufvuddelar, mellan hvilka gränserna dock icke äro noga bestämda.

1) **Nordafrika** omfattar Medelhafskusten och den stora öknen **Sahara**. I NV höja sig **Atlas bergen** med många snöbetäckta toppar. Ö om Stora Syrten uppstiger **Barkas högland**, utmärkt genom sina grässlätter och skogbeklädda sluttningar. Här och där finnas betydande sjöar med salthaltigt vatten. **Sáhara**, jordens största öken, sträcker sig från Atlantiska hafvet i V till närheten af Röda hafvet i Ö samt är lika stor som halfva Europa.

Oas i Sáhara.

Mellersta delen upptages mest af höglända klipp- och stenöknar, här och där genomdragna af bärgskedjor. Ö och V delarna utgöras däremot af ofantliga flygsandsfält, där sanden stundom upptornar sig i höga, vågrika dyner likasom på en del kuster. På några ställen, där det finnes tillgång på vatten, ligga grönskande oaser, hvilka bilda likasom öar uti det stora sandhafvet.

I öknen råder en ljudlös tystnad, men om denna blir afbruten, höres ljudet på otroligt långt afstånd. Endast få djur våga sig i öknen, såsom strutsar och antiloper samt djur, som lefva af as, såsom gamar, hyenor och sjakaler. Bäst af alla uthärdar dock kamelen, och med dess tillhjälp kunna karavaner draga genom öknen från oas till oas för att hemta det inre Afrikas alster.

2) **Sudán** („de svartes land“) omfattar mellersta delen af Afrika, S om Sáhara, och består till stor del af högländer, som sänka sig mot den säfbeväxta sjön **Tsad** i det inre landet. I Ö och V är Sudán bärgigt. I Ö reser sig **Abessiniens alpland** med sina snöbetäckta toppar, i midten ligger **Lågsudán** och i V höjer sig **Högsudán** utmed kustlandet.

3) **Sydafrika**, söder om Sudán, består af ofantliga högslätter, omgifna af randberg vid kusterna. Bland dessa märkas den slocknade vulkanen **Kilima-Ndjáro** (6000 m) i Ö samt **Kaplandets bärg** i S. Norr om Kaplandet utbreder sig öknen **Kalahari**. — Det afrikanska fastlandets vulkaner äro nästan helt och hållet utslocknade.

Sjöar och floder. Afrika är i N och S vattenfattigt och lider brist på regn. I mellersta delarna regnar det däremot vissa tider af året, och där finnas därför de största sjöarna, som vanligen äro högt belägna bärgsjöar med sött vatten. De förnämsta äro **Ukeréwe**, (*Viktoria Nyanza*) **Tanganjika** och **Nyassa**. En del sjöar ligger dock i lägderna och saknar aflopp, såsom **Tsad** m. fl. Alla dessa äro betydligt större än Ladoga i Europa.

Floderna äro till en del mycket stora, men besväras af forsar och vattenfall samt äro därför obetydligt segelbara. De viktigaste äro: **Nilen**, en af jordens längsta floder, med utlopp i Medelhafvet. Till Atlanten flyta **Niger**, den vattenrika **Kongo** samt **Oranjesfloden**; till Mosambiks kanalen **Sambesi** („fiskfloden“).

Klimat. Afrika har af alla världsdelar det hetaste klimat. Allra hetast är det i Sudán, där termometern ofta visar öfver 60 grader Cels. Endast i Medelhafstrakterna och i Kaplandet råder ett måttligt varmt klimat. Fuktigheten är mycket ojämn. I Sáhara regnar det icke under årtal, men i somliga bärgstrakter är nederbörden ofantligt stor. På de flesta ställen är dock året deladt i *två årstider*: en torr tid och en regntid. Den fuktiga hettan gör klimatet mångenstädes osundt, isynnerhet för främlingar. Äfven vindarna äro här af stor betydelse för klimatet. Besvärliga äro de brännheta ökenvindarna, såsom samum i Sáhara, medan däremot hafsvindarna äro mycket uppfriskande.

I mellersta Afrika äro hettan och torkan under den torra årstiden så starka, att mindre floder och insjöar mångenstädes uttorka, allt grönt vissnar och gräset på slätterna blir torrt och gult som halm. Då regntiden kommer, utvecklas åter på kort tid den härligaste grönska, men stora sträckor af land sättas då under vatten genom flodernas öfversvämningar. Mygg (moskitos) alstras i sådan mängd, att den blir en verklig landsplåga, luften blir odrägligt kvalmig, och svåra febersjukdomar börja härja, hvilka äro farliga isynnerhet för dem, som äro ovana vid klimatet, såsom européer o. a.

Växtvärlden är mycket olika. I Medelhafstrakterna liknar växtligheten Sydeuropas. Där trifvas hvete, majs, oliver och sydfrukt. På Sáharas oaser växa många sädesslag samt framför allt dadelpalmer. Nildalen är mycket fruktbar och frambringar säd, bomull och sockerrör; i de sydligare delarna är kaffeträdet hemma. I Sudán finnas vidsträckta, med högt gräs beväxta slätter, på hvilka stora boskapshjordar beta, samt i V äfven betydliga skogar. Af trädslag äro många märkvärdiga, såsom jätteträdet baobab och oljepalmen, hvaraf fås palmolja. Till föda odlas här allmänt durra (negerkorn) och jamsrot. Sydafrika har äfven stora grässlätter och skogar med många egendomliga trädslag, och i Kaplandet odlas mycket säd, frukter och vin.

Djurvärlden utgöres i Medelhafstrakterna af samma slags djur som i Sydeuropa, och där öfvervintra många af våra flyttfåglar. I Sáhara lefva endast hyenan, strutsen och antilopen, vid öknens utkanter äfven lejonet

m. fl. djur. Det viktigaste husdjuret är här den enpuckliga kamelen (dromedaren), som är hemma i Asien, men som blifvit hitförd för att begagnas vid ökenfärder. I Nildalen påträffas mycket vad- och simfåglar samt krokodiler, hornormar och giftiga skorpioner. I trakterna söder om Sáhara lefva många slags stora och egenomliga djur, såsom vilda elefanter, flodhästar, noshörningar, bufflar, zebbor, giraffer, många slags apor, bland dem den stora och starka gorillan m. fl. Infödingarne underhålla dessutom nötkreatur, får och getter. Kamelen förekommer icke S om Sáhara, utan där färdas man med oxar.

Befolkningen i Afrika utgöres af *kaukasiska folk* utmed Medelhafskusten och i Sáhara samt af *negerfolk* i mellersta och S delen. De kaukasiska folken utgöras af de gamla egypternes afkomlingar samt af invandrade arabiska folkslag, hvilka slagit sig ned i norra och nord-

Negerby i Sudán.

östra delen af Afrika samt lefva af åkerbruk, fruktodling, boskapsskötsel och handel. De flesta af dessa folk bekänna sig till Muhameds lära; några få äro till

namnet kristna. — Negrerne utgöra en egen menniskoras, som utmärker sig genom en svart eller mörkbrun hudfärg, ulligt hår, platt näsa och tjocka läppar. De lefva af boskapsskötsel samt idka äfven litet jordbruk. Deras bostäder utgöras af bikupformiga hyddor af lera och halm. Kläder bruka de så godt som icke. Några större byggnader eller farkoster ha de icke, ej heller något skriftspråk. De lefva söndrade uti många stammar under höfdingar som ofta äro grymma enväldshärskare. Deras religion består i dyrkande af något naturföremål, såsom ett träd, en sten o. dyl. De kristna folken i Europa ha dock genom sin missionsvärksamhet i Afrika sökt arbeta på negrernes omvändelse till kristendomen. Slafveriet är ännu icke utrotadt i det inre Afrika.

Negrerne sakna icke naturbegåfning, utan ha stor förmåga att lära sig, men af sig själfva komma de ej långt. De äro i mycket såsom barn: de tycka om att styra ut sig med grannlåter, äro häftiga i sina själsrörelser, så att de i glädje hoppa, dansa och sjunga, i sorg åter skrika och tjuta, rifva håret af sig och rulla sig på marken. De råka lätt i vrede och äro då grymma och blodtörstiga. Eljest äro de i allmänhet godsinnade, men i hög grad opålitliga och lögnaktiga samt oförsänkbara tiggare, äfven höfdingarne.

Afrikas inre delar ha länge varit okända för europeerne, emedan det är mycket svårt och äfven farligt att resa där. Först på senare tider har man lyckats tränga djupare in och där göra viktiga upptäckter. Men ännu finnas stora områden, om hvilka man icke vet mycket.

Riken. Afrikas riken kunna lämpligast indelas uti:
A) *Europeiska besittningar och lydländer* samt B) *Inhemska välden*.

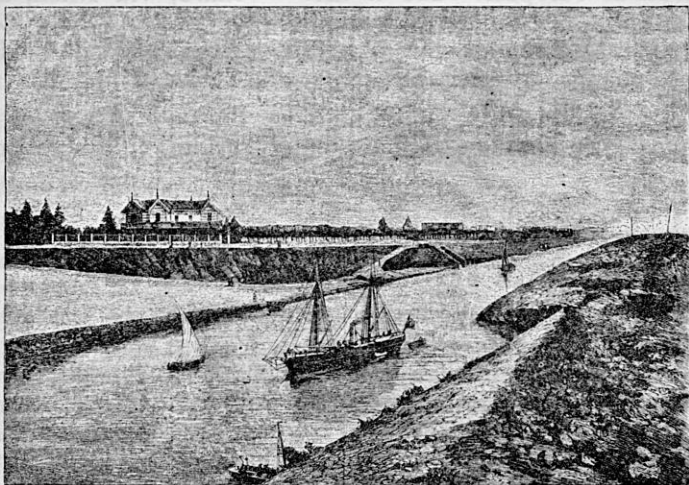
A) Europeiska besittningar och lydländer.

I. Turkiska lydländer,

($1\frac{3}{4}$ milj. \square km. $7\frac{1}{2}$ milj. inb.)

1) **Egypten** (jämte halfön **Sinai**) styres af en *ke-div* (vicekonung), som är skattskyldig under Turkiet. För öfrigt ha engelsmännen på senare tider tagit hand om Egypten, emedan den för handeln med Indien så viktiga *Suez kanalen* går därigenom. Den odlade delen

af Egypten motsvarar ungefär $\frac{1}{13}$ af Finland och har nära 7 milj. inb. (246 inb. på ☐ km.)

Suez kanal.

Egypten är ett mycket fruktbart land. Denna fruktbarhet beror af Nilens öfversvämningar. I följd af de häftiga sommarregnen i det inre Afrika stiger Nilens vatten småningom öfver flodens bräddar. I september står vattnet högst. Då är hela landet förvandladt till en sjö. Endast de högre belägna ställena med sina byar och hus stå upp som öar. Efter någon månad har vattnet åter långsamt dragit sig tillbaka och lemnat efter sig ett tunt lager af gyttja. Denna gör jorden så fruktbar, att folket kan skörda flere gånger om året.

Redan flere årtusenden före Kr. blomstrade åkerbruk, industri, handel och en storartad byggnadskonst i Egypten. Ännu finnas i landet många minnesmärken från denna tid. Bland sådana märkas främst de stora pyramiderna. De äro konungagrafvar, byggda i fyrkant, mycket breda nedtill och smalnande uppåt samt så höga som de högsta kyrktorn. Vidare märkas storartade ruiner af tempel samt hela städer af underjordiska, i bärget uthuggna grafvar, i hvilka förtorkade lik (mumier) ännu finnas bevarade. Många af de-sa byggnader innehålla dessutom allehanda bohag samt en mängd inskrifter med de forna egypternes besynnerliga skriftecken (hieroglyfer), af hvilket allt man på sista tiden fått en ganska noggrann kunskap om de gamla egypternes lif.

Städer. **Alexandria**, vid Medelhafvet. Nordafrikas förnämsta sjöstad, modernt byggd och till stor del bebodd af européer. 230 t. inb. — **Kairo**, vid Nilen, är Egyptens hufvudstad och Afrikas största stad. Säte för kediven. Muhamedansk högskola. Österländskt utseende med många moskéer, basarer och kaffehus. 375 t. inb.

2) **Tripolis** jämte området **Barka** i Ö och oaslandskapet **Fessán** i S lyder under Turkiets egen styrelse.

2. Franska besittningar och skyddsstater.

(En del områden utan gräns. Kanske 2 milj. □ km. Omkr. 15 milj. inb.)

1) **Algeriet** (alsjeriet), vid Medelhafvet midt emot Frankrike. Landet styres af en *generalguvernör*. Utförsel af sydfrukter och halfagräs, som användes till korgmakeriarbeten. — Stad: **Alger**, vid Medelhafvet. Starkt befäst.

2) **Tunesien**, vid Medelhafvet, Ö om Algeriet. Landet står under Frankrikes beskydd samt styres af en skattskyldig furste (bey). — Stad: **Tunis**, vid en vik af Medelhafvet. Betydlig handel. 135 t. inb.

3) **Områden i vestra Afrika**, hvaribland *Senegambien*, i V samt *Franska Sudán*, *Franska Guinea*, *Elfenbenskusten* och *Dahome* på *Öfre Guineas kust* äro de förnämsta. Till dessa områden höra, utom de betydliga kuststräckorna, en mycket stor del af det inre landet.

4) **Franska Kongo området** sträcker sig utmed en del af *Nedre Guineas kust* samt från Kongo floden i S till trakterna vid ekvatorn i N.

5) **Öar i Indiska hafvet**, hvaribland *Reunion* (eller *Bourbon*) m. fl. mindre öar utgöra franska besittningar, medan däremot den stora ön *Madagaskar* endast i yttre hänseende står under Frankrikes beskydd.

3. Brittiska besittningar.

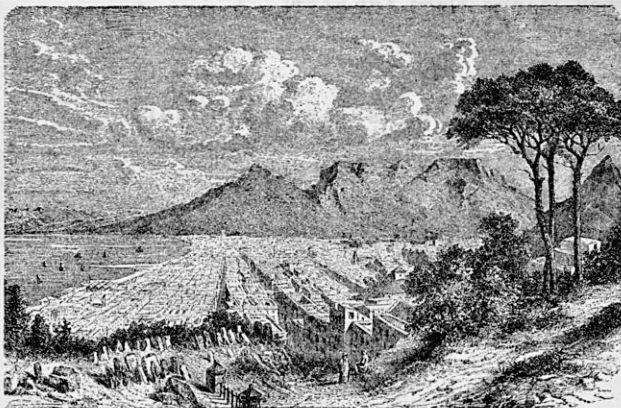
(2 $\frac{3}{4}$ milj. \square km. 6 milj. inb.)

1) **Områden i vestra Afrika**, hvaribland *Sierra Leone*, *Guldkusten* jämte *Aschanti*, *Niger kustområdet* m. fl. sträckor på *Öfre Guineas kust* är de viktigaste.

2) **Brittiska ost-Afrika** jämte skyddsstaten *Uganda* N om den stora sjön *Viktoria Nyanza*. Dessutom *Somali-ladet* vid *Aden viken*.

3) **Kaplandet** i S jämte *Basuto-* och *Betschuaner-*landen nordligare. Dessa områden styras af engelska guvernörer. Kaplandet alstrar mycket hvete, vin och sydfrukter. Fårskötseln är äfven betydlig. I trakten af *Oranje floden* har man funnit mycket *diamanter*.

Kapstaden, på sydkusten, är södra Afrikas viktigaste handelstad. Mycket blandad befolkning. Universtet. 50 t. inb.

Kapstaden.

4) **Brittiska central-Afrika**, från Kaplandet i S till sjöarna *Tanganjika* och *Nyassa* i NO, utgör ett vidsträckt område, som i S upptages af öknen *Kalahari*, i N och Ö af bärgrastrakter.

5) **Öar**, såsom **Mauritius** bland Maskarenerna, **Sansibar** i Indiska hafvet och **S:t Helena** långt ute i Atlanten m. fl.

4. Portugisiska besittningar:

(Öfver 2 milj. □ km. 13 milj. inb.)

1) **Ostafrikanska fristaten** på kustlandet vid Mosambiks kanal.

2) **Angola området** på *Nedre Guineas kust* vid Atlanten, S om Kongo flodens mynning.

3) **Portugisiska Guinea** på Afrikas vestkust.

4) **Öar i Atlanten**, bland hvilka må nämnas *Azorererna*, *Madeira*, *Kapverde öarna* och *S:t Thomé* (i Guineabukten). Dessa öar frambringa mycket socker, vinor och många slags frukter.

5. Spanska besittningar:

(10 t. □ km. 300 t. inb.)

äro några mindre, befästa orter på Afrikas norra kust nära Gibraltar samt de *Kanariska öarna* i Atlanten, kanariefåglarnes hemland.

6. Tyska besittningar:

(2 1/4 milj. □ km. 7 milj. inb.)

1) **Togo och Kamerun områdena** på *Öfre Guineas kust*. Af dessa sträcker sig det stora Kamerun området från Biafra viken i SV till sjön Tsad i N.

2) **Tyska sydväst-Afrika**, från Oranje floden i S till det portugisiska Angola i N.

3) **Tyska ost-Afrika**, mellan sjöarna *Viktoria Nyanza* i N, *Tanganjika* i V, *Nyassa* och floden *Rovuma* i S samt *Indiska hafvet* i Ö.

7. Italienska besittningar:

(Nära 1 1/2 milj. □ km. Omkr. 3 milj. inb.)

De italienska besittningarna i östra Afrika omfatta hela det stora bärglandet *Abessinien* i V samt området därifrån till Röda hafvet i NO och Indiska oceanen i SO. (Med undantag af brittiska Somaliland.)

B) Inhemska völden.

I. Marocko.

(440 t. km. Omkr. 8 milj. inb.)

Landet är beläget i nordvestra delen af Afrika. Det styres af en sultan. I landet råda ofta inre strider och stor osäkerhet. Handel bedrifves något med England och Frankrike. Städer: **Fez**, i det inre af landet. Sultanens residens. Muhamedansk högskola. — **Marocko**, äfven i inre delen. Hufvudstad.

2. Liberia.

(85 t. □ km. 1 à 2 milj inb.)

Landet, som är beläget i V delen af *Öfre Guineas kust*, är en *republik*. Handel bedrifves med England, Belgien och Amerika. Mest utföras palmolja, kokosnötter, kautschuk och elfenben.

3. Kongostaten.

(2 $\frac{1}{4}$ milj. \square km. Omkr. 14 milj. inb.)

Kongostaten, som är belägen i det inre Afrika, på hvardera sidan om ekvatorn, från sjön Tanganjika i Ö till Kongo floden i V, upprättades år 1885 och står under belgiska konungens personliga öfverhöghet. Handel med Belgien, Holland och England. Utförsvarorna utgöras mest af elfenben, kautschuk, kokosnötter och palmolja.

4. Sydafrikanska republiken.

(310 t. \square km. $\frac{1}{2}$ milj. inb.)

Landet, som förr kallats *Transvaal*, är beläget i det inre af sydöstra Afrika. Mest utföras kreatur, ladugårdsprodukter, frukter, strutsfjäder, elfenben och guld.

5. Oranje fristaten.

(130 t. \square km 210 t. inb.)

Landet är beläget i det inre af södra Afrika, mellan Kaplandet i S och Sydafrikanska republiken i N. Mest utföras ladugårdsprodukter, strutsfjäder och diamanter.

6. Madagaskar.

(3 $\frac{1}{2}$ milj. inb.)

Denna ö är betydligt större än Finland och bebos till en stor del af *hovafolket*, som antagit kristendomen. Landet styres för närvarande af en *drottning*, som i yttre hänseende står under *Frankrikes beskydd*. Hufvudstaden **Tananarivo** liknar en vidsträckt by med små hyddor. 100 t. inb.

7. Oberoende negervälden.

De flesta kustländer i Afrika lyda under europeiska riken. Däremot upptages det inre Afrika af en mängd negervälden. De flesta af dessa äro små och till en del ännu ganska litet kända samt af ringa betydelse för oss.

Många negervälden äro befolkade af råa vildar, som styras af enväldshärskande konungar eller höfdingar. Dessa råda vanligen öfver sina undersåtars lif och egendom efter godtycke. Röveri och plundring samt blodiga strider emellan olika stammar äro ännu mycket vanliga öfverallt i Afrika.

Städer: **Timbuktu**, vid Niger, är en viktig karavanstation. — **Kartum**, vid Nilen. Handelsstad.

De afrikanska städerna äro mycket egendomliga genom sina tärningsformiga envånings hus med platta tak. Gatorna äro vanligen trånga och smutsiga samt befolkningen mycket blandad.

AMERIKA.

(40 milj. □ km. 4 ggr Europa. 110 milj. inb.)

Läge. Amerika omgifves på alla sidor af världshaf: i N af *Norra ishafvet* i Ö af *Atlanten*, i V af *Stora oceanen*. Längst i NV närmar denna världsdel sig till Asien, men är därifrån åtskild genom *Berings sund*. Världsdelens utgöres af tvenne hufvuddelar, **Nordamerika** och **Sydamerika**, hvilka sammanhånga med hvarandra genom **Mellanamerika** med det smala **Panamá näset**.

Amerika, som ligger långt borta från Europa, blef känt af européerna år 1492 genom Kristofer Kolumbus, som då seglade från Spanien vesterut för att komma till Indien. Han anlände till de öar, som ligga mellan Nord- och Sydamerika och trodde sig ha funnit Indien. Däraf fingo dessa öar namnet *Vestindien*. Sedermera fann man, att det var en alldeles ny världsdel, som blifvit upptäckt och kallade den „Nya världen“. Likväl torde nordbor redan många århundraden därförinnan öfver Island och Grönland hittat till Amerika, men denna väg hade därefter råkat helt och hållet i glömska. Namnet „Amerika“ har denna världsdel fått efter *Amerigo Vespucci*, som utgaf den första resebeskrifningen öfver Nya världen.

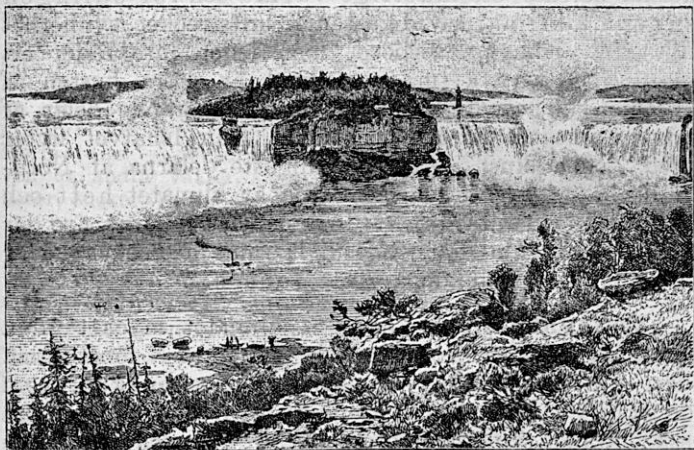
I. Nordamerika.

Kusterna äro betydligt sönderdelade. Från Norra ishafvet intränger **Hudsons** (hadds'ns) **vik**, och utanför N kusten ligga de **Arktiska öarna**, af hvilka **Grönland** är den största. Det skiljes från de öfriga öarna af **Baffins vik** och **Davis** (dävis) **sund**. Mellan Hudsons vik och Atlanten utskjuter den stora halfön **Labradór**. Ö om denna ligger ön **New Foundland** (njuföndländ). I SO intränger **Mexiko viken**, åtskild från Atlanten genom den flacka halfön **Florida**. Mellan Mexiko viken och **Karibiska hafvet** i SO utsträcker sig halfön **Yukatán** (jukatán). N och Ö om Karibiska hafvet ligga de **Vest-indiska öarna**, hvilka utgöras af tre grupper: 1) **Stora Antillerna**: *Kuba, Haiti, Portoriko* och *Jamaika*; 2) **Små Antillerna** och 3) **Bahama** (bahäma) **öarna**. På vestkusten bildar Stora oceanen den **Kaliforniska viken**, ytter om hvilken den långsmala och bärgiga halfön **Kalifornien** sträcker sig. Längre norrut är kusten mera sönderdelad och har en mängd mindre vikar, uddar och öar. Annu längre i NV ligger halfön **Alaska**. Därifrån åt V märkes en rad af öar, kallade **Aleuterna**, hvilka i S begränsa **Berings haf**.

Ytbildning. V delen af Nordamerika upptages af högländer, kallade **Kordillererna** (kårdiljäreerna). Dessa utgöras hufvudsakligen af tvenne väldiga bärgskedjor, **Hafsalperna** i V och **Klippbärgen** i Ö, hvilka båda löpa jämnslides från NV till SO. Mellan båda bärgskedjorna utbreda sig vidsträckta ökenartade högslätter. Hafsalperna ha mångenstädes värksamma vulkaner, och på vissa ställen, såsom i Kalifornien, äro de rika på guld, silfver, koppar och kvicksilfver. Klippbärgen utvidga sig betydligt inåt landet samt äro rika på skog. — I Ö märkas **Alleghany** (alligäni) **bärgen**, hvilka äro lägre än Klippbärgen samt rika på järn, stenkol och petroleum. Mellersta delen af Nordamerika upptages af skogbeklädda höjder, kallade **Svarta kullarna**, hvilka

dela det inre låglandet i tvenne afdelningar: **Arktiska låglandet** i N och **Mississippislätten** i S.

Sjöar och floder. Nordamerika har många stora sjöar och floder. De förnämsta äro: **Mackenzie** (mackénsi), som upprinner på Klippbärgen samt afleder vattnet från flere stora insjöar. Den utflyter i Norra ishafvet. De stora sötvattenssjöarna **Öfre sjön, Michigan, Huron, Erie** och **Ontario** bilda tillsammans den största sötvattenssamling på jorden, motsvarande ungefär $\frac{2}{3}$ af Finlands yta. Mellan Erie och Ontario bildas det namnkunniga vattenfallet **Niagara**, som är nära $1\frac{1}{2}$ km bredt

Niagara.

och 50 m högt. Dessa sjöars aflopp sker genom den breda **S:t Lawrence** (sänt lårens) **floden**, som utmynnar i en vik med samma namn. Till Mexiko viken flyter **Mississippi**, som upptager flere stora bifloder, bland hvilka **Missouri** (missúri) från V är den förnämsta. Missouri och Mississippi bilda tillsammans jordens längsta flod (6,500 km). **Rio Grande**, som äfven utmynnar i Mexiko viken, är af Donaus längd. Till vestkusten utflyta också många floder, af hvilka de förnämsta äro **Rio Kolorado** till Kaliforniska viken och **Kolumbia** till Stilla hafvet.

Högländet i V har många saltsjöar utan aflopp. Af dessa är **Stora Saltsjön** den betydligaste.

Klimatet i Nordamerika är mycket olika, emedan utsträckningen från N till S är stor. På de Arktiska öarna äfvensom på fastlandet i N är klimatet ytterst kallt. I de allra nordligaste trakterna, såsom på Grönland m. fl. ställen, äro de inre delarna helt och hållet täckta af väldig inlandsis, som småningom glider ned i hafvet och bildar stora isbärg. I allmänhet är vintern i de nordliga trakterna lång och mörk, sommarn däremot kort, men ljus. — I mellersta och södra delen af Nordamerika härskar ett måttligt varmt och för odlingen gynnsamt klimat. Vid kusten är luftstreckets isynnerhet mildt med riklig nederbörd, men i det inre råder ett strängt fastlandsklimat. Likväl är östra kusten af Nordamerika betydligt kallare än motsvarande delar af Europa, emedan en kall hafsström från Ishafvet flyter utmed denna kust. — I de sydligaste delarna af Nordamerika och på Vestindiska öarna är klimatet hett och där råda bestämda regntider. Kuststräckorna äro där mångenstädes sumpiga och osunda samt hemsökas därför ofta af en farlig sjukdom, gula febern.

Växtvärlden är likasom klimatet mycket olika i särskilda delar af Nordamerika. Längst i N förekomma endast mossor och lafvar samt mindre buskar, utom i de trakter, där marken ständigt är frusen. Söder om dessa områden vidtaga stora barrskogar och ännu sydligare löfskog, dock mest i bärgstrakterna. V om Mississippi finnas mycket stora grässtepper, här kallade prärier. Där beta stora hjordar af kreatur. Ö om Mississippi utbreda sig bördiga slätter. Där odlas många sädesslag, dock mest hvete, majs och ris samt dessutom tobak, bomull och sockerrör. I Mellanamerika samt på de Vestindiska öarna trifvas utom förenämnda växter äfven kaffe-, kakao- och mahogniträd samt stora, trädartade kaktus- och aloëväxter m. fl. I de vestliga bärgstrakterna växa många slags barrträd och bland dem jordens högsta växt, mammutträdet, som blir 100 m högt.

Sockerröret, som numera odlas nästan öfverallt i de varma länderna, men isynnerhet i Vestindien, är ett gräs af 4 á 6 meters höjd. Det är mycket sockerhaltigt och närande samt utgör i Vestindien negrernes förnämsta föda. Vid sockerberedning utpressas den söta saften ur stjälkarna vid särskilda kvarnvärk. Där läggas rören mellan tunga järnvalsar. Dessa pressa ut saften, som rinner ned i stora kärl. I dessa klaras saften genom tillsats af kalk. Sedan saften klarat, kokas den hastigt upp och får därpå rinna i träkärl för att svalna. Därefter ledes hela massan i kärl, som äro genomborrade med små hål, genom hvilka en del sipprar ut. Det, som stannar kvar, är råsocker; det, som rinner bort, kallas melass. — Socker får man äfven af andra växter, såsom hvitbetor, sockerlönner m. fl.

Sockerrör.

Bomull är den hvita ull eller det hvita fjun, som finnes kring bomullsväxternas frön. Bomullskördas vanligen två gånger om året. Efter skörden rensas den med maskiner; fröna fränskiljas och användas till föda åt kreatur eller till gödningsämne. De långa fröhåren sammanpressas hårdt till stora, med järnband omslagna balar för att försändas till fabrikerna och där förvandlas till garn och väfnader.

Kvist af bomullsväxt (a) med frukt (b, c) samt frön med bomullshår (d).

Djurvärlden. I de nordligaste trakterna förekomma af landtdjur isbjörnen och vildrenen. Såsom husdjur begagnas där hundar. I Ishafvet och dess vikar vimlar det af hvalar, hvalrossar, själar och sjöfågel, och vid New Foundlands kuster finnes riklig tillgång på sill och torsk samt ostron. I de stora skogarna lefva bäfvern, grå björnen, tvättbjörnen, lodjuret m. fl. Längre söderut på prärierna uppehålla sig bisonoxen och den ytterst farliga skallerormen. Allmänt fruktade rofdjur äro puman eller amerikanska lejonet och jaguaren, som liknar tigern, men är mindre. Fågelvärlden är synnerligen rik och mångskiftande i Nordamerika. I Mississippi uppehåller sig krokodilen, här kallad alligator, jämte många andra djur. Husdjuren utgöras af hästen, hornboskapen, svinet, kalkonen m. fl.

Befolkning. Nordamerikas ursprungliga inbyggare äro *eskimåerne* i N och *indianerne* i mellersta och inre delarna. Invandrade folk finnas många, såsom *européer* och *kineser* äfvensom *negrer*, hvilka blifvit hithemtade som slafvar, men nu äro fria. Amerika har äfven mycket folk af *blandade raser*. Folktätheten är olika: Ö och S delarna äro tätast befolkade, N och V däremot ytterst glest.

Eskimåerne äro ett småväxt, snuskigt folk med mörk hy och små, plirande ögon. De kläda sig i skinnkläder, män och kvinnor lika, samt bo om vintern i små, låga torfkojor, om sommaren i tält af själskinn. Deras förnämsta näringar äro själfångst och fiske. Något åkerbruk bedrifva de icke och underhålla ej några andra djur än hundar. På hafvet röra de sig med stor skicklighet uti sina själskinnsbåtar, kallade kajaker, hvilka ros med en enda tvåbladig åra. Till lands färdas de i slädar, dragna af hundar. Deras förnämsta föda utgöres af kött och fisk. Af själspacket få de tran till sina lampor, af skinnen kläder, af senorna rep o. s. v. De grönländska eskimåerne äro kristna och ha äfven någon bildning.

Indianerne äro ett välväxt och raskt folk med nästan kopparröd hudfärg. En stor del indianer har redan blifvit civiliserad och lefver nu likasom de civiliserade folken och ibland dem endast ett fåtal är numera vildt. De vilda indianerne lefva hufvudsakligast af jakt och bo i kojor af trädgrenar och gräs. Deras förnämsta tillhåll är i de inre, stora skogarna, som äro rika på villebråd. Allt hemarbete utföres af kvinnorna; männen sysselsätta sig blott med jakt och krig samt äro skickliga att skjuta med båge och pilar. De äro tappra och gästfria, men äfven illistiga och

grymma. Af slagna fiender skära de hufvudsvålen, skalpen, och fästa den vid sitt bälte som ett segertecken. Fordom voro de vilda indianerne mycket talrikare än nu, men de ha för sina illbragder, hvarmed de förföljde de inflyttade folken, af dessa blifvit allt mera undanträngda till de inre delarna och delvis äfven utrotade. Indianerne ha en utomordentligt god syn- och hörselförmåga samt tro på ett högsta väsen, som de kalla „den store anden“.

I en trakt på Mexikos högslätt har man funnit stora och märkvärdiga ruiner af forntida tempel och palats. De utvisa, att där i tiden bott ett folk med högre odling, än man eljest funnit bland Nordamerikas ursprungliga inbyggare. Men detta folk, *astekerne*, har länge sedan utdött eller blandats med andra folk.

Stater och kolonier. Större delen af Nordamerika upptages af själfständiga fristater. Norra delen samt de flesta Vestindiska öar äro ännu europeiska besittningar.

1. Grönland.

(5 å 6 ggr Finland; 10 t. inb.)

Största delen af landet är betäckt med snö och is (inlandsisen). Likväl ligger sydspetsen af Grönland ungefär lika långt från nordpolen som Helsingfors. Inbyggarna utgöras af *eskimåer* och ett fåtal *danskar*. Landets förnämsta handelsvaror äro ejderdun, själskinn och tran. Grönland tillhör Danmark.

2. Brittiska Nordamerika.

(Något mindre än Europa; 6 1/2 milj. inb.)

Landet omfattar norra delen af Nordamerika, utom halfön Alaska. Dessutom hör hit en mängd öar. Brittiska Nordamerika indelas i tre områden, hvilka styras af guvernörer.

1) **Kanada** (8 3/4 milj. \square km och nära 5 milj. inb.) utgöres af flere provinser, hvilka tillsammans bilda ett *statsförbund* med egen styrelse, eget parlament och egen krigshär. Till namnet lyder Kanada likväl ännu

under det brittiska väldet. Inbyggarna utgöras af *engelsmän, fransmän, indianer* och *eskimåer*. Bärnen äro rika på metaller och stenkol. Järnvägar finnas 24000 *km*. *Akerbruk* kan bedrivas endast i södra delen af landet. De förnämsta utförsvarorna äro: pelsvärk, skogsprodukter och säd. Den viktigaste staden är **Montreal** (måntriål) vid S:t Lawrence floden. Stor handel med trävaror och säd. Järnvägar till Atlanten och Stilla hafvet. Universitet. 200 t. inb.

2) **New Foundland**. På de vidsträckta bankarna vid kusten bedrifves storartadt torskfiske.

3) **Bermudas öarna** frambringa sydfrukt samt utgöra förvisningsort för förbrytare.

3. Förenta staterna.

($\frac{9}{10}$ af Europa. Omkr. 68 milj. inb.)

Förenta staterna omfatta hela mellersta delen af Nordamerika äfvensom halfön **Alaska** i NV jämte ögruppen **Aleuterna**. Inbyggarna utgöras mest af hvita, d. v. s. invandrade européer och deras afkomlingar. Dessutom finnes äfven en talrik färgad befolkning, bestående af *negrer, mulatter* *), *indianer* och *kineser*. De infödde amerikanarne, som kallas „yankeer“, äro mycket arbetsamma och ihärdiga. — Näringarna äro *åkerbruk, boskapskötsel, bärnsbruk, industri* och *handel*, hvilka bedrifvas med omsorg och ihärdighet. Samfärdseln befordras af 280,000 *km* järnvägar, bland hvilka må nämnas flere „pacifikbanor“, som gå tvärs öfver landet från Ö till V. Dessutom idkas en betydlig flodfart på Mississippi och dess bifloder, hvilka genom kanaler stå i förbindelse med de stora sjöarna och med andra floder. *Mynt*: 1 dollar (å 100 cents) = *Imf.* 5: 30.

Religionen är fri: alla trosbekännare ha lika rättigheter. Församlingarna tillsätta själfva sina prester. De

*) *Mulatter* äro afkomlingar af en neger och en „hvit“.

protestantiska lärorna ha de flesta anhängare; katoliker finnas äfven till betydligt antal. Folkupplysningen är allmän och för den högre bildningen finnes en mängd skolor och flere universitet.

Förenade staterna utgöra ett *statsförbund* af 46 själfständiga stater, hvilka styras af *guvernörer*, äfvensom af 3 områden (territorier), hvilka lyda under förbundsregeringen, hvilken handhafves af en på 4 år vald president. Riksförsamlingen, kongressen, är delad i två kamrar. Krigshären är obetydlig, men flottan är anseelig.

Städerna äro regelbundet byggda och tillväxa snabbt. 3 städer ha mera än 1 milj. och 28 städer mera än 100 t. inb. hvarje. De förnämsta äro följande:

Boston (båstn), vid Atlanten. Handels- och fabriksstad. Utmärkta läroanstalter. 450 t. inb. — **New York** (nju-järk), vid mynningen af Hudson floden. Ofantlig handel. 10,000 fabriker. Amerikas största stad. Vimlet på gatorna liknar det i London. 1 $\frac{1}{2}$ milj. inb. Staden är genom en storartad hängbro förenad med den på andra stranden liggande stora staden **Brooklyn** (brúklin), som har 800 t. inb. — **Filadelfia**, sydvest om New York. Stor fabriksstad. Stora boktryckerier. 1 milj. inb. — **Washington** (oåsjingt'n), sydvest om Filadelfia. Hufvudstad. Säte för presidenten och kongressen. — **New Orleans** (nju-år-lins), vid Mississippis delta. Stor bomullsutförsel. Osundt läge. Hemsökes ofta af „gula febern“. 250 t. inb. — **Chikago** (tjikago), vid Michigan. Mycket stor utförsel af säd och boskapsprodukter. Knutpunkt för 14 järnvägslinjer. 1 milj. inb. — **San Francisco**, vid Stilla hafvet. Viktig handelsstad. Ändpunkt för den äldsta pacifikbanan. Ångbåtsfart på Kina, Japan och Australien. 300 t. inb.

4. Mexiko.

(5 ggr Finland; 12 milj. inb; 6 på □ km.)

Gränser: se kartan! Kusterna äro delvis sumpiga och osunda. I det inre af landet utbreda sig väldiga högsätter. Inbyggarne utgöras af *indianer*, spanska *kreo-*

ler m. fl. folk. Landet har i forna tider lydt under Spanien, men är numera en *förbundsrepublik* om 27 stater och några territorier. Inre oroligheter ha mycket hindrat utvecklingen i landet. Tillståndet är därför icke godt, ehuru naturen är rik och lemnar silfver och guld samt kaffe till utförsel.

Staden **Mexiko**, på en högslätt i det inre af landet, är hufvudstad och har ett universitet. Många kyrkor. 330 t. inb. — Nära intill finnas storartade ruiner från astekernes tid.

5. Mellanamerikas fristater.

(Något större än Finland; $3\frac{1}{2}$ milj. inb; 7 på □ km.)

Mellanamerikas fristater utgöras af de 5 riken: **Guatemala**, **San Salvador**, **Honduras**, **Nikaragua** och **Kosta Rika**, hvilka äro belägna mellan halfön Yukatan och Panamá näset. Marken är högländ och har många vulkaner. Klimatet är hett och osundt. Naturen är rik, men inbyggarna, som utgöras af indianer och andra folk, sakna företagsamhet. Näringarna äro därför föga utvecklade. Några betydligare städer finnas icke.

6. Vestindien.

($\frac{2}{3}$ af Finland. $4\frac{1}{2}$ milj. inb; 20 på □ km.)

Vestindien, som omfattar de Stora och Små Antillerna samt Bahama öarna, är till största delen befolkadt af *negrer* och *mulatter*, hvilka nästan alla äro kristna. „*Hvita*“ finnas likväl på några ställen, ehuru deras antal icke är betydligt. Öarnas förnämsta utförsvaror äro socker, kaffe, bomull och tobak.

Stater och besittningar. Ön *Haiti* omfattar tvenne fristater: 1) **Haiti**, på V sidan af ön, med franska talande *negrer*, samt 2) **San Domingo**, på () sidan, med spanska talande *mulatter*. Inbyggarna i dessa stater äro

lata och håglösa, hvarför odlingen och välståndet gått mycket tillbaka. Alla de öfriga öarna tillhöra europeiska riket: *Kuba* och *Portoriko* egas af Spanien. På den förre af dessa öar finnes staden **Havana**, som har berömda cigarrfabriker samt 200 t. inb. *Jamaika* och *Bahama öarna* m. fl. äro Brittiska besittningar. De *Små Antilerna* ha fransmännen, holländarne och danskarne delat sig emellan.

2. Sydamerika.

Kusterna äro i allmänhet föga inskurna och bilda endast få vikar, af hvilka **Panamá viken** från Stilla hafvet och **Marakaibo viken** från Karibiska hafvet äro de förnämsta. Mot S afsmalnar Sydamerika betydligt. De viktigaste öarna äro **Eldslandet** i S, åtskildt från fastlandet genom **Magelhåns** (mageljångs) **sund**, **Falklands** (fåkländs) **öarna** i SO, **Patagoniens skärgård** i SV och **Galápagos öarna** i V.

Ytbildning. Längs hela V kusten löper en mycket malmrik bärgskedja, hvilken utgör en fortsättning af Nordamerikas Kordillerer, här kallade **Anderna**. Denna bärgskedja stupar brant mot Stilla hafvet, men sänker sig i jämnare afsatser mot lågländerna i Ö. På Anderna finnas många högslätter samt flere rykande vulkaner, hvilka uppnå en betydlig höjd (6,000 m och däröfver). Jordbäfningar inträffa också stundom i dessa trakter. Af metaller förekomma här isynnerhet silfver och koppar. Ö delen af Sydamerika upptages till största delen af **Brasiliens** och **Guayanas** (guajana) **högländer**. Dessa ha i det inre stora skogar och gräsrika savanner samt begränsas i SO af betydliga randbärg. Brasiliens bärg äro rika på diamanter och guld. — Mellan dessa högslätter samt Anderna i V utbreder sig ett ofantligt lågland, som på några ställen når fram till Atlanten.

Sjöar och floder. På Andernas höjder finnes en mängd alpsjöar, af hvilka många sakna aflopp samt flere ha salt vatten. De förnämsta floderna flyta till

Atlanten. De äro följande: **Orinoko** i N; **Amazon**, „strömmarnas konung“, som är öfver 5,000 km lång och har många bifloder af Rhens och Donaus storlek; **Rio de la Plata**, som är en bred utloppsarm för de tre floderna: **Paraguay**, **Paraná** och **Uruguay** (uruguaj), hvilka upp rinna på Brasiliens högland.

Klimat. Norra och mellersta delen af Sydamerika ligger inom jordens heta luftkrets. *Lågländerna* äro isynnerhet heta samt fuktiga och osunda. *Högländerna* ha däremot ett behagligt och mildt klimat, som kan förliknas vid en ständig vår. De äro därför på några ställen väl odlade och ha äfven åtskilliga folkrika städer. *Stillahafskusten* är i mellersta delen regnfattig och ökenartad, men i N och S har den stark nederbörd och där är landet betäckt med ansenliga skogar.

Växtvärld. Växtligheten på de stora lågländerna är i följd af det varma och fuktiga klimatet samt den feta jordmånen yppigare än i de flesta andra trakter. Slätterna vid Orinoko, hvilka kallas **Llanos** (ljanos), äro jämna och trädlösa. Under regntiden bilda de ett böljande gräshaf, där tusentals vilda kreatur beta, men under den torra årstiden likna dessa slätter en ödslig och förbränd öken. — **Selvas** kallas de ofantliga skogstrakterna kring Amazon. Där finnas urskogar, som äro så stora och yppiga, att man ingenstädes finner deras like. — **Pampas** äro vidsträckta grässlätter vid La Plata. De äro beväxta med manshögt gräs och utgöra tillhåll för stora boskapshjordar. — *Stepperna* i S ha stenig jordmån och äro sparsamt beväxta med steppörter.

Odlingen bedrifves förnämligast på högslätterna, mindre i låglandet. De förnämsta odlade växterna äro bananen, kakaoträdet, vaniljväxten, batater, ett slags sötaktig rotfrukt, äfvensom jamsrot, sockerrör, bomull och tobak, hvilken sistnämnda är inhemsk här. I Brasilien odlas mycket kaffe. Potäterna ha sitt ursprungliga hemland på V sidan af Anderna. De flesta europeiska sädesslag odlas äfven allmänt i Sydamerika.

Urskogarna äro så tätt beväxta med många olika slags träd och jättestora slingerväxter, att man för att komma fram där, må-

ste hugga sig väg med yxa. Växterna bibehålla där sina blad hela året om och dessa utestänga helt och hållet solstrålarna. Därför råder i urskogen aldrig ljus dag, utan endast skymning eller mör-

Urskog.

ker. I dessa skogar vimlar det af tusentals brokiga fåglar, olika slags apor, ormar och andra djur, hvilka under den tryckande het-tan om dagen vanligen förhålla sig tysta och stilla, men morgon och afton samt nattetid åstadkomma ett oljud, som är i hög grad obehagligt att höra.

Djurvärlden i Sydamerika är rik på många olika slags djur, men dessa äro vanligen mindre och svagare än Gamla världens. Puman liknar lejonet, jaguaren tigern, tapiren flodhästen, laman kamelen, men de äro alla mindre. Här finnas äfven många slags trögddjur, såsom sengångaren, bältan, myrsloken m. fl. Af fåglar har Sydamerika stor rikedom. Bland dessa är den stora kondoren, de små, glänsande kolibrierna, de brokiga papegojorna och den snabba amerikanska strutsen de allmännaste. Talrika äro äfven kräldjuren. De utgö-ras af alligatorer, krokodiler, ödlor och många slags ormar. Vidare finnas här sköldpaddor, skorpioner, fjärilar m. m. *Husdjuren* utgöres af laman samt euro-

peiska nötkreatur, hästar, får och andra djur, hvilka här trifvas väl.

Folk och stater. Sydamerika är glest befolkadt, ehuru det af naturen är rikt begåfvadt. Omkring hälften af inbyggarna utgöres af världsdelens ursprungliga infödingar *indianerne*. De öfriga äro invandrade *europeer* samt *negrer* och *blandfolk*. Dessa inbyggare äro fördelade på 10 själfständiga stater och ett europeiskt koloni-område.

A) Själfständiga stater:

1. **Venezuela.**

(Omr. 3 ggr Finland. $3\frac{1}{2}$ milj. inb.).

Landet, beläget kring Orinoko, utgör en *förbundsrepublik* om 9 mindre stater. Republiken styres af en president. Endast en obetydlig del af landet är odlad. De förnämsta produkterna äro: kaffe, kakao, guld och hudar. — Städer: **Karåkäs**, i en fjälldal, hufvudstad, 75 t. inb. — Från hamnstaden **La Guayra** (guajra) utföres mycket kaffe.

2. **Kolumbia.**

(Nära 4 ggr Finland. $3\frac{1}{2}$ milj. inb.)

Kolumbia, som ligger V och SV om Venezuela, är en *republik*. Höglätternas dalar äro fruktbara och frambringa samma slags alster som Venezuela samt kinabark och kautschuk (ett slags trädgåda). Bergen innehålla guld och ädla stenar. — Städer: **Bogotá**, på en höglätt i Anderna. Hufvudstad 96 t. inb. — **Panamá**, på det liknämnda näset vid Stilla hafvet. Härifrån går järnväg öfver näset till Karibiska kusten.

3. **Ekuador.**

($\frac{3}{4}$ af Finland. $1\frac{1}{4}$ milj. inb.)

Ekuador, S om Kolumbia, är en *republik*. Alstrar samma slags produkter som de förenämnda länderna. —

Hufvudstad: **Kuito** (kito), på en högslätt nära 3,000 *m* öfver hafvet. 80 t. inb.

4. Peru.

(3 ggr Finland. Omkr. 3 milj. inb.)

Peru, som ligger S om Ekuador, är en *republik*. Landets förnämsta produkter utgöras af guld, silfver, koppar och guano (ett gödningsämne af fågelspillning). — Hufvudstad: **Lima**, på kusten af Stilla hafvet. Sydamerikas äldsta universitet. 105 t. inb.

5. Bolivia.

(Nära 5 ggr Finland. 2 milj. inb.)

Bolivia, i det inre landet, Ö om Peru, är en *republik*. Landet är rikt på ädla metaller och koppar. Dalarna och lågländerna äro yppigt fruktbara, men landets produkter kunna endast med svårighet bringas till kusterna för att utskeppas. — Hufvudstad: **La Paz**, på högslätten, 3,700 *m* öfver hafvet. 55 t. inb. — I närheten finnas märkliga lemningar af forntida byggnadsvärk.

6. Chile *),

(2 ggr Finland. 3 milj. inb.)

Chile, ett mycket långt, men smalt kustland vid Stilla hafvet, är den bäst ordnade *republik* i Sydamerika. Upplýsningen står här högre än i de andra staterna. De förnämsta utförsvarorna äro salpeter, spannmål och metaller. Städer: **Santiago**, på en högslätt. Hufvudstad. Universitet. 190 t. inb. — **Valparaiso**, vid Stilla hafvet. Handelsstad. Ångbåtsförbindelse med Liverpool och Hamburg. 105 t. inb.

*) Läses *tjile*.

7. Argentina.

(7 ggr Finland. 4 $\frac{1}{4}$ milj. inb.)

Argentina omfattar SÖ delen af Sydamerika utmed Atlanten samt vidsträckta områden i det inre. Landet utgör en *förbundsrepublik*. De viktigaste utförsvarorna äro spannmål och boskapsprodukter. — Hufvudstad: **Buénos Aires**, S om La Plata viken. Sydamerikas största stad. Stor handel. Många järnvägar till det inre. Ångbåtsförbindelse med Europa. 600 t. inb.

8. Uruguay.

($\frac{1}{2}$ af Finland. 750 t. inb.)

Uruguay, N om La Plata viken, är en *republik*. Utförsel af boskapsprodukter. — Hufvudstad: **Montevideo**, vid La Plata. Liflig handel med boskapsprodukter. 175 t. inb.

9. Paraguay.

($\frac{2}{3}$ af Finland. 330 t. inb.)

Paraguay ligger i det inre landet, NO om Argentina. *Republik*. Alstrar tobak och boskapsprodukter. — Hufvudstad: **Asuncion**, vid Paraguay, 25 t. inb.

10. Brasilien.

(23 ggr Finland. 14 milj. inb.)

Brasilien omfattar hela Ö delen af Sydamerika och upptager nära hälften af denna världsdel. Riket utgör en *republik* om 20 mindre stater. Här odlas framför allt kaffe, men äfven socker, bomull, tobak och majs. Landet är dessutom rikt på guld och diamanter. Från de stora skogarna erhålles kinabark, kautschuk, färgämnet bresilja och många dyrbara trädslag. — Städer: **Rio de Janeiro** (sjanéjrå), vid Atlanten. Hufvudstad. Vackert, men osundt läge. Stor handel och utförsel af kaffe. 425 t. inb. — **Bahia** och **Pernambuko**, hvardera vid Atlanten. Betydande handelsstäder med omkring 200 t. inb. hvardera.

B) Europeiska kolonier:

Guayana.

($\frac{3}{4}$ af Finland. 300 t. inb.)

Guayana, på N kusten vid Atlanten, är deladt mellan *England*, *Frankrike* och *Holland*. Odlingen har efter slafveriets upphäfvande råkat i förfall. Landets förnämsta alster utgöres af kryddor.

AUSTRALIEN.

($8\frac{1}{4}$ milj. \square km. Något mindre än Europa. $4\frac{1}{2}$ milj. inb.)

Australien är beläget SO om Asien mellan *Indiska hafvet* i V och *Stora oceanen* i Ö samt är den minsta af alla världsdelar. Till denna världsdel plägar äfven räknas den stora mängd af öar och ögrupper, som ligga spridda i Stora oceanen. Världsdelen kan därför indelas i tvenne hufvuddelar:

I. Nya Holland.

Natur. Kusten är endast obetydligt sönderdelad. I N intränger **Karpentaria viken**. Ö om denna utskjuter halfön **York**, hvilken genom **Torres sund** är skild från **Nya Guinea**. I S utbreder sig den **Stora Australbukten**, och genom **Bass sund** åtskiljes fastlandet från ön **Tasmanien**. Det inre af fastlandet upptages af vidsträckta öknar och stepper. De viktigaste bärgskedjorna äro **Australalperna** i SO. I bärgen påträffas mycket guld och stenkol m. m. — *Nya Guinea* har sumpiga och osunda kuster, men är i det inre uppfyllt af betydliga bärg samt urskogar. — *Nya Holland* lider starkt af vattenbrist. Under regntiden svälla floder och sjöar ut och många ställen öfversvämmas då af vattnet, men

under den torra årstiden torka mindre sjöar och åar bort. Fastlandets viktigaste floder äro **Murray** (mörre) och dess biflod **Darling**. — Klimatet är i N och i det inre landet särdeles hett. Där råda endast två årstider: en regntid och en torr tid. På Ö och S kusten uppfriskas luften af ständiga hafsvindar från SO. — Växtvärlden är mycket egendomlig. Stepperna upptagas på långa sträckor af nästan ogenomträngliga busksnår eller af det torra, taggiga piggsvinsgräset. Äfven träden äro egendomliga, såsom det låga grästrädet och det jättestora gummiträdet, hvilket påstås motvärka febersjukdomar. Trädens blad äro merendels små och styfva samt ställda på kant för att bättre skyddas mot de brännande solstrålarna. Här och där vid kusterna finnas äfven stora grässlätter, på hvilka isynnerhet får underhållas. De odlade växterna utgöras förnämligast af hvete, sydfrukter, sockerrör och bomull. — Djurvärlden är ännu egendomligare än växtvärlden. Särdeles utmärkande äro pungdjuren, som bära sina ungar i hudveck under buken, såsom kängurun, samt näbbdjuren, hvilka äro däggdjur med breda, hornartade näbbar. Af fåglar finnas många slag, såsom kasuarer, papegojor, svarta svanar, praktfulla paradisfåglar m. fl.

Befolkningen utgöres till en del af världsdelens ur-inbyggare *australnegrerne*, hvilka ha en mycket mörk hudfärg, äro magra och spensliga med smala armar och ben samt stå lägst af alla folk i odling. De lefva i hålor och kojor af trädgrenar, gå nästan nakna och lifnära sig med fisk, frukter, ödlor, maskar, ormar o. dyl. samt tycka också mycket om menniskokött. Bland deras ofullkomliga redskap märkes bumerangen, ett krokigt kastträd, som kastas efter villebråd och då kretsar i luften samt slutligen nedfaller i den kastandes närhet. Den allra största delen af befolkningen utgöres likväl af invandrade europeer, mest *engelsmän*, som tagit hela fastlandet i besittning. De ha slagit sig ned förnämligast i SÖ delarna, där jorden är fruktbarast och klimatet behagligast. De lefva hufvudsakligast genom boskapskötsel och åkerbruk samt grufdrift. Handeln

befordras genom regelbunden ångbåtsförbindelse med Europa, Indien och Amerika. För förvaltningen är Nya Holland indeladt i särskilda koloni-områden, hvilka styras af guvernörer, utsedda af Brittiska regeringen.

Städer. Nya Hollands viktigaste städer äro: **Sidney** (siddni), på Ö kusten. Australiens förnämsta handelsstad. Härifrån gå flere järnvägar till det inre af landet. Universitet. 380 t. inb. — **Melbourne** (mellbörn), vid en hafsvik på S kusten. Australiens största stad. Modernt bygdt. Stora fabriker. Betydlig handel. Universitet. 490 t. inb. — **Adelaide** (adeläd), vid en hafsvik på S kusten. Härifrån går en telegrafledning öfver fastlandet till Ostindien och Europa. 130 t. inb.

2. Polynesien

omfattar de öar och ögrupper, som ligga spridda öfver en stor del af Stilla hafvet. Af dessa är **Nya Seeland**, som utgöres af två stora öar, åtskilda från hvarandra genom **Cooks** (kåks) **sund**, den sydligaste ögruppen. Den nordligaste är **Havaiiöarna**. Af öfriga ögrupper äro **Salomons öarna**, **Nya Hebriderna**, **Fidschi öarna** och **Nya Kaledonien** de förnämsta.

Natur. De vestliga öarna äro i allmänhet höglända och ha många vulkaner och heta källor. De östliga öarna äro däremot alldeles låga och ha uppstått af korallref*). Dessa öar ha ett härligt klimat med riklig nederbörd, och där trifvas kokospalmen och brödfruktträdet, hvilka äro viktiga näringsväxter.

Befolkning. På de vestliga öarna äfvensom på Nya Guinea bo *papuasnegrer* med mörk hy och yfvigt

*) *Korallref* äro undervattensklippor, hvilka uppkommit af en otalig mängd små koralldjur, hvilka till formen se ut som blommor och sitta fästa många tillsammans på en gemensam stam af kalksten, liknande ett träd med många grenar. Af dylika stammar uppstå hela ref, och dessa äro mångenstädes farliga för sjöfarten.

På Stillahafsöarna.

hår. På de östliga öarna samt på Nya Seeland äro infödingarna bruna *malajer*, hvilka till en del äro hyfsade. De äro raske sjömän och ha på senare tider tillegnat sig europeiska seder och kristendom. De lefva nu till stor del i ordnade samhällen, ha egna kyrkor, skolor, handelsfartyg o. s. v. De flesta ögrupper äro tagna i besittning af europeiska makter: *England, Frankrike, Tyskland och Spanien*; men några äro själfständiga, såsom *Havaii öarna*, hvilka utgöra en *republik* och styras efter europeiskt mönster och äfven ha ett parlament. Den förnämsta staden inom Polynesiens övärld är **Honolulu**, hufvudstad på Havaii öarna och viktig station för sjöfarten på Stilla hafvet. 25 t. inb.

Världshafven.

Världshafven eller **oceanerna** upptaga ungefär tre gånger så stor yta som alla världsdelarna tillsammans. Dessa världshaf utgöra en enda sammanhängande världsocean, som omgifver landmassorna på alla sidor.

Likväl brukar man indela det hela uti 5 världshaf, nämligen:

1. **Norra ishafvet**, längst i N, omgifvet af Europa, Asien och Nordamerika;

2. **Södra ishafvet**, längst i S, utan någon landgräns sammanhängande med andra världshaf;

3. **Atlantiska hafvet**, mellan Europa och Afrika i Ö samt Amerika i V;

4. **Stora oceanen**, mellan Amerika i Ö samt Asien och Australien i V;

5. **Indiska hafvet**, mellan Australien i Ö, Asien i N och Afrika i V.

Världshafven bilda vid fastlandens kuster åtskilliga innanhaf, vikar och sund, hvilka äro af stor betydelse för sjöfarten.

Hafvets djup är mycket olika på olika ställen. Det största djupet har man funnit i Stora oceanen Ö om Kurilerna, där det utgör omkr. 8,500 m. I allmänhet är hafvets botten jämnare än landets yta, emedan lemningar af växter och djur där aflagra sig. Östersjön och dess vikar äro i jämförelse med världshafven mycket grunda.

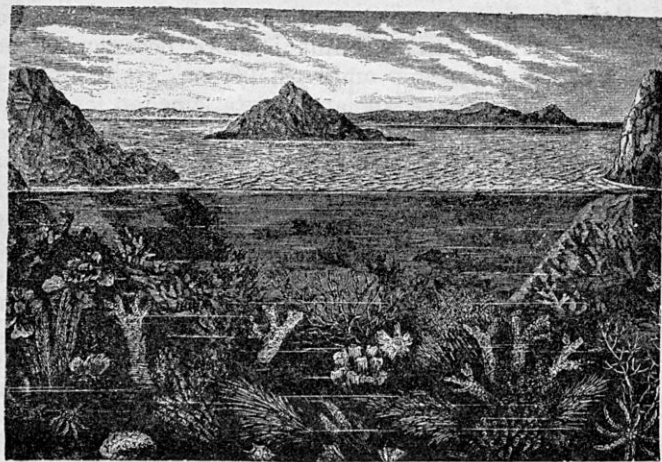
Hafsvattnet har en bitter smak af de ämnen, som finnas upplösta i detsamma. Mest innehåller det salt, vanligen $3\frac{1}{2}$ procent. I Östersjöns vikar utgör salthalten endast $\frac{1}{2}$ procent. — Vattnets *värmegrad* aftager alltmera på djupet. På de större djupen stiger densamma knappt öfver fryspunkten. Närmare ytan omväxla värme och köld efter årstiderna, men icke så hastigt som på land. Genom värmens invärkan af dunsta vattenångor från hafvet och bilda moln, hvilka sedan förtätas i luften och bilda vattendroppar, som nedfalla såsom regn. Af vindarna drifves en del moln öfver land och gifver där regn eller vid köld snö och hagel.

Hafsvattnets rörelser kunna sägas vara af tre slag:

1) *Vågrörelsen*, som uppkommer af vindarna och hufvudsakligen berör ytan; 2) *Tidvattensrörelsen*, hvarom redan förut blifvit nämnt (sid. 46), är på vissa ställen i världshafven rätt betydlig och märkes äfven långt inne i floder och vikar, som ligga mot öppna hafvet. Så t. ex. ligga i London vid Thames fartygen, då de lossa eller

lasta, i stängda dammar, som kallas dockor; 3) *Hafsströmmarna*, som uppkomma af många orsaker, utgöras af ofantliga vattenmassor, som drifvas från en del af världshafven till en annan och äfven invärka på de närbelägna ländernas klimat. En sådan är *Golfströmmen* i Atlanten; dessutom finnas många andra sådana, och dem måste alla sjöfarande noga känna.

Hafvens växt- och djurvärld är i mycket rätt egendomlig. På hafsbottnen växa många slags vattenväxter, som här och där på hafvets yta bilda likasom ett slags flytande ängar, och äfven på flere hundra meters djup har man funnit storartade undervattensskogar af egendomliga växter med brokiga färger. Haf-

Hafvets växt- och djurvärld.

vets djur äro mycket olika på olika ställen. Somliga leva i grundt vatten vid kusterna, andra i öppna hafvet närmare ytan och ännu andra endast på stora djup. Så har man från flere tusen meters djup uppfångat besynnerliga djur. I Norra ishafvet fångas årligen mycket hvalar, hvalrossar och själar, i Atlanten torsk och

sill. I de varma delarna af jordklotet äro hafven vida rikare på djur. Där lefva de glupska hajarna, ätbara hafssköldpaddor, glänsande flygfiskar m. fl. Längst borta i Södra ishafvet ha andra säregna djur sitt tillhåll, såsom pingviner och andra hafsfåglar.

Ortsbestämning.

På de vida världshafven, där man under veckotal ser endast himmel och vatten, är det nödvändigt att veta, på hvilken punkt af jordklotet man befinner sig för att kunna styra rätt åt det håll, dit man ämnar sig; och på land är det också stundom nödvändigt att kunna bestämma en orts läge. För detta ändamål tänker man sig särskilda linjer dragna i olika riktningar omkring jordklotet. Dessa linjer finnas utsatta på alla kartor och glober samt bilda tillsammans ett fullständigt *gradnät*.

Längst i N är *Nordpolen*. Längst i S är *Sydpolen*. På dessa ställen har ännu ingen menniska varit. Midt emellan hvardera polerna tänker man sig en linje dragen från Ö till V rundt omkring jorden, öfver land och haf. Denna linje kallas *ekvator*. Jämnlöpande med ekvatorn och på ett afstånd af ungefär 111 km från hvarandra tänker man sig ännu andra linjer dragna omkring jordklotet. Dessa linjer kallas *parallellkretsar*. Afståndet från en parallellkrets till en annan kallas *breddgrad*. Mellan ekvatorn och nordpolen tänker man sig 90 parallellkretsar; mellan ekvatorn och sydpolen likaledes 90 dylika. Genom dessa parallellkretsar brukar man angifva en orts afstånd från ekvatorn i *nordlig* eller *sydlig bredd*. Så är t. ex. Finland beläget mellan 60 och 70 grader*) nordlig bredd, staden Sidney i Australien på ungefär 34° sydlig bredd o. s. v.

Vidare tänker man sig ekvatorn delad i 360 lika stora delar samt genom hvarje sådan del en linje dragen

*) *Grader* betecknas äfven med tecknet °, t. ex. 34° (= 34 grader).

i halfcirkel från nordpolen till sydpolen. Dessa linjer ha namn af *meridianer*. Afståndet från en meridian till en annan benämnes *längdgrad*. Längdgraderna äro störst vid ekvatorn (111 km), men aftaga alltmera åt polerna, där de slutligen blifva lika med 0. Längdgraderna räknas åt Ö eller V från något visst ställe på jorden. På våra skolkartor äro längdgraderna vanligen räknade från ön *Ferro* V om Afrika, men äfven andra orter tagas stundom till utgångspunkt för beräkningen, såsom staden *Greenwich* (grinnitsj) i England m. fl. Finland är beläget mellan 38 och 50° östlig längd från Ferro, staden Chikago i Nordamerika 70° vestlig längd från Ferro o. s. v.

Där större noggrannhet är af-nöden, indelas hvarje längd- och breddgrad ytterligare i 60 minuter (60') och hvarje minut i 60 sekunder (60"). Därigenom kan man mycket noga bestämma hvarje orts läge på jorden. Sålunda är Helsingfors beläget 60° 10' nordlig bredd och 40° 36' östlig längd från Ferro. Öfriga ortens lägen kunna ses af kartan eller jordgloben.

Af parallellkretsar märkas särskildt de båda *vändkretsarna*, den *norra* 23½° nordl. bredd, den *södra* 23½° sydl. bredd, samt de båda *polcirkklarna*, den *norra* 66½° nordl. den *södra* 66½° sydl. bredd.

Luftkretsen.

Värme och köld. Jorden är öfverallt omgifven af ett stort luftlager eller *luftkrets*, äfven kallad *atmosfär*. Denna sträcker sig högt öfver jordens yta, men blir allt tunnare högre upp. Detta luftlager uppehåller allt lif och alla växter på jordens yta samt skyddar jorden mot världsrymdens ytterst stränga köld. Luftkretsen uppvärms af solstrålarnas invärkan på själfva luften och på jordytan. Luftens värmegrad är likväl olika på olika tider och ställen. Varmast är det vid ekvatorn, kallast vid polerna. Man brukar därför indala jorden i 5 *väderleksbälten* eller *zoner*: 1) **Heta zonen**, på båda sidor om

ekvatorn ända till vändkretsarna; 2) **Norra tempererade** eller **medelvarma zonen**, mellan norra vändkretsen och norra polcirkeln; 3) **Norra kalla zonen**, inom norra polcirkeln; 4) **Södra tempererade** eller **medelvarma zonen**, mellan södra vändkretsen och södra polcirkeln; 5) **Södra kalla zonen**, inom södra polcirkeln. Också är det högre uppe i luften kallare än nere vid jordytan. Landmassorna uppvärmas och afkylas mycket fortare än hafvet. Därför beror en Orts klimat hufvudsakligen af tre omständigheter: 1) dess afstånd från ekvatorn; 2) dess höjd öfver hafsytan och 3) dess afstånd från hafvet.

Vindarna. Luften är mycket lättrörlig. Stundom kan den likväl vare nästan stillastående. Då säger man, att det är lugnt. Men likasom många ämnen utvidgas af värme och sammandraga sig af köld, så är äfven fallet med luften. En del trakter af jorden uppvärmas mera än andra. Därigenom kommer luften i rörelse. Denna luftens rörelse kallas efter dess olika hastighet och styrka: blåst, storm, orkan. I trakterna omkring ekvatorn uppvärmas luften starkast, och där stiger den upphettade luften ständigt mot höjden och strömmar sedan där uppe mot N och S. Vid ekvatorn märkes därför ingen blåst längs jordytan, och af denna anledning kallas detta område **vindstillans bälte**. I stället för den inom detta bälte uppstigande varma luften strömmar längs jordytan ständigt annan, svalare luft dit från de nordligare och sydligare trakterna. N om vindstillans bälte blåser det hela året om NO vind, och S om samma bälte blåser det ständigt SO vind. Dessa vindar, som äro mest märkbara på hafven och i kusttrakterna kallas **passader**, och de områden, inom hvilka de blåsa, benämnas **passadbälten**. Längre borta i N och S blåsa däremot **föränderliga vindar**. Man kan således vid jordytan urskilja *5 vindbälten*: ett **vindstillans bälte** omkring ekvatorn, *två passadbälten*, ett på hvardera sidan om det förstnämnda, och *två bälten* med **föränderliga vindar**, N och söder om passaderna. I de högre luftlagren råda däremot helt andra luftströmmar.

Ljus och mörker.

Jorden får sitt mesta ljus likasom sin värme från solen. För att emellertid ljuset och värmen, som komma från blott en sida, måtte kunna nå alla delar af jorden, befinner jorden sig i ständig rörelse.

Tvårs igenom jorden mellan båda polerna tänker man sig dragen en rät linje. Denna kallas *jordens axel*. Omkring denna axel vrider sig jorden från V mot Ö ett hvarf på 24 timmar eller ett *dygn*. Den sidan, som är vänd åt solen, har *dag*, den motsatta sidan har *natt*. Då vi säga, att solen „går upp i öster och ned i vester“, beror detta blott på en synvilla, föranledd däraf, att jorden vrider sig omkring. Men genom jordens vridning från V mot Ö måste de orter, som ligga österut på jorden, tidigare belysas af solen, än de, som ligga längre åt V. Härigenom uppstår en *skilnad i tid* mellan östliga orter, som ha sin middag (kl. 12) tidigare än de vestliga.

Med detsamma jorden vrider sig omkring sin axel, går hon äfven i en nästan cirkelformig bana omkring solen. Detta sitt lopp omkring solen fullbordar jorden på ungefär 365 dygn eller ett *år*.

Jordens axel står i en sned ställning till hennes omloppsbanan. Därigenom kommer den ena polen att under ett halfår få mera ljus och värme än den andra och tvärtom. Då nordpolen är vänd närmare solen, ha vi *sommar*, och då är det *vinter* vid sydpolen. Och tvärtom råder vid sydpolen *sommar*, då vi ha *vinter*. Mellan dessa båda årstider bildas en öfvergång af *vår* och *höst*, då jorden befinner sig i sådan ställning, att solen lyser ungefär lika på norra och södra halfklotet.

Då dagen är längst (21 juni), säga vi, att det är *sommarsolstånd*, då den är kortast (21 dec.), säga vi, att det är *vintersolstånd*. Vid två särskilda tider äro dag och natt lika långa öfverallt på jorden, nämligen vid *vårdagjämningen* (20 mars) och *höstdagjämningen* (22 sept.).

Solsystemet.

Hela jorden är ett ofantligt stort klot, på hvars yta vi lefva. Detta klot befinner sig i ständig rörelse i den oändliga världsrymden. Denna rörelse sker omkring solen, från hvilken jorden erhåller ljus och värme. Solen själf är ett hvitglödande klot, $1\frac{1}{4}$ miljoner gånger så stort som jorden. Sådana hvitglödande solar finnas till oräkneligt antal uti den omätliga världsrymden. De tusen sinom tusen stjärnor, som tindra på himlahvalfvet, äro mest sådana solar. De kallas *fixstjärnor*. Men emedan de äro oändligt långt borta, synas de så små för våra ögon. Omkring vår sol, som är den närmaste, men ändock befinner sig 150 milj. km härifrån, kretsar äfven många andra himlakroppar utom jorden. De äro alla i sig själfva mörka och få sitt ljus af solen. De kallas *planeter*. Omkring somliga af dessa planeter kretsar ytterligare andra mörka himlakroppar, som kallas *månar*. Dessutom finnas ännu *kometer* eller „*svansstjärnor*“, hvilka röra sig i mycket långsträckta banor kring solen och blott sällan blifvit synliga för våra ögon.

Månen, som vissa tider lyser på himmelen, är i sig själf en mörk kropp, som lyser med det sken, han får af solen. Månen intager blott $\frac{1}{50}$ af jordens storlek och har en trefaldig rörelse: 1) omkring sin axel, 2) omkring jorden och 3) med jorden omkring solen. Månen rör sig i samma riktning som jorden och fullbordar sin bana kring henne på $29\frac{1}{2}$ dygn. Därunder vänder månen alltid samma sida åt jorden. Men emedan månen får sitt ljus af solen, är blott den sidan upplyst, som är vänd mot solen. Då månen befinner sig från jorden i motsatt riktning mot solen, se vi hela månen lysa, och då säga vi, att det är fullmåne. När däremot månen befinner sig åt samma håll som solen, se vi icke alls månens solbelysta sida, och då säga vi, att det är nymåne. En vecka efter nymåne infaller första kvarteret, då månens högra hälft synes ljus; en vecka efter fullmåne är den venstra hälften ljus, och då infaller sista kvarteret.

Stundom kommer jorden i rät linje mellan solen och månen och hindrar solstrålarna att falla på månen. Då

inträffar *månförmörkelse*. Detta sker endast vid fullmåne. Stundom råkar också månen i rät linje mellan jorden och solen, så att solen till större eller mindre del undanskymmes för våra blickar af månen. Då säga vi, att det är *solförmörkelse*. Sådan kan inträffa endast vid nymåne.

Vår sol har, såsom sagdt, utom jorden äfven många andra större och mindre planeter, hvilka kretsa omkring henne, och somliga af dessa planeter ha en eller flere månar. Alla dessa planeter och månar bilda tillsammans med solen ett solsystem. Och alla de tusen sinom tusen fixstjärnor, som hvar för sig äro stora solar, ha kanske enhvar sitt system af planeter och månar, som efter naturkrafternas eviga lagar kretsa uti världsrymdens oändlighet.

På K. E. Holms förlag äro utgifna:

- Appelberg, H., Svensk rättskrifningslära för folkskolor. 60 p.
 Biblisk historia, efter Leinbergs, med 40 afbildn. 50 p.
 *Dannholm, O., Finlands samhällsskick, för skolor och folket. 1 mk.
 *Forsman, V., Grunderna till projektionsläran. Med 76 fig. 3 mk 50 p.
 Genets, A., Läsebok i Finska språkets grammatik. 2 mk.
 *Gripenberg, R., Komjök m. m., sedda genom mikroskopet. 1 mk 50 p.
 Gustafsson, F., *Fosterländsk Läsebok*, för skolans lägre klasser, rikt illustr. Inb. 3 mk.
 Gustafsson, F., *Saga och Historia*, för skolans lägre klasser, rikt illustr. Inb. 3 mk.
 *Hahl, T., Förberedande kurs i Geografi. 1 mk 10 p.
 Heikel, I. A., *Fosterländska Bilder*. Läsebok. 3 mk 50 p.
 Hertzberg, R., Finlands historia i korthet framställd. Med illustr. 1 mk 50 p.
 * — — — Kalevala berättad för ungdom. Med illustr. 2 mk.
 *Holmberg, F. O., Korallbok för folkskolor. 50 p.
 *Järväläinen, T., Konstruktionsritningar för slöjdundervisning. 9 mk.
 * — — — Om slöjdundervisning jämte anvisningar. 1 mk 25 p.
 Jespersen, O. o. Wallensköld, Fransk elementarbok. 4 mk.
 *Keinänen, S., Elementaröfningar i frihandsteckning med text 12 mk.
 Krohn, J., Berättelser ur Finlands historia. 4 mk 25 p.
 *Lauren, L., Den finska kyrkans förnämsta öden. 1 mk.
 *Leinberg, K. G., Biblisk historia med 50 afbildn. 1 mk 60 p.
 Lönnbeck, A., Poetisk läsebok för skolans lägre klasser. 1 mk 50 p.
 — — — Poetisk läsebok för skolans högre klasser. 4 mk 50 p.
 — — — Grekiska guda- och hjältesagor för barn. 2 mk 75 p.
 — — — Skand. och Finska Guda- och hjältesagor. 3 mk 50 p.
 *Mela, A. J., — Palmén, J. A., Naturhistorisk Atlas. 3 mk.
 *Melander, H. L., Lärobok i allmän historia 2 mk 50 p.
 * — — — Allmän historia för folkskolan. 1 mk 50 p.
 * — — — Lärobok i gamla tidens historia. 2 mk 50 p.
 * — — — Lärobok i medeltidens historia. 2 mk 75 p.
 * — — — Lärobok i nyare tidens historia. 3 mk 50 p.
 * — — — Lärobok i Finlands historia. 1 mk 50 p.
 * — — — Finlands historia för folkskolor. Illustrerad. 1 mk.
 * — — — Historiska tabeller. 75 p.
 Meurman, O., Svenskt-ryskt lexikon. Inb. 15 mk.
 *Nordlund, C. F., Ryskt-finskt handlexikon. 10 mk.
 — — — Svenskt finskt handlexikon. 5 mk.
 — — — Finskt-svenskt handlexikon. 5 mk.
 *Palander, E. W., Rysk läsebok med ordbok. 3 mk 50 p.
 Rysk förskrift. 75 p.
 *Sourander, Kort framställning af Finlands statskunskap. 75 p.
 Stenbäck, E., Förteckning öfver berättelser ur nya testamentet. 25 p.
 Svensk läsebok för barn, utgifven under samvärkan mellan föräldrar och lärare. I delen för barn vid 6—7 år. 1 mk 25 p. II d. 7—9 år. 1 mk 50 p. III d. 8—10 år. 2 mk.
 Topelius, Z., Naturens bok med träsnitt. 1 mk 60 p.
 *Wecksell, J. J., Daniel Hjort. Skolupplaga 2 mk.
 *Inberg, I. J., Vägghkarta öfver Finland. Med kaffar 25 mk. D:o i pärmar 20 mk.
 * — — — Vägghkarta öfver Finland, utan namn. Med kaffar 15 mk.
 * — — — Handkarta öfver Finland. 50 p. Uppfodrad 1 mk.
 *Wegelius, M., Kurs i tonträffning. I Lärobok 1sta häftet 1 mk 25 p., inb. 1 mk 50 p., 2:dra häftet 90 p., 3:dje häftet 90 p.
 * — — — Kurs i tonträffning. II Lärobok utan text. 1sta häftet 60 p., inb. 85 p., 2:dra häftet 60 p., 3:dje häftet 80 p.
 Wächter, H., 50 valda psalmer för en- eller fyrstämmig sång. 80 p.
 — — — Kedjesånger för 2, 3, 4 och 5 stämmig sång 80 p

Obs.! De med * förtecknade finnas äfven utgifna på finska språket.